



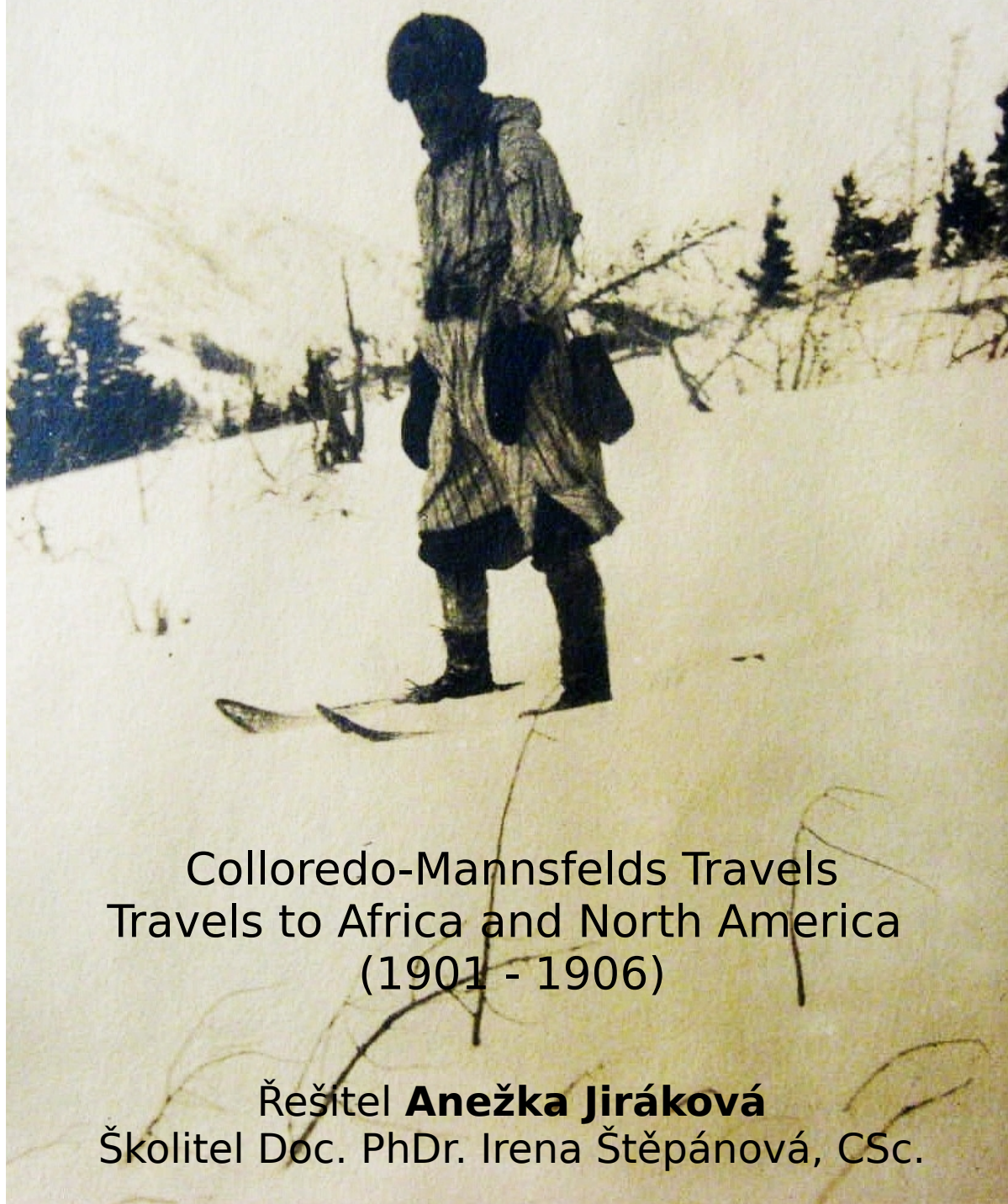
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Anežka Jiráková
Praha 2014

CESTOVATELSTVÍ JOSEFA COLLOREDO- MANNSFELDA (1866 - 1957)

CESTY DO AFRIKY A SEVERNÍ AMERIKY
(1901 - 1906)



Colloredo-Mannsfelds Travels
Travels to Africa and North America
(1901 - 1906)

Řešitel **Anežka Jiráková**
Školitel Doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc.

Poděkování

Za to, že bylo studium etnografických a loveckých sbírek vůbec možné realizovat, vděčím Národnímu památkovému ústavu, jenž mi umožnil jak přístup k exponátům v expozici, tak k dalším předmětům a archiváliím v depozitářích. Velké poděkování patří také všem odborným pracovníkům, kteří mi byli během psaní nápomocní, a to zejména pracovníkům Státního zámku Opočno a zámku Dobříš. Za pomoc při zpracovávání informací týkajících se etnografických předmětů vděčím paní PhDr. Kateřině Klápštové, kurátorce amerických sbírek Náprstkova muzea. Všichni tito (a mnozí další) mi poskytli bohaté informace a rady, jež byly v práci zúročeny.

Zvláště bych pak chtěla poděkovat vedoucí práce paní Doc. PhDr. Ireně Štěpánové, CSc. za její vstřícnost, ochotu a cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Klíčová slova

Josef Colloredo-Mannsfeld, cesty, cestování, cestovatelství, 1901, 1902, 1904, 1905, 1906, Afrika, Severní Amerika, indiáni, indiánský, lov, etnografické sbírky, Zámek Opočno, Náprstkovo muzeum

Key words

Josef Colloredo-Mannsfeld, Travels, Travelling, 1901, 1902, 1904, 1905, 1906, Africa, North America, Indian, Native American, hunting, ethnographical collections, Opočno castle, Náprstek museum

Abstrakt

Mezi lety 1901 - 1906 uspořádal Josef Colloredo-Mannsfeld (1866 - 1957) celkem dvě cesty do Afriky (1901 - 1902) a dvě cesty do Severní Ameriky (1904 - 1906). Pokaždé se jednalo o několikaměsíční, vždy v zimě probíhající výpravy, jejichž průběh není kvůli nedostatku archiválií možné detailně zmapovat. Nejvíce informací se zachovalo o Josefově návštěvě Aljašky a Yukonu v roce 1904, z této doby máme k dispozici Josefův itinerář. Z obou afrických i z obou amerických cest si Josef přivezl zpět řadu zvířecích trofejí a také řadu cenného etnografického materiálu, jež je dílem uložen na Státním zámku Opočno, dílem v Náprstkově muzeu. V předkládané práci se autorka především snaží o rekonstrukci všech čtyř cest, dále se zabývá osobností Josefa Colloredo-Mannsfelda a také chápáním lovu, cestovatelství a etnicity v dobovém kontextu.

Abstract

Between years 1901 and 1906 travelled Josef Colloredo-Mannsfeld (1866 - 1957) twice to Africa and twice to America. Each travel lasted for several months and always took place in winter. The accurate reconstruction of the travels is impossible due to the lack of archive materials. Most information has been preserved in Joseph's itinerary, where he wrote about visiting Alaska and Yukon in 1904. Josef brought back a number of animal trophies and valuable ethnographic material, which now can be seen in Opočno castle or in Náprstek museum in Prague. The author of this thesis focuses mainly on the reconstruction and describing of the travels, she also discusses the personality of Josef Colloredo-Mannsfeld and writes about hunting, travelling and understanding of ethnicity in the contemporary context.

OBSAH

| | |
|--|-----------|
| ÚVOD..... | 5 |
| I. METODOLOGIE, PRAMENY, LITERATURA..... | 7 |
| 1 METODOLOGIE, KRITIKA POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ..... | 9 |
| 1.1 METODOLOGIE..... | 9 |
| 1.1.1 Užití metod historického bádání – archivní heuristika..... | 9 |
| 1.1.2 Užití metod práce s muzejními sbírkami..... | 9 |
| 1.1.3 Užití metod antropologického výzkumu – biografická metoda..... | 9 |
| 1.2 PRAMENY..... | 10 |
| 1.2.1 Archiválie..... | 10 |
| 1.2.2 Sbírkky na památkových objektech a v Náprstkově muzeu..... | 11 |
| 1.2.3 Konzultace s odborníky..... | 11 |
| 1.3 LITERATURA..... | 11 |
| 1.4 OSTATNÍ PRAMENY INFORMACÍ, ZEJMÉNA INTERNET..... | 12 |
| II. JOSEF COLLOREDO-MANNSFELD A JEHO CESTY DO AFRIKY A SEVERNÍ AMERIKY..... | 13 |
| 2 JOSEF COLLOREDO-MANNSFELD..... | 15 |
| 2.1 DĚTSTVÍ A MLÁDÍ..... | 15 |
| 2.2 DOSPĚLOST..... | 16 |
| 2.3 JOSEFOVY ŽENY..... | 19 |
| 2.3.1 Josefova manželství..... | 19 |
| 2.3.2 Ženy mimo manželství..... | 23 |
| 2.4 POTOMCI..... | 24 |
| 2.5 JOSEFOVA OSOBNOST..... | 25 |
| 2.5.1 Přímé výpovědi a charakteristiky..... | 25 |
| 2.5.2 Zájmy a záliby..... | 25 |
| 3 AFRIKA MEZI LETY 1901 - 1902..... | 28 |
| 3.1 EGYPT A SÚDÁN..... | 28 |
| 3.1.1 Mahdistické povstání..... | 28 |
| 3.1.2 Nový imperialismus..... | 30 |
| 4 SPOJENÉ STÁTY A KANADA MEZI LETY 1904 -1906..... | 32 |
| 4.1 SPOJENÉ STÁTY..... | 32 |
| 4.1.1 Nástin politické situace: Progresivní éra Spojených států amerických.... | 34 |
| 4.2 KANADA..... | 34 |

| | |
|--|-----------|
| 5 CESTOVATELSTVÍ, LOV A VZTAH K ETNICITĚ V DOBOVÉM KONTEXTU..... | 37 |
| 5.1 LOV A CESTOVATELSTVÍ V EVROPĚ – TRADIČNÍ VÝSADY ARISTOKRACIE..... | 37 |
| 5.1.1 Počátek 20. století - intenzivní využívání přírody a zárodky její ochrany. | 38 |
| 5.2 LOV V AFRICKÉM KULTURNÍM KONTEXTU..... | 39 |
| 5.3 LOV V AMERICKÉM KULTURNÍM KONTEXTU..... | 41 |
| 5.3.1 Lov v zájmu vědy..... | 41 |
| 5.3.2 Odkaz Rooseveltovy ochranné činnosti..... | 42 |
| 5.4 LOV V AMERICE A AFRICE NA POČÁTKU 20. STOLETÍ A JEHO VYZNĚNÍ V SOUČASNOSTI..... | 43 |
| 5.5 ANTROPOLOGIE POČÁTKU 20. STOLETÍ..... | 45 |
| 5.5.1 Poznámka k terminologii..... | 46 |
| 6 CESTY JOSEFA COLLOREDO-MANNSFELDA DO AFRIKY..... | 47 |
| 6.1 ZDROJE PROSTŘEDKŮ POTŘEBNÉ K USKUTEČNĚNÍ CEST..... | 47 |
| 6.2 SAFARI..... | 48 |
| 6.3 PRVNÍ CESTA DO AFRIKY..... | 49 |
| 6.4 DRUHÁ CESTA DO AFRIKY..... | 53 |
| 7 CESTY JOSEFA COLLOREDO-MANNSFELDA DO SEVERNÍ AMERIKY..... | 57 |
| 7.1 PRVNÍ CESTA DO SEVERNÍ AMERIKY..... | 57 |
| 7.1.1 Přípravy a cesta z Evropy do New Yorku..... | 57 |
| 7.1.2 Cesta z východu na západ: New York, Québec, Montreal, Nový Brunšvik, St. Louis, Vancouver..... | 59 |
| 7.1.3 Cesta na Aljašku a Yukon..... | 61 |
| 7.1.4 Návrat ze severu a zpáteční cesta - Seattle, Vancouver, New York..... | 74 |
| 7.2 DRUHÁ CESTA DO SEVERNÍ AMERIKY..... | 76 |
| 7.2.1 Mezičas a přípravy na druhou cestu..... | 76 |
| 7.2.2 Místa, která Josef navštívil..... | 77 |
| 7.2.3 Lidé, které Josef v Americe potkal..... | 79 |
| 7.2.4 Další místa, která Josef v Americe navštívil - bez možnosti přesného časového určení..... | 81 |
| 7.2.5 Mapy..... | 81 |
| III. DOVEZENÉ SBÍRKY..... | 82 |
| 8 HISTORIE AFRICKÉ A AMERICKÉ SBÍRKY..... | 83 |
| 8.1 MANIPULACE, PŘEPRAVA..... | 83 |
| 8.2 OSUDY SBÍRKY PO NÁVRATU Z CEST..... | 84 |

| | |
|---|------------|
| 9 ZVÍŘECÍ TROFEJE..... | 86 |
| 9.1 AFRICKÉ ZVÍŘECÍ TROFEJE..... | 86 |
| 9.2 AMERICKÉ ZVÍŘECÍ TROFEJE..... | 88 |
| 9.3 SNAHY O INTRODUKCI ŽIVÝCH ZVÍŘAT A ROSTLIN..... | 90 |
| 9.3.1 Zvířata africká..... | 90 |
| 9.3.2 Zvířata americká..... | 90 |
| 9.3.3 Rostliny..... | 91 |
| 10 ETNOGRAFICKÉ SBÍRKY..... | 94 |
| 10.1 ODBORNÉ ZPRACOVÁNÍ EXPONÁTŮ..... | 94 |
| 10.2 REFLEXE SBÍREK V ODBORNÉM TISKU..... | 95 |
| 10.3 KLASIFIKACE AFRICKÝCH ETNOGRAFICKÝCH SBÍREK..... | 96 |
| 10.3.1 Etnika zastoupená v opočenské etnografické sbírce v minulosti a dnes | 97 |
| 10.4 KLASIFIKACE AMERICKÝCH ETNOGRAFICKÝCH SBÍREK..... | 100 |
| 10.4.1 Etnika zastoupená v opočenské etnografické sbírce v minulosti a dnes | 101 |
| 10.5 EXPONÁTY AFRICKÉ ETNOGRAFICKÉ SBÍRKY..... | 104 |
| 10.5.1 Umístění sbírek..... | 104 |
| 10.5.2 Nabytí sbírek..... | 105 |
| 10.5.3 Zbraně..... | 106 |
| 10.5.4 Oděvy a šperky..... | 107 |
| 10.5.5 Předměty denní potřeby..... | 108 |
| 10.5.6 Nábytek a dekorace..... | 108 |
| 10.5.7 Hračky, hudební nástroje, rituální předměty..... | 108 |
| 10.6 EXPONÁTY AMERICKÉ ETNOGRAFICKÉ SBÍRKY..... | 109 |
| 10.6.1 Umístění sbírek..... | 109 |
| 10.6.2 Nabytí sbírek..... | 110 |
| 10.6.3 Velké pláně, préríjní indiáni..... | 110 |
| 10.6.4 Severozápadní pobřeží Severní Ameriky..... | 114 |
| 10.6.5 Jihozápadní pobřeží Severní Ameriky..... | 116 |
| 10.6.6 Kanada..... | 116 |
| 10.7 OPOČENSKÁ ETNOGRAFICKÁ SBÍRKA JAKO SOUČÁST ČESKÝCH I ZAHRANIČNÍCH ETNOGRAFICKÝCH EXPOZIC..... | 117 |
| RESUMÉ..... | 120 |
| ZÁVĚR, ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU..... | 121 |
| LITERATURA..... | 122 |

| | |
|---|------------|
| PŘÍLOHY..... | 130 |
| TEXTOVÁ PŘÍLOHA - ETNIKA ZASTOUPENÁ VE SBÍRCE..... | 130 |
| AFRICKÁ ETNIKA..... | 130 |
| AMERICKÁ ETNIKA..... | 134 |
| OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 1..... | 144 |
| (JOSEF COLLOREDO-MANNSFELD)..... | 144 |
| OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 2 (CESTY DO AFRIKY)..... | 151 |
| OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 3 (CESTY DO AMERIKY)..... | 157 |
| OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 3 (SBÍRKY)..... | 168 |

ÚVOD

Ačkoliv Josefa Colloredo-Mannsfelda¹ (1866-1957) nelze nazývat objevitelem ani výzkumníkem v pravém smyslu slova, cestovatelské ambice tohoto „turisty ve velkém stylu“ vypovídají o jeho dobrodružné povaze, kterou s velkými cestovateli své doby sdílel. S výjimkou Austrálie a Antarktidy navštívil všechny kontinenty (některé i opakovaně) a Evropu procestoval pravděpodobně celou. V pokročilém věku trávil stále více času ve Francii, kam se později natrvalo přestěhoval a kde také zemřel. Hovořil několika jazyky (plynně přinejmenším německy, anglicky a francouzsky), češtině určitě rozuměl a pravděpodobně ji ovládal, v písemném projevu ji ovšem příliš často neužíval.

K cestování ho mohla motivovat touha po dobrodružství, radost z lovu, snaha o poznávání cizích krajů nebo jen potěšení z cestování samotného. Mohla to být také určitá sběratelská vášeň, která jej do exotických krajů pudila (ač stejně tak mohla být tato vášeň až logickým následkem okouzlení cizími kraji). Také se mohlo jednat o pokus učinit zádost dobové módě. Jisté je, že ať už byly Josefovy motivace jakékoliv, ze svých zahraničních cest přivezl řadu různorodých předmětů, kterými zpestřoval interiéry rodových panství. Vezmeme-li v potaz množství dovezených předmětů, jejich cenu a náklady na přepravu, dojdeme k závěru, že vzhledem k vynaložení všech těchto prostředků se muselo jednat o činnost, jež Josefovi přinášela velké uspokojení a stala se jeho celoživotní zálibou.

Ať už to Josef tušil nebo ne, řada předmětů, které si ze zahraničí dovezl, má dnes vysokou historickou a badatelskou hodnotu. Tím, že si přivázel etnografika rozmanitých funkcí, proveniencí a kvality se (možná mimoděk) zasloužil o vznik osobité a různorodé etnografické sbírky, jež nejvýrazněji vynikne tak, jak byla původně koncipována, tj. v kombinaci s americkými zvířecími trofejemi.

Josefem shromážděné sbírky, které jsou v současné době v majetku Národního památkového ústavu, jsou zdokumentovány poměrně detailně. Příslušní odborní pracovníci se postarali o jejich inventarizaci a zařazení do dobového kulturního kontextu. K dispozici jsou tak některé informace o tom, z jaké oblasti předměty pocházejí, k jakému kulturnímu areálu patřily a jaké je přibližně jejich stáří. To, co ovšem zdokumentováno vůbec není, jsou okolnosti nabytí těchto předmětů, a to jak v širším, tak v užším kontextu. Vedle předmětů samotných stojí v centru zájmu také osobnost člověka, který se o jejich získání zasloužil. Cílem je vytvořit práci, která by přibližovala atmosféru doby, v níž Josef cestoval, atmosféru míst, která navštívil, a motivace, které ho k cestování vedly. Mimo oblast zájmu samozřejmě nezůstane ani vztah mezi těmi, z jejichž dílny dovezené předměty pocházejí, a těmi, kteří

¹ Ve snaze ušetřit prostor a zpřehlednit text bude Josef Colloredo-Mannsfeld v této rigorózní práci dále většinou označován pouze jako „Josef“.

se obchodem s těmito předměty živil. Řečeno stručně, zkoumáno bude také dobové chápání etnicity vázané na určitý geografický areál.

Předkládaná práce pojednává o čtyřech Josefových cestách, z nichž dvě směřovaly do Afriky a dvě do Severní Ameriky. Na základě komparace archivních materiálů (texty různé povahy, dobové fotografie, osobní i úřední záznamy), sekundární literatury a dalších dostupných informací z různých zdrojů budou pojednány mimo jiné tyto vzájemně související tematické okruhy:

- a) osobnost cestovatele (dětství a mládí, dospělost, zájmy, ekonomická situace aj)
- b) cestovatelství a lovectví v první dekádě 20. stol.
- c) severní Afrika v první dekádě 20. stol. (politická a kulturní situace)
- d) Spojené státy a Kanada v první dekádě 20. stol. (politická a kulturní situace)
- e) průběh afrických cest
- f) průběh severoamerických cest
- g) původ dovezených předmětů a způsob jejich nabytí
- h) význam a hodnota sbírek

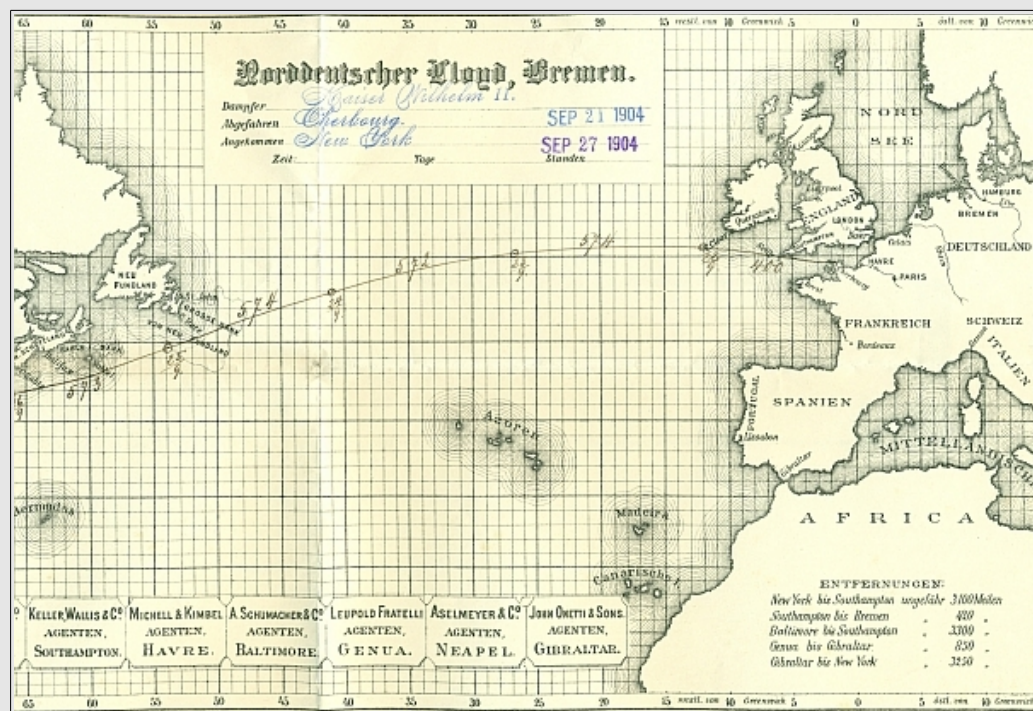
Autorka práce věří, že text přispěje k rozšíření povědomí o osobnosti, jež interiérům vybraných památkových objektů vtiskla jejich charakteristickou podobu, a zároveň doufá, že se jí podaří připadné čtenáře s těmito sbírkami blíže seznámit.

I. METODOLOGIE, PRAMENY, LITERATURA



Mapa, do níž si Josef Collredo-Mannsfeld zaznamenával své africké cesty
(sbírky Státního zámku Opočno²)

- 2 Všechny fotografie, u nichž je uvedeno, že pocházejí ze sbírek Státního zámku Opočno, jsou přefoceny z alba, jež je v zámeckých sbírkách umístěno pod inventárním číslem OP13506. Jedinou výjimku tvoří právě tato mapa, která má vlastní IČ (OP09046/001)



Mapa, do níž si Josef zaznamenával průběh cesty do Ameriky (sbírky Státního zámku Opočno)



Úvodní strana brožury věnované lovu velké zvěře („big game“) v Americe (sbírky Státního zámku Opočno)

1 METODOLOGIE, KRITIKA POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

1.1 Metodologie

1.1.1 Užití metod historického bádání - archivní heuristika

Předkládaná práce patří v první řadě do oblasti historicko-etnologického bádání, neboť historické vědy z principu „poznávají a zkoumají minulost prostřednictvím historických pramenů.“ (Bartoš 1999: 28). Text o Josefu Colloredo-Mannsfeldovi by bez důkladného studia historických pramenů nemohl vzniknout. Heuristika (definovaná v historických vědách jako „metoda získávání, shromažďování a třídění historických pramenů a informací“ nebo také „vyhledávání a shromažďování materiálové báze pro vědecký výzkum“ (Jindra 1982: s. 5)) zaujímá tedy v rámci užitých metodologických postupů jednoznačně přední místo. Protože je pramenné jádro této práce tvořeno zejména (i když ne výlučně) archivními materiály, můžeme užitou metodu blíže specifikovat jako heuristiku archivní. Proces vyhledávání, analýzy, komparace a interpretace archivního materiálu tvořil jednoznačně osu celé práce. O konkrétních archivních pramenech je pojednáno v samostatné kapitole.

1.1.2 Užití metod práce s muzejními sbírkami

Vedle archiválií byly muzejní sbírky tím nejdůležitějším historickým pramenem. Studovat tyto sbírky znamenalo seznámit se s metodami a technikami muzeologické práce, např. se zásadami bezpečného manipulování s exponáty (zejména při práci v depozitářích) nebo s vyhledáváním v určitých typech katalogů.

1.1.3 Užití metod antropologického výzkumu - biografická metoda

O moderním biografickém přístupu v antropologii lze stručně konstatovat, že „jeho primárními subjekty jsou živí lidé a jeho primárním zájmem je jimi vnímaná a interpretovaná minulost.“³ Biografická metoda je založena na životních příbězích jedinců. Protože primárně vychází z vyprávění

3 SVOBODA, Michal. *Biografická metoda v antropologii*. AntropoWEBZIN 2-3/2007.

člověka, jejím hlavním nástrojem je tzv. *narativní interview* neboli slovně vedený rozhovor. Jedním z možných výstupů této metody je pak *biografie* – „písemnou formou zachycená či orálně vyprávěná minulost konkrétního individua, čili životní příběh jedince sepsaný/vyprávěný buď jím samotným, nebo i jinou osobou.“⁴ Pro potřeby předkládané práce bylo narativní interview využito pouze sekundárně (tj. rozhovor nebyl vedený přímo s objektem zájmu, ale s lidmi, kteří o něm „něco vědí“), text však i přesto několik rysů biografie vykazuje, zejména snahu o deskripci určité životní etapy konkrétní osobnosti a také snahu o emický náhled do jejich osobních motivací, cílů a pohnutek.

Rigorózní práce věnovaná cestovatelství Josefa Colloredo-Mannsfelda je tedy prací mezioborovou. Při jejím psaní byly využity metodologické postupy historie (práce s historickými prameny, archivní heuristika), antropologie (některé prvky biografického přístupu) a muzeologie. Také samotná tematika zasahuje do různých oborových sfér bádání: do historie, evropské i mimoevropské etnologie, do muzeologie.

1.2 Prameny

1.2.1 Archiválie

Mezi celky archiválií obsahující informace relevantní pro tuto rigorózní práci patřily fondy *Colloredo-Mannsfeldské ústřední ředitelství* (Státní oblastní archiv v Praze, centrála Praha) a *Velkostatek Opočno* (Státní oblastní archiv v Zámrsku). Kontaktovány byly i jiné, co do tematiky příhodné archivy (např. SOA Příbram, Městský archiv Dobříš apod.), ty však dle výpovědi tamějších pracovníků žádné konkrétní informace o zkoumané době nepřechovávají.

Největší podíl relevantních archiválií týkajících se osobnosti a cestovatelství Josefa Colloredo-Mannsfelda uchovává jednoznačně Státní oblastní archiv v Praze. Zdejší fondy (zejména fond *Colloredo-Mannsfeldské ústřední ředitelství*, který obsahuje řadu dokumentů osobní povahy) jsou pro dané téma klíčové. Přibližně dvanáct kartonů představuje cenné zdroje informací vážících se přímo k Josefově osobnosti. Jedná se především o překvapivě bohatý fotografický materiál (z velké části vázaný k nejužší rodině), archiválií textové povahy je však v archivu minimum. Pokud se zde nějaké relevantní texty objevují, pak většinou jako poznámky přidružené k fotografiím.

Ačkoliv bylo textového materiálu k dispozici poskrovnu, spolu s dalšími drobnými podklady textové povahy ze sbírek Státního zámku Opočno a poznámkami na exponátech bylo možné Josefovy cesty přibližně rekonstruovat.

4 Ibid.

1.2.2 Sbírkový materiál na památkových objektech a v Náprstkově muzeu

Nepostradatelným zdrojem informací byly vedle archivních materiálů samotné africké a americké sbírky. Většina zkoumaného materiálu je vystavena na Státním zámku v Opočně, a to jak ve zpřístupněných expozicích, tak v depozitářích. Část opočenských sbírek je pak zapůjčena v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur. Sbírkový materiál byl sám o sobě přínosný více, než by bylo možné odhadnout pouhým okem, a to zejména proto, že při bližším ohledání skrývaly drobné nápisy a informace o svém původu, což jsou skutečnosti běžnému návštěvníkovi neviditelné. Většina z Afriky i Ameriky dovezených zvířecích trofejí je pak opatřena velmi cennými nápisy obsahujícími fakta o tom, kdy a kde (případně kým) bylo zvíře složeno. Takové, ač drobné údaje jsou při snaze o rekonstrukci průběhu cesty velmi nápomocné. Opočenská sbírka čítá více než 150 exponátů, z toho asi 20 je zapůjčeno v Náprstkově muzeu. Jedná se o exponáty mimořádných kvalit (bližší informace jsou uvedeny v kapitolách týkajících se sbírek).

1.2.3 Konzultace s odborníky

Nezanedbatelné množství informací mi poskytli odborní pracovníci, kteří se zabývají jak správou sbírek, tak jejich odborným posuzováním. Jejich rady a doporučení mi byly velice nápomocny. Svě téma jsem konzultovala jak s pracovníky z České republiky (např. s panem Ing. Josefem Jirákem ze Státního zámku Opočno, paní PhDr. Kateřinou Klápšťovou z Náprstkovy muzea, panem Pavlem Krejčárkem ze zámku Dobříš aj.), tak s badateli ze zahraničí (např. s Dr. Candace Greenovou). Jejich podněty a připomínky se vyskytují v různých částech textu.

1.3 Literatura

Primární literatura je zastoupena titulem nesoucím název *Sborník statí k sedmdesátým narozeninám Josefa knížete z Colloredo-Mannsfeldu 1866 – 1936*, vydaným v roce 1936. Jeho autory jsou jednak lidé, kteří byli na colloredo-mannsfeldských velkostatech přímo zaměstnáni, nebo ti, kteří měli k Josefově osobě nějaký bližší vztah. Statě, z nichž se sborník skládá, jsou především osobními vzpomínkami na Josefovou osobnost a jeho působení v Dobříši a Opočně. Jelikož byl sborník vydán ku příležitosti Josefových narozenin a sloužil tedy jako jakási oslava „pana jubilanta“, musíme k němu přistupovat s jistým kritickým odstupem. Ačkoliv různorodé zásluhy, jež jsou Josefovi ve sborníku připisovány a jejichž odraz je dodnes viditelný (např. výstavba dobříšské školy), nemůžeme vnímat jako smyšlené, u charakterizace Josefově osobnosti si již tak jistí být nemůžeme. I když je nepravdě-

podobné, že by Josefův veskrze pozitivně vnímaný charakter byl jen výmyslem nezakládajícím se na pravdě, není od věci vnímat jeho nekritickou chválu s chladnou hlavou. I přes tuto nekritičnost je však sborník cenným zdrojem informací týkajících se Josefových ekonomických, politických i volnočasových aktivit.

1.4 Ostatní prameny informací, zejména internet

Pro potřeby dané práce byl důležitým zdrojem informací internet. Přispíval zejména k doplňování útržkovitých údajů a sloužil jako pomůcka při lokalizaci hotelů, pamětihodností nebo obchodů, jež Josef v Africe a Americe navštívil, nebo jako důležitý nástroj užívaný k rekonstrukci průběhu cest. Z tohoto důvodu byly nejčastěji využívaným nástrojem internetové mapy (maps.google.com). Zajímavou pomůckou pro komparaci archivních materiálů jsou pak Aljašské digitální archivy (vilda.alaska.edu/cdm/), v nichž je možné online prohlížet archiválie týkající se dané lokality v různé době. Také některé staré výtisky novin jsou ke shlédnutí v archivech aplikace Google. Další oblastí, v níž byly informace získané na internetu uplatňovány, bylo vyhledávání různorodých údajů k místům (ať už se jednalo o města, parky, jezera apod.), která Josef při svých cestách navštívil, nebo ke službám, jichž při cestování užíval (lodní společnosti, ubytování, železniční doprava apod.). Vyhledávat takové informace bez pomoci internetu by bylo poměrně komplikované.

II. JOSEF COLLOREDO-MANNSFELD A JEHO CESTY DO AFRIKY A SEVERNÍ AMERIKY



Josef pózuje se svým druhým lvem, 1. března 1902

(SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 135 IB/2 38 – 43 fasc. (položky nečíslovány), album fotografií)



*Josef se svou manželkou Yvonne na sněžnicích
(album fotografií ze sbírek Státního zámku Opocno)*



Psí spřežení táhnoucí sáně s nákladem (album fotografií ze sbírek Státního zámku Opocno)

2 JOSEF COLLOREDO-MANNSFELD

Italsko-rakouský rod Colloredo se v českých zemích objevuje poprvé v době třicetileté války. Ke spojení rodových jmen Colloredo a Mansfeld došlo několik let po sňatku Františka Gundakara Colloreda s Marií Isabelou z Mansfeldu, posledním potomkem hrabat z Mansfeldu. Svatba proběhla v roce 1771 a ke „sjednocení jmen a erbů“ došlo v roce 1789.⁵ Sňatkem s Mansfeldy získali Colloredové mimo jiné Dobříš, na níž Josef velmi rád pobýval.⁶

Až na případy, kdy je vhodné užít originálního německého tvaru, jsou v textu z praktických důvodů užity počeštělé formy vlastních jmen, tj. „Josef, Jeroným, Aglája“ namísto „Joseph, Hieronymus, Aglaë“ apod.

2.1 Dětství a mládí

„[...] dne sedmnáctého února, roku tisícího osmistého šedesátého šestého v Praze č.p. 16III. narodil se – a dne 22. na to [...] pokřtěn byl Josef Hieronym Rudolf Ferdinand František Maria [v originálním německém znění Joseph Hieronym Rudolph Ferdinand Franz Maria] [Colloredo-Mannsfeld].“⁷ Josef se narodil jako prvorozený syn hraběte Jeronýma Rudolfa Ferdinanda Colloredo-Mannsfelda (Hieronymus Ferdinand Rudolf) hraběnky Aglájy rozené Festeticové z Tolné (Agläe Festetics von Tolna). Oním výše zmiňovaným domem č.p. 16III., Josefovým rodištěm, byl Auerspergský palác na Valdštejnském náměstí v Praze⁸. Vedle jmen rodičů a prarodičů jsou v křestním listu uvedena jména kmotra (kníže Josef Colloredo-Mannsfeld) a také porodní báby (Anna Kempe, manželka obchodníka). Křestní list podepsal Vincenc Hurka, hlavní farář kostela sv. Mikuláše v Praze, kde byl Josef pokřtěn. Josefův otec Jeroným byl zvolen poslancem českého zemského sněmu a v roce 1879 se stal ministrem

5 Více informací o historii rodu viz NETKOVÁ, Marie, PAULÍK, Milan: *Sylabus zámku Opočno*. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody východočeského kraje. 1983.

6 Poznámka k rozdílu mezi jmény „Mannsfeld“ a „Mansfeld“: Jméno „Colloredo-Mannsfeld“ s dvěma „n“ bylo chybně zapsáno ve výše uvedeném dekretu o sjednocení jmen a erbů. Rod Mansfeld se až do tohoto omylu psal výhradně s jedním „n“. Císařovna Marie Terezie udělovala nově vzniklé rodové linii knížecí titul, proto byla kníže z této linie posléze zavázána ve svém jméně zdvojeného „n“ užívat. Ostatní linie užívaly původní podoby jména a také nejstarší knížecí synové užívali po dobu otcova života samostatné jméno „hrabě z Mansfeldu“, po jeho smrti začali používat knížecí jméno „Colloredo-Mannsfeld“.

7 Údaje jsou citovány z české a německé verze notářské kopie křestního listu (originál křestního listu je hůře čitelný)

8 Vztah s Auerspergy vznikl skrze Josefovou matku. Její sestra se za knížete Auersperga provdala.

orby, za velkostatkářskou kurii byl pak vyslán do říšské rady. Vedle své politické kariéry se věnoval správě otcovských statků. Ačkoliv „držitelem rodinných statků byl oficiálně Josefův dědeček, kníže Josef Jeroným Colloredo-Mannsfeld (1813 – 1895), prakticky stál v čele velkostatků ve funkci tzv. plnomocníka „alter ego“ Josefův otec Jeroným.“ (Hořejš 2008: 138)

Jeroným se v r. 1864 zúčastnil šlesvicko-holštýnského tažení, po svém návratu se však vojenské kariéry vzdal a v r. 1865 se oženil s uherskou hraběnkou Aglájou Festetics. Ve stejném roce byl svým dědem jmenován správcem dobříšského dvora, kam se novomanželé krátce po sňatku přestěhovali. Politicky pohnutý rok 1866 strávili i s novorozeným Josefem na Dobříši, Jeroným se války s Pruskem nezúčastnil. Josef se jako jediný z šesti sourozenců narodil v Praze, všichni ostatní (Johana, Marie Therese, Hieronymus, Ernestina a Ida) na Dobříši. Tam také rodina dlouhou dobu zůstala. Dospělého věku se dožili dva bratři a tři sestry, nejmladší Ida zemřela ve dvou letech.

Od roku 1874 se Josef účastnil výuky domácího učitele Františka Cichry, na malostranské gymnázium dojížděl pouze ke zkouškám. Doma v Dobříši tedy trávil velkou většinu času. „Ve volných chvílích hrávali si oba hoši [tzn. bratři Josef a Jeroným] se svými vrstevníky v zámeckém parku dobříšském, měli svoje armády a sváděli boje, jak jeden z účastníků, Alois Vojtř, líčí ve své vzpomínce.“ (*Sborník statí...* 1936: 10) Již v útlém věku měli bratři zálibu ve střelbě a v jízdě na koni. Po revírech provázel Josefa a jeho bratra tehdejší lesník a myslivec Josef Černý. V roce 1878, kdy v Dobříši vypukla tyfová epidemie, oba bratři onemocněli, nemoc na nich však nezanechala následky. Josef poté (před ukončením gymnázia) onemocněl ještě jednou, tentokrát zánětem slepého střeva. Léčil ho známý dobříšský lékař Jelínek.

V roce 1879 zakoupil hrabě Jeroným panství Zbiroh, které s rodinou navštívil k delšímu pobytu dvakrát, poprvé v r. 1879 a podruhé v r. 1881. Krátce na to však kvůli své nemoci i s rodinou odjel do mořských lázní v Belgii, kde v r. 1881 předčasně zemřel. Vdova pak již Zbiroh nikdy nenavštívila „nechtíc vyvolávat vzpomínku na krásné chvíle, jež tu šťastná rodina prožila krátce před předčasnou smrtí hraběte.“ (Ibid.: 12)

2.2 Dospělost

Po smrti otce žil Josef s matkou a sourozenci dále na Dobříši. Jedinou výjimkou byl školní rok 1882/1883, kdy s ním matka přesídlila do Prahy, aby zde navštěvoval oktávu malostranského gymnázia. Od knížete Kinského si pronajala vilu v zahradě Kinských, v níž dnes sídlí Národopisné muzeum.

Prázdniny trávila rodina v Opočně a zimní měsíce ve Vídni, kam se v r. 1889 vdova trvale přestěhovala a kde Josef po maturitě v r. 1883 studoval práva⁹. Historickoprávní zkoušku složil v r. 9 Josefovo maturitní vysvědčení i vysokoškolský diplom jsou uloženy v archivu v Zá-

1885, judiciální v r. 1887 a státovědeckou v r. 1888. Ještě před univerzitními studiemi si Josef odsloužil dobrovolnický rok, který strávil v Rábu v Uhrách. Od listopadu r. 1884 byl kadetem a od ledna r. 1885 poručíkem v záloze v husarském pluku č. II Alexandra vévody Württemberského. Po univerzitních studiích vstoupil Josef do diplomatických služeb. Jako neplacený aspirant nastoupil v r. 1888 na zkoušku k rakousko-uherskému velvyslanectví v Berlíně. Po roce byl jmenován vyslaneckým attaché a složil služební přísahu. V roce 1891 byl přeložen do Paříže, kde zůstal do června r. 1892, poté se vrátil domů na Dobříš.

V roce 1895 zemřel v 82 letech Josefův děd a správa dobříšského panství tak připadla jeho vnuku (neboť syn byl již po smrti). Do jeho držby a užívání přešla panství Opočno jako svěřenský majetek a Dobříš a Zbiroh jako statky alodní. Také vídeňský palác připadl Josefovi jakožto svěřenský majetek. Správou všeho pozemkového majetku a zastupováním Josefa vůči úřadům byl pověřen ústřední ředitel, pozdější hospodářský rada knížecích velkostatků Jan Kolda. Ten se o statky staral až do své smrti v r. 1906. Do doby, kdy byl Josef ve správě statků zastupován, spadají jeho cesty do Afriky a Severní Ameriky. Jak uvádí Miloš Hořejš: „Samotný Josef Colloredo-Mannsfeld se však v této době správy svých statků účastnil jen v případech mimořádné důležitosti a pobýval převážně v cizině (často bylo velmi obtížné přimět Josefa Colloredo-Mannsfelda k schůzkám a poradám nad závažnými rozhodnutími týkajícími se rodového majetku a rodinných záležitostí).“ (Hořejš 2008: 144).

V roce 1906, po smrti správce, už ale Josefovi nezbyvalo nic jiného, než se přímého řízení správy velkostatků ujmout osobně. Podle informací ze *Sborníku* se správy ujal se vši vážností a vykonával ji uvážlivě. „[...] případ od případu byl kníže vždy informován a orientován o všechném pracovním programu i postupu a výsledku prací a časté jeho výnosy svědčily o obdivuhodné odborné znalosti a výstižném posouzení projednávaných záležitostí, jakož i o přímo obrovské paměti urozeného držitele velkostatků.“ (*Sborník statí...* 1936: 16). Nejvíce se Josef pravděpodobně vyznal ve správě lesů, v níž prováděl nejvíce (podle všeho úspěšných) změn.¹⁰ „[...] přilnul k lesům láskou, kterou všude osvědčoval.“ (*Sborník statí...* 1936: 17). V roce 1906 se pro Josefa začala psát nová kapitola života. „Z do té doby poměrně lehkovážného šlechtice, trávícího bezstarostný život v Paříži, případně na cestách po exotických zemích se stal zodpovědný hospodář.“ (Hořejš 2008: 145).

Svou pozornost věnoval Josef také budovám. Na dobříšském zámku nechal opravit obytné

mrsku.

¹⁰ V jednom z příkladů uvedených ve sborníku *Josef Colloredo-Mannsfeld* je zaneseno, že nápadný pokrok v kvalitě lesních kultur nastal tehdy, když Josef určil, že k zaškolování se místo smrkových semenáčků dvouletých budou užívat semenáčky jednoleté a že v polohách, kde je početný stav zvěře, budou místo semenáčků tříletých vysazovány semenáčky čtyřleté. Velkou pozornost pak věnoval přirozenému zmlazování, setbě speciálních čistících a výplevných sečí a mnohým jiným úkonům, které se k lesnímu hospodaření vážou.

místnosti a instalovat elektrické osvětlení. Ve francouzské části parku založil růžový sad, před jižním průčelím nechal vysázet zimostrážové ornamenty. Zřídil nový výhřevný skleník, rozšířil zelinářskou zahradu, nechal postavit zvláštní skleník na pěstování vinné révy, meruněk a broskví a zřídil dobříšskou fikovnu. Jeho zásahy se dotkly spousty dalších budov, hlavně dobříšských. V r. 1898 nechal postavit dobříšskou školu, v r. 1907 městský chudobinec. Umožnil stavbu vodovodu a požárních hydrantů, při parní pile zřídil elektrárnu. V r. 1907 se stal patronem opravy děkanského kostela Nejsvětější Trojice v Dobříši. V r. 1914 byl za tyto své zásluhy zvolen dobříšským starostou a zůstal jím až do roku 1919. Během této doby se ovšem zúčastnil první světové války, a to přinejmenším mezi lety 1914-1917. Dle informací v archiváliích působil během války na vícero evropských místech, mimo jiné na Ukrajině a v Polsku. V SOA Praha jsou uchovány čtyři bohatě popsané deníky týkající se tohoto období, jejich součástí jsou také fotografie, z nichž několik je přiloženo k textu.

Po návratu z války pobýval Josef na Dobříši čím dál tím méně. Stále více času trávil v zahraničí, zejména ve Francii, kde se také v roce 1925 podruhé oženil. Jak stručně shrnuje Miloš Hořejš: „Jeho pobyty mimo Čechy se však neustále prodlužovaly, až se prakticky natrvalo usídlil ve Francii, kde pobýval zejména v Paříži a na středomořském pobřeží. Vedle pobytů ve Francii trávil období od ledna do konce března 1933 v Maroku a v Alžírsku, téhož roku trávil 6 týdnů v Anglii, úhrnem 126 dnů trávil v Československu – v Mariánských Lázních, v Praze [...], v Opočně a v Dobříši. V roce 1934 byl od ledna do konce března v Západní Indii, v dubnu v Anglii, v květnu a opakovaně v říjnu ve Francii, od června do konce září a poslední dva měsíce v roce (celkem 184 dny) v Československu. [Z archivních pramenů vyplývá, že v roce 1935 navštívil také Brazílii]. Vedle poznávacích cest podnikal i obchodní cesty za účelem prodeje obilných produktů, cukru či nákupu dobytka.“ (Hořejš 2008: 156). Správa svěřených statků postupně přecházela na mladšího bratra Jeronýma. Ten se nejprve ujal správy Zbirohu, později všech tří velkostatků.

Z pramenů, jež máme k dispozici, můžeme soudit, že Josef nikdy neměl biologické potomky, kteří by po něm dědili rodové statky. Rozhodl se proto adoptovat čtyři syny svého mladšího bratra Jeronýma.¹¹ Roku 1925 byl mezi ně přerozdělen rodový majetek. Nejstarší (tehdy patnáctiletý) Josef Leopold dostal do správy Opočno, Jeroným Medard Zbiroh, Vikardo Karel Dobříš a nejmladší Bedřich Jeroným malou nemovitost v Rakousku. Josef se ve Francii zdržoval již před válkou, po válce tam přesídlil trvale a v roce 1957 ve věku 91 let v Paříži zemřel.

11 Průvodce okolo Brd: Dobříš. *Josef Colloredo-Mannsfeld (1866-1957)*. [Citováno 08/08/2012]. Dostupné online z <http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/okolobrd/dobris/josef.htm>.

2.3 Josefovy ženy

Josefovo jednání bylo v mnoha ohledech ovlivněno vztahy se ženami, ač jich, alespoň dle dostupných informací, nebylo mnoho. Pro účely naší práce je zajímavá především Josefova první manželka Yvonna, která jej doprovázela na americkou cestu a s ním byl Josef ženatý celkem dvaadvacet let. Josefova druhá žena zase sehrála důležitou roli v jeho pozdějším životě. Pravděpodobně kvůli ní se Josef v druhé části života přestěhoval do Francie a správu svých svěřených statků zanechal svému mladšímu bratrovi Jeronýmovi. Jelikož obě ženy sehrály v Josefově životě podstatné role, je jim v rámci této práce vymezena samostatná kapitola.

2.3.1 Josefova manželství

Josef byl ženatý celkem dvakrát. Svou první ženu, Lucy Sophii Yvonne Jonquet, si vzal 18. dubna 1903 v Paříži. K rozvodu došlo 10. 3. 1925. Civilní sňatek s Josefovou druhou ženou, Marií Sidonií de Smit, proběhl 21. října 1925 v Rueilu, náboženský pak až 3. dubna 1941 v Paříži.¹²

Lucy Sophie Yvonna de Jonquet

Josefova první manželka se narodila Adolfovi Josefovi de Jonquet a Lucy Tibbs 24.1.1878 v Peckhamu v hrabství Surrey. Zemřela 11.4. 1940 v Římě.

Za Josefa byla provdána v roce 1903, tedy ve svých pětadvaceti letech. Novomanžele od sebe dělilo dvanáct let, Josefovi bylo v době jeho prvního sňatku sedmatřicet. Yvonna už v té době byla vdovou (údajně „beautiful and fascinating widow“, jak se o ní během cesty do Ameriky vyjádřily americké noviny). Její první manžel, skotský šlechtic John Graham, kterého si vzala v roce 1903, záhy zemřel. Mladá žena ovšem nezůstala sama dlouho, ještě v témže roce byla provdána podruhé, tentokrát za Josefa Colloredo-Mannsfelda.

Osud sňatku Josefa a Yvonne popisuje článek *Birth Bars Beauty from Austrian Court Honors* uveřejněný dne 3. března 1905 v periodiku *New York American*. Líbánky strávili novomanželé v Colloredo-Mannfeldském paláci v Praze. Po každém sňatku člena rodu Colloredo-Mannsfeldů vždy následovala povinná prezentace u vídeňského dvora, kde se prověřoval urozený původ. Stejně tak tomu bylo i v případě Yvonne de Jonquet. Ta ale dle dostupných informací požadavkům na urozený původ nevyhověla. Ukázalo se totiž, že sňatek byl založen na mylném porozumění Yvonnině původu. Členové rodu totiž měli za to, že Yvonna pochází z urozené skotské rodiny Grahamů a netušili,

¹² Genealogy index. Colloredo-Mannsfeld. [Citováno 28/1/2013]. Dostupné online z: <http://genealogy.euweb.cz/colloredo/colloredo2.html>

že Yvonnino příjmení je vdovské. A protože u vídeňského dvora stále platilo, že žádný člen rodiny nesmí uzavřít platné manželství se ženou, která nepatří buď do suverénního nebo mediatizovaného¹³ rodu, bez toho, aby byla tato žena schválena mužskými členy rodu, bylo manželství Josefa a Yvony prohlášeno za neplatné. Josef se tomuto rozhodnutí sveřepě bránil, alespoň to tak uvádí zmiňované periodikum. V článku je rovněž uvedeno, že zatímco vídeňský dvůr případ dlouze projednával, manželé si čekání na verdikt zkracovali lovem zvěře na Aljašce. Vídeňský dvůr je ve americkém tisku prezentován jako v mnoha ohledech zkorumpovaná instituce, Josefova manželka je označena za jednu z obětí tyranie, která u vídeňského dvora přetrvává ve věcech etikety („one of the victims of the tyranny which in all matters pertaining to etiquette revails at the court of Vienna“). Je pravdou, že nerovnorodé sňatky byly v té době v Evropě tabu. Ze 169 mužských příslušníků rodu s knížecí důstojností usedlých v Čechách na přelomu 19. a 20. století bylo pouhých 17 uzavřeno s dámami nešlechtického původu, přičemž pouze pěti z nich se „dopustili“ prvorození synové, mezi nimi i Josef.¹⁴

Manželství Josefa a Yvony bylo uznáno za platné až v r. 1908, což reflektuje jiné americké periodikum, *The Pittsburgh Press*. V článku *Princess is recognized* je uvedeno, že Yvonna si vídeňský dvůr získala svým taktem a altruismem. Mezi lidmi bývala díky své velkorysosti nazývána „Mother of the Poor“ („Matka chudých“). Dvakrát týdně poskytovala mužům, ženám a dětem v Dobříši 140 až 160 večeří, ve dvou okolních vesnicích nechala denně rozdávat obědy chudým. V části zámku pak zřídila místnost, kde si mohly hrát děti. Tyto její zásluhy byly odměněny tím, že byl její sňatek s Josefem Colloredo-Mannsfeldem uznán za platný. Při té příležitosti byl kardinálem Skrbenským opětovně vysvěcen dobříšský kostel Nejsvětější Trojice. V kostelní lodi je vedle „obětování obnoveného chrámu Páně Nejsvětější Trojici a sv. patronům země české“ vyobrazen dobříšský zámek z parkové strany a také podobizny patronů kostela – manželů Josefa a Yvony Colloredo-Mannsfeld. Ve štítu pod knížecí korunou je jejich znak a erb de Jonquet¹⁵. Tímto slavnostním vyobrazením byla Yvonna po pěti letech od sňatku oficiálně přijata do rodu Colloredo-Mannsfeldů.

Za zmínku jistě stojí skutečnost, že Yvonna doprovázela svého manžela na jeho severoamerické cestě. Avšak místo toho, abychom ji nazvali cestovatelkou, bude výstižnější zůstat u označení „manželka doprovázející muže cestovatele“, neboť dobový úzus tyto dvě zdánlivě shodné polohy rozlišoval. Ačkoliv existovalo několik žen, jež se proslavily jako cestovatelky, a to ještě třeba o několik desetiletí

13 Wikipedie, otevřená encyklopedie. Mediatizace. [Citováno 08/08/2012]. Dostupné online z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mediatizace>

14 Více info o šlechtických sňatcích viz HRACHOVCOVÁ, Eva. *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. České Budějovice, 2007.

15 Farnost Dobříš. Historie kostela Nejsvětější Trojice v Dobříši. [Citováno 11/08/2012]. Dostupné online z: http://www.farnostdobris.cz/clanky_detail.php?id=9.

předtím, než se Yvonne narodila¹⁶, patřily tyto dámy k výjimkám. Na vlastní pěst se podařilo cestovat jen několika z nich. Jak se píše v knize věnované osudu známé manželky cestovatele Emila Holuba, Rose Holubové, jež se narodila o třináct let dříve než Yvonne (a o tři roky dříve než Josef): „Pokud se ženám v průběhu 19. století podařilo podnikat zajímavé, náročné a případně i dlouhodobé cesty, zúčastnit se cestování např. do již zmíněné Afriky, pak pouze jako doprovod svých mužských příbuzných – manžela, otce, bratra. Cesty, které podnikly ženy samy, byly skutečně unikátní.“ (Streit 2010: 9). A dále: „Je historicky doloženo, že doprovod významných cestovatelů zvláště v 19. století tvořily ženy, především jejich manželky.“ (Ibid.: 13). Takových žen nebylo zas tak málo, jak by se mohlo zdát, obecně se o nich jen mluví méně než o jejich manželech. Ve sborníku nazvaném *Ženy slavných mužů cestovatelů*¹⁷ je jim věnován náležitý prostor.

Pokud se již ženy vydaly do ciziny po boku svých mužů, prokazovaly většinou odhodlání a statečnost, jimiž byly svým partnerům velmi nápomocny. Příkladem za všechny může být již zmíněná Rosa Holubová, která manželovi Emilu Holubovi pomáhala s tříděním sbírek, ulehčovala mu komunikaci, neboť se velmi rychle naučila kafersky tak, že byla schopná tlumočit, a v neposlední řadě se za sebe i za něj bila se zbraní v ruce.¹⁸ Yvonne sice takovým dobrodružstvím vystavena nebyla, i o ní se však noviny vyjadřují jako o statečné ženě („plucky princess“). Článek s názvem *Princess tells of Yukon Perils* („Princezna vypráví o nástrahách Yukonu“) z periodika *New York Herald* ze dne 28.2. 1905 je věnován především jí. Podtitul *She Broke Trail for the Dogs, Shot, Trapped and Found Time for Housekeeping, Laughed at All Hardships* („prorážela cestu psům, střílela, lovila a našla si čas na péči o domov, všemu strádání se smála“) stručně shrnuje náplň článku. Nejenže Yvonne s manželem navštěvovala americké pamětihodnosti a přírodní památky, pobývala v hotelích a absolvovala společenské akce, vypravila se s ním také na sever, na Aljašku a Yukon, kde spala ve srubu s dřevou střešou, skrze níž teklo do postele, a kde ve třicetistupňových mrazech absolvovala 20 mil dlouhou cestu po zmrzlém sněhu a sama lovila bělokury, které pak připravovala k večeři. Drobné nepříjemnosti, které se jí udály (například pád do sněhu), přešla se smíchem a celkově vykazovala veselou a přizpůsobivou povahu. Lze se tedy domýšlet, že byla pro svého manžela příjemnou a vítanou společnicí.

16 Ida Pfeifferová (nar. 1797) svou první cestu uskutečnila v roce 1842, tedy 36 let před Yvonniným narozením.

17 *Ženy slavných mužů cestovatelů: sborník příspěvků ze 16. afrického symposia konaného v kulturním domě města Holice: 4. října 2008*. Holice: Kulturní dům města Holice, 2009.

18 Přednáškový cyklus Náprstkova muzea věnovaný Dr. Emilu Holubovi (přednášející Martin Šámal a Milena Secká), květen a červen 2012.

Seznámení s Marií Sidonií de Smit a rozvod s Yvonne

Svazek Josefa a Yvonny se začal během několika let postupně rozpadat. I když žádné přímé písemné doklady o jejich vzájemném duševním odcizení neexistují, několik okolností tomu nasvědčuje. Již od roku 1912 si Josef začíná dopisovat se svou budoucí druhou ženou, Marií Sidonií de Smit. Jejich vztah byl již v této době velmi vřelý a intenzita zaslanych dopisů velmi vysoká. Mezi lety 1912 a 1914 si psali téměř nepřetržitě. Tuto skutečnost můžeme (i když jen v rovině domněnek) uvést v souvislost s rokem 1914, kdy spolu manželé Yvonne a Josef přestali sdílet společnou domácnost (jak je uvedeno v archivních dokumentech týkajících se rozvodového řízení). Rozluka Josefa a Yvonny začala tedy prakticky již v této době, formálně byla naplněna až o několik let později. Ve Státním oblastním archivu v Praze se nachází několik dopisů z let 1922 a 1923, které Josefovi zaslal Ernst Arnošt, advokát zastupující Josefa ve věci rozvodového řízení. Z dopisů vyplývá, že rozvod brzdily především majetkové a peněžní spory. Josef se v době procesu pohyboval střídavě mezi Vídní, Paříží a Cannes (to vyplývá přímo z dopisů) a pravděpodobně také Prahou, odkud mu advokát psal. Yvonne pobývala tou dobou ve Švýcarsku nebo také v Chicagu. Vzhledem k pobytu obou zainteresovaných osob na různých místech nebyl rozvod („Ehescheidung“, „Ehetrennung“) jednoduchý ani po praktické stránce. Nakonec k němu ovšem došlo a Josefovi tak bylo umožněno oženit se podruhé.

Marie Sidonie de Smit se narodila 10.7.1877 v Omerville a zemřela 30.5.1973 v Rueil-Malmaison. V době sňatku s o 11 let starším Josefem jí bylo 48 let, vzala si jej tedy již jako zralá žena. Zda byla vdaná již někdy předtím, nelze z dostupných zdrojů zjistit. Archivní materiály o Marii vypovídají mnohé, většinou se jedná o detaily osobního charakteru, které se dovídáme především ze stovek dopisů, jež Josefovi pravidelně posílala. Na základě těchto dochovaných textů a fotografického materiálu se lze domýšlet, že vztah Josefa a Marie byl založen na vzájemné náklonnosti a porozumění.

Dopisy mezi Josefem a Marií byly psány francouzsky a z Francie putovaly většinou na Dobříš, do Vídně nebo i do Prahy. Josef si s Marií psal i během první světové války, cestovaly mezi nimi jak dopisy, tak telegramy. Některé z nich jsou velmi osobního charakteru („geduld mein engel briefe erhalten geschrieben mehreremals denke mit vertrauen und zaertlichkeit kuesse sie herzlich, M. D“¹⁹). Během let 1912 až 1917 byl vzájemný písemný kontakt mezi Josefem a Marií velmi četný. Marie je v dopisech i telegramech podepsána jako „Marthe“, příjmením „Desmil“, „Desmit“, „Desnuet“, „Desurit“, což jsou zkomoleniny jejího jména, ať už záměrné či nikoliv.²⁰ Forma jména „Marthe“ byla možná užitá cíleně, Josef ji v komunikaci s Marií často užíval (obálku s dopisy od ní si nadepsal právě „Marthe“) a ona sama si tak pravděpodobně nechala říkat. V archivech jsou uloženy i dopisy z pozdějších let (1916 – 1919, 1922 – 1924) a také z roku 1929, tedy z doby, kdy byla Marie již 4 roky

¹⁹Zachována velikost písma a absence interpunkce.

²⁰V telegramech je užitó strojového tiskacího písma, tudíž se nejedná o chybné přečtení, ale o skutečnou podobu uvedeného jména.

Josefovou manželkou. Jsou to velmi osobní texty, které manželovi píše z francouzského venkova na Dobříš, zahajuje oslovením „Mon Ange Aimé“ nebo „Mon Ange Chéri.“ Tyto dopisy svědčí o skutečnosti, že Josef se i po sňatku s Marií stále vracel na Dobříš, pravděpodobně aby zde řešil majetkové a rodinné záležitosti. Natrvalo do Francie přesídlil až po válce.

Také s Marií Josef cestoval. Ve sbírkách zámku Opočno jsou uloženy osobní dokumenty z let 1937 až 1938, kdy Josef navštívil Rio de Janeiro. Mezi dokumenty jsou i fotografie, na nichž je zachycena Marie na lodi, tento materiál však bohužel není datován. Na jiné fotografii je zachycen Josef s Marií v Benátkách.

2.3.2 Ženy mimo manželství²¹

Jak již bylo řečeno, s Yvonne se Josef oženil až ve svých sedmatřiceti letech. Zda do té doby udržoval nějaké vztahy se ženami, se lze na základě skrovných informací jen domnívat. Přinejmenším jednu další ženu Josef obdivoval, neboť si schovával její fotky, výstřižky z novin, kde se o ní psalo, a také si s ní vyměnil několik dopisů. Touto ženou byla tehdy slavná francouzská herečka Jane Hadingová, vlastním jménem Jeanne Alfredine Trefouret²². Dopisy od Jane jsou v archivu uloženy celkem čtyři. Dva z roku 1892 a dva z roku 1894. Nejsou však natolik dobře čitelné, aby se z nich dal usoudit konkrétní vztah, který Josefa a Jane spojoval. Jelikož však dopisů není více, lze se domnívat, že Josef byl hereččiným obdivovatelem a jeho vztah k ní byl spíše platonický. O tom svědčí i novinové výstřižky, které si Josef schovával v období let 1884 až 1890. Ne všechny se týkají přímo Jane, spousta z nich je věnována různým divadelním představením. Lze se jen domnívat, zda se jednalo o představení, která Josef navštívil, která navštívit chtěl nebo k nimž ho pojil nějaký jiný vztah. Nic bližšího u výstřižků uvedeno není.

Více toho o Josefových ženách v archivech uloženo není. Ještě jeden zajímavý případ však stojí v této souvislosti za zmínku. V roce 1901 se jakýmsi manželům Honégerovým narodil syn Antonín. V roce 1904 byl v zastoupení ústředního ředitele Jana Koldy vyřizován případ Josefova domnělého otcovství tohoto dítěte. O vznesení obvinění a průběhu vyšetřování v archivu žádné zprávy nejsou, jedině, co máme v tomto případě k dispozici, jsou listiny, jež celý proces uzavírají. Antonín

21 Kapitola věnovaná Josefovým vztahům se ženami mimo manželství je v textu uvedena nad rámec, neboť se zkoumanou problematikou cestovatelství přímo nesouvisí. Zajímavě však dokresluje obraz Josefovy osobnosti (zejména jeho náklonnost k ženám) a provokuje k „fiktivně-historickým“ otázkám typu „Co by se stalo, kdyby...?“ Ačkoliv se tedy kapitola tematickému zaměření práce vymyká, její celkovou strukturu nenarušuje.

22 *Généalogie et histoire locale en Provence et dans les Alpes*. Jane Hading (1859-1940), artiste dramatique marseillaise. [Citováno 11/08/2012]. Dostupné online z: <http://www.geneprovence.com/2010/01/jane-hading-1859-1940-artiste.html>.

Honéger je v nich s definitivní platností uznán za manželského syna Františky Honégerové a Antonína Honégera, truhláře z Náchoda. Veškeré nároky na Josefa byly dle smlouvy vyrovnány šesti sty korunami. Dosvědčení obou manželů zní následovně:

My níže podepsaní manželé Antonín Honéger a Františka Honégrová, rozená Tošovská z Opočna dosvědčujeme tímto, že syn náš Antonín Honéger, který se po sňatku našem, v Opočně dne 5. února 1901 uzavřeném, dne 6. července 1901 narodil, jest manželským synem naším, a uznávajíce, že mu následkem toho z domnělého otcovství naproti Jeho Jasnosti vysokorodému pánu Josefu knížeti z Colloredo Mannsfeldů pražádných nároků nepřísluší, zavazujeme se, že proti němu nikdy žádných podobných nároků ani jménem tohoto svého syna ani jménem svým činiti a také z jakéhokoliv jiného důvodu od něho ničeho požadovati nebudeme. Přitom pak stvrzujeme zároveň, že nám na vyrovnání všech domnělých našich nároků, které jsme naproti Jeho Jasnosti vysokorodému pánu Josefu knížeti z Colloredo Mannsfeldů činili, ústřední ředitel jeho panství pan Jan Kolda slíbenou částí 600K [...] vyplatil a zavazujeme se, že v budoucnu každého podezřívání Jeho Jasnosti z otcovství jmenovaného syna našeho a rozšiřování podobných zpráv se vystříháme a také Jeho Jasnost nijakými žádostmi neb prosbami obtěžovati nebudeme [...] Na Opočně dne 2. června 1904.

Zda manželé svůj slib splnili, jisté není. V archivu se totiž objevují ještě další dva nedatované dopisy od Františky Honégerové, v nichž jmenovaná žádá Josefa o finanční pomoc. Zprvu vyžaduje, aby došlo ke změně „smlouvy uzavřené s panem ředitelem“, tj. pravděpodobně s panem Koldou, neboť, jak Františka píše, podle smlouvy domluvených 300 zlatých, se kterými manželé počítali pouze „na náký čas“ jim „jednou a provždy“ nestačí. Požadují proto navýšení částky na 1000 zlatých. „Já mislím že Jasnosti mou prosbu přijati ráčí. Neb sám Jasnosti musí uznat že dítě stojí moc než si muže sám vydělati.“ V další prosbě o peníze (tentokrát bez upřesnění částky) Františka v závěru píše „Prosím neodepřou mě a mojého chlapečka prosby.“

2.4 Potomci

Zda byl malý Antonín Honéger skutečně Josefovým synem, nebo zda se jednalo o omyl (či záměrné obvinění), nám nepřísluší soudit. Důležité je, že během svého života Josef nezplodil žádného oficiálně uznaného pokrevního dědice, ačkoliv z dostupných informací vyplývá, že děti pravděpodobně rád měl. „Zvláště radost působilo mu podporování chudých dětí, pro něž bývala pořádána na Dobříšském zámku bohatá vánoční nadílka.“ (*Sborník statí...* 1936: 24). Ať už byla příčina absence potomků jakákoliv, Josef situaci vyřešil tak, že adoptoval čtyři syny svého bratra Jeronýma.

2.5 Josefova osobnost

2.5.1 Přímé výpovědi a charakteristiky

Několik zmínek o Josefově osobnosti se nachází v písemných pramenech, například v již několikrát zmiňovaném *Sborníku statí k sedmdesátým narozeninám knížete z Colloredo Mannsfeldu*. O Josefovi se zde hovoří se značnou úctou a často jsou připomínány jeho zásluhy. „[...] celá naše obec [na něj] bude vzpomínati s láskou a vděčností, neboť povždy náležitě bude v řady mužů, o ni znamenitě zasloužilých,“ nebo dále „Jeho dobročinnost je příslovečná“ (Ibid.: 23) atd. Je logické, že Josefova chvála je ve sborníku až nekritická, texty byly ostatně vydávány ku příležitosti Josefových narozenin a předpokládalo se, že si je „pan jubilant“ přečte. „Věnovav plodný život svůj kráse, dobru a lásce, dočkává se pan jubilant své sedmdesátky v plné síle tělesné i pružnosti duševní. S klidem a hrdostí může dnes pohlížeti zpět do svého života, jenž ozdoben jest všemi ctnostmi dokonalého občana.“ (Ibid.: 26). Když si odmyslíme veškerou květnatou chválu a pokusíme se na Josefa dívat více kriticky, zjistíme, že jeho vliv na Dobříš a okolí byl značný, i když z dostupných faktů jeho charakter pochopitelně odhadovat nelze.

Písemných dokumentů, z nichž by se dala jeho osobnost „vyčíst“, není mnoho. Josefův fond obsahuje v první řadě dopisy adresované jemu, nikoliv ty, které sám posílal. Co se dalších archivních materiálů týká, nejdostupnějším (i když málo spolehlivým) zdrojem pro pochopení Josefovy nátury jsou fotografie. Josefova osoba vykazuje na fotografiích většinou tři hlavní znaky, které se v různých obměnách střídají: lehký úsměv, doutník a pes. To jsou ovšem jen drobnosti, na nichž nelze charakteristiku Josefovy osobnosti plně zakládat. Nakolik sám sebe na fotografiích stylizoval a jakým dojmem chtěl působit, zůstává otázkou. Avšak alespoň minimální míru stylizace je vzhledem k dobovému způsobu zhotovování fotografií nutno předpokládat.

2.5.2 Zájmy a záliby

V dostupné literatuře je často zmiňována Josefova láska k přírodě, zejména ke stromům a k ptactvu. Na opočenském zámku byla ve své době uložena Josefova bohatá sbírka vycpaných ptáků, ta se ovšem do dnešních dnů nedochovala. Lásku k přírodě lze považovat za dominantní prvek, jenž utvářel Josefovu osobnost. Břetislav Fica ve svém textu uvádí rok 1908, kdy byly do mýtného plánu pojaty staré duté alejové kaštany v opočenské oboře. Josef jejich pokácení zakázal s tím, že v nich ještě budou hnízdit užiteční ptáci. V lesích a parcích nechával Josef dle Fice zavěšovat budky, kvůli zajištění potravy pro ptactvo dával vysazovat domácí i zahraniční bobulovité keře. V Opočně na Broumaru nenechal zlikvidovat jinak neužitečný bujný rákos, protože v něm hnízdilo mnoho racků

(„snad nikde v Čechách nehnízdí jich na jediném místě tolik jako právě zde.“ (Ibid.: 100)). Na Josefovo přání se v Opočně nestřílely kavky, jejichž počet proto posléze narostl natolik, že teprve až po třech letech byl jejich stav obnoven na snesitelnou míru. Těmito a mnohými jinými příklady je Josefovův kladný vztah k přírodě dokládán ve sborníku. Jeho „lásku k přírodě“ ale přeci jen nelze chápat tak, jak jí rozumíme dnes, je nutné ji vsadit do dobového kontextu. Desítky trofejí ze zvířat, jež Josef vlastnoručně skolil (o čemž vypovídají nápisy na dřevěných deskách pod trofejemi), sice dnešní představě o pozitivním vztahu k fauně a floře příliš neodpovídají, Josefovy úmysly však mohly být i v tomto případě v určité míře dobré. Ačkoliv většina trofejí putovala na Josefovy statky, několik vzácnějších vypreparovaných exponátů získaných v cizině daroval Josef do londýnského muzea, jak bude ještě řečeno. Kromě preparátů přivážel Josef také živá zvířata, která se pokoušel v místních podmínkách chovat a domestikovat. „A také domácí faunu snažil se obohatití dovážením různých užitečných nebo jen okrasných zvířat na své statky. Byly zde chovány labutě, všechny vzácné druhy bažantů, pávi, kalifornské křepelky, plameňáci, zerafové, jeleni virginští, muffloni, nasazeny byly i tzv. volské žáby a dovezeny i známé krysy pižmové čili ondatry.“ (Ibid.: 101). Do té doby v Evropě neznámá ondatra, která zde plně zdomácněla a dnes je nedílnou součástí evropské fauny, je pravděpodobně nejznámějším příkladem. O tom, kdy a jak ji Josef dovezl na Dobříš, bude pojednáno níže.

Jak se lze domýšlet na základě řady fotografií, Josef se rád obklopoval jak zvířecími trofejemi, tak živými exempláři. Nejraději měl pravděpodobně psy všech různých velikostí a podob. Ti mu ostatně dělají společnost na mnoha snímcích. Lze se však domnívat, že se zdaleka nejednalo o jediný živočišný druh, který by Josef pro své potěšení choval. Na fotografiích z nádvoří opočenského zámku jsou například zachyceny voliéry s různými druhy ptactva nebo často focení a tedy pravděpodobně oblíbení makakové. Několikrát je Josef vyfocen s dravými ptáky na rukou, s ulovenými rybami či vysokou zvěří z obory a přilehlých lesů. O jeho zálibě v lovu bude pojednáno více v souvislosti s cestovatelstvím, na tomto místě je však zapotřebí dodat, že lov Josefa provázal celoživotně a rozhodně se netýkal pouze jeho amerických a afrických cest.

„Krásu kraje snažil se pan jubilant zvýšiti i tak, že dal kupovati nebo sám přivážel semena a sazenice osvědčených cizích a zámořských stromů, dal je na svých velkostatecích dále pěstovati a na vhodných místech vysazovati.“ (Ibid.: 101). Tuto skutečnost dosvědčuje dopis uložený ve sbírkách zámku Opočno. Napsán byl v roce 1906 v době, kdy se Josef vrátil ze své druhé severoamerické cesty. Jedná se o zprávu, kterou Josefovi napsal americký lékař Morris. Z dopisu vyplývá, že si tito dva muži dopisovali ohledně šlechtění semen a jejich vysazování v místních středoevropských podmínkách. Ladislav Malý ve svém textu *Vzpomínky starohuťského učitele* píše: „Kníže dal přivézt z Kordiller celou sbírku vzácných rhododendronů, jimž tu velmi svědčilo. V zátoce parku byly zasázeny bambusy, na lukách spousty narcisů a po skalách protěže.“ (Ibid.: 253). Ačkoliv nemůžeme s jistotou tvrdit, že zájem o cizokrajnou faunu a flóru byl hlavním motivem Josefových cest, jisté je,

že ze svých cestovatelských počinů Josef mnohé vytěžil i v tomto ohledu.

Svou náklonnost k fauně a floře dával Josef najevo malbami a kresbami. Ve Státním oblastním archivu v Praze je uloženo několik desítek jeho malířských a kreslířských prací. Tématika je různorodá: od krajinek, přes budovy a ornamenty ke zvířatům a portrétům. Většina prací je podepsaná, avšak ne všechny jsou datované. Ty, na nichž se datum nachází, jsou pak poměrně rané: nejstarší z nich vytvořil Josef v roce 1878, tedy ve svých 12 letech, nejmladší datovaná je z roku 1882, kdy bylo Josefovi 16 let.

Záliba ve výtvarném umění se projevila i jinak. Josef se stal vášnivým sběratelem obrazů a jiným uměleckých děl. Jeho lpění na obrazech dokazuje i skutečnost, že vedle cenných dokumentů to byly právě vybrané obrazy, které v roce 1925 neodkázal svým synovcům, ale zanechal si je v osobním vlastnictví. Sběratelství bylo ostatně jeho velkým koníčkem a projevilo se v mnoha jiných oblastech. Vedle obrazů a zbraní sbíral Josef také knihy, a to ve velkých počtech. Jeho bibliofilie se promítla do expozic opočenského zámku, kde založil svou francouzskou knihovnu, do níž soustřeďoval předně (i když ne výlučně) francouzské tisky.

Další Josefovy záliby se dají z archivních materiálů vyčíst již poměrně obtížně. Velice pravděpodobné je, že jeho celoživotním koníčkem bylo cestování, ačkoliv nelze přesně určit, zdali samo o sobě, nebo zda byly pro Josefa při jeho cestách primární jiné cíle, například lov nebo obchod. Avšak vzhledem ke skutečnosti, že Josef na cestách trávil spoustu času a navštívil řadu míst na celém světě (celou řadu evropských měst, Severní i Jižní Ameriku, Afriku), lze předpokládat, že cestoval s velkým zálibením. O tom ostatně svědčí i skutečnost, že si řadu materiálů z cest uschoval (jízdenky z rozmanitých dopravních prostředků, účtenky, vizitky, pozvánky, pohlednice atd.) a přidal je k poměrně velkému množství fotografií.

3 AFRIKA MEZI LETY 1901 - 1902

3.1 Egypt a Súdán

Během svých dvou cest po africkém kontinentu navštívil Josef Colloredo-Mannsfeld území, na nichž v současnosti leží 5 státních celků– Egypt, Súdán, Jihosúdánská republika, Etiopie a Eritrea. Nejvíce času strávil v oblasti dnešní Jihosúdánské republiky (v tehdejší jižní Súdánu). V době Josefovy návštěvy byly osudy těchto geograficko-politických celků, jejichž hranice se přesně nepřekrývaly s hranicemi dnešních států, úzce provázány, proto o nich bude v této kapitole pojednáno současně a vypíchnuty budou pouze nejdůležitější dějinné momenty.

Dějiny afrického kolonialismu lze datovat do 16. století, kdy se v pobřežních oblastech kontinentu začala prosazovat snaha evropských mocností o politický vliv. Vrchol tendencí koloniálních mocností o svrchovanost vlivu na politiku a ekonomii afrických zemí spadá do 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. století, tedy do období, během něhož Afriku navštívil Josef Colloredo-Mannsfeld. Súdán, hlavní cíl Josefových cest, podléhal mezi lety 1900 - 1902 silnému vlivu Spojeného království, jehož moc byla v oblasti upevněna pouhé dva roky před Josefovou návštěvou skrze potlačení tzv. Mahdistického / Máhdího povstání²³. Josef tedy cestoval v době, kdy byla největší hrozba v podobě muslimských povstalců zažehnána a britské moci nestálo nic v cestě. Z tohoto ohledu tedy můžeme tvrdit, že Josef cestoval do relativně bezpečných oblastí.

3.1.1 Mahdistické povstání

Od roku 1822 spadal Súdán pod sféru vlivu Egypta, jenž byl sice formálně součástí Osmanské říše, fakticky se však už od 70. let 19. stol. začala prohlubovat jeho politická závislost na Spojeném království. Britové se ze strategických důvodů pokoušeli získat vliv nad Horním Nilem a ovlivňovat tamější egyptskou správu. V atmosféře uplatňování egyptské a potažmo britské politické nadvlády se v Súdánu začalo rodit hnutí propagující obnovení samostatného Súdánu. Duchovním vedoucím tohoto hnutí byl muslimský duchovní Muhammad Ahmad, který měl přezdívku Al-Mahdí neboli „spasitel“ (jeho úkolem bylo obnovit islám v čisté podobě). Muhammad Ahmad hlásal kromě očisty islá-

²³ Informace o povstání byly čerpány zejména z následujících zdrojů:

Mahdího povstání. [citováno 18/7/2012]. Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Mahd%C3%ADho_povst%C3%A1n%C3%AD

NETKOVÁ, Marie, PAULÍK, Milan: *Sylabus zámku Opočno*. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody východočeského kraje. 1983.

mu také svatou válku proti všem nevěřícím, silný odpor pocíťoval především vůči koloniální Británii. Jeho vliv na obyvatelstvo Súdánu byl značný, v roce 1881 se rozpoutalo otevřené povstání směřované proti tamější koloniální nadvládě. V roce 1884 se novým súdánským generálním guvernérem stal Charles Gordon, který vyhlásil osamostatnění Súdánu od Egypta a Mahdího uznal jako vládce Kordofánu, západní provincie Sudánu, v níž bylo hlavní centrum mahdistických povstalců. Touto snahou o kompromis ale povstání neskončilo, v roce 1885 byl povstalec obléhán Chartúm, Gordon byl zajat a usmrcen. Nově vzniklá a rychle se rozvíjející Mahdího říše byla vojensko-teokratickou diktaturou, která se v oblasti začala rychle etablovat. Spojené království se s touto situací nechtělo vyrovnat a v otevřeném konfliktu se pokračovalo až do roku 1898, kdy došlo k definitivní porážce povstalců v bitvě u Omdurmánu. Britskému vojsku tehdy velel generál Horatio Herbert Kitchener (jenž se o několik let později stal velitelem britských vojsk v búrských válkách v Jižní Africe). Zbylé síly se stáhly do Kordofánu, kde byly definitivně poraženy v roce 1899. Tímto zásahem se koloniální moc v Súdánu upevnila až do roku 1956, kdy došlo k získání politické nezávislosti.

V opočenské etnografické sbírce se vyskytuje několik předmětů, jež s Máhdího povstáním přímo souvisejí. Josef je s největší pravděpodobností nakoupil na súdánských tržištích, kde se rozprodávaly jako suvenýry. V knize, jež je věnována sociokulturní a politické realitě tohoto povstání (*Empire on the Nile, The Anglo-Egyptian Sudan 1898 – 1934*; Cambridge 1986), je pojednáno o rabování, jež bylo v době povstaleckých bojů běžnou praxí a jehož aktéři pak své „úlovky“ nelegálně prodávali bohatým Evropanům. „Every variety of loot was hawked about the camp for sale: shield, weapons, coins, and other trophies of battle or pillage [...] Everybody brought back a Dervisch sword or two [...] The pretty gibbens, too, were brought home in large numbers.“ (ibid.: 4). Z uvedeného vyplývá, že zisk a dovoz „suvenýrů z povstání“ nebyl v době Josefovy návštěvy v Africe ničím neobvyklým. Josef své předměty získal pravděpodobně velmi podobným způsobem.



Mahdího říše (přerušovaná čára) v době největšího rozkvětu (srovnání s hranicemi Súdánu a Jižosúdánské republiky)

3.1.2 Nový imperialismus²⁴

Období konce 19. a začátku 20. století v Africe je historiky označováno jako tzv. „nový imperialismus“ („new imperialism“). Přívlastek „nový“ byl zvolen jednak jako kontrastní označení ke „klasickému“ kolonialismu, jednak jako symbol moderní kapitalistické dravosti, s jakou byl tento nový typ imperialismu uplatňován. Nejdůležitější dějinné události týkající se budoucího politického uspořádání Afriky byly iniciovány na Berlínské konferenci (1884 – 1885), na níž se zástupci koloniálních mocností dohodly na rozdělení sfér svého mocenského, politického a ekonomického vlivu na území celého afrického kontinentu. Období mezi lety 1881 – 1914 provázené spory o dominanci evropských mocností je v kontextu afrických dějin označováno jako tzv. „Scramble for Africa“ („rvačka o Afriku“). Jedná se o penzum dějinných událostí, jejichž cílem bylo rozšíření a upevnění koloniální moci na území celé Afriky. K realizaci mocenských záměrů docházelo různými způsoby, představovala se města, stavěly se železnice, budovaly se přístavy, vznikaly kolonialistické politické struktury apod. Josef Collorado-Mannsfeld navštívil Afriku právě v dobách, kdy si evropské mocnosti budovaly své „africké impérium“.



Dravost nového imperialismu trefně zachycuje karikatura *Rhódský kolos* (*The Rhodes Colossus*) z roku 1892. Obraz tematizuje záměr britského kolonizátora Cecila Rhoda vybudovat telegrafickou síť z Káhiry až do Kapského města.²⁵

Následující mapa zachycuje rozložení koloniální moci v Africe okolo roku 1900. Závěry Berlínské konference nebyly definitivní, sféry vlivu různých evropských států se v průběhu 19. a 20. století měnily.

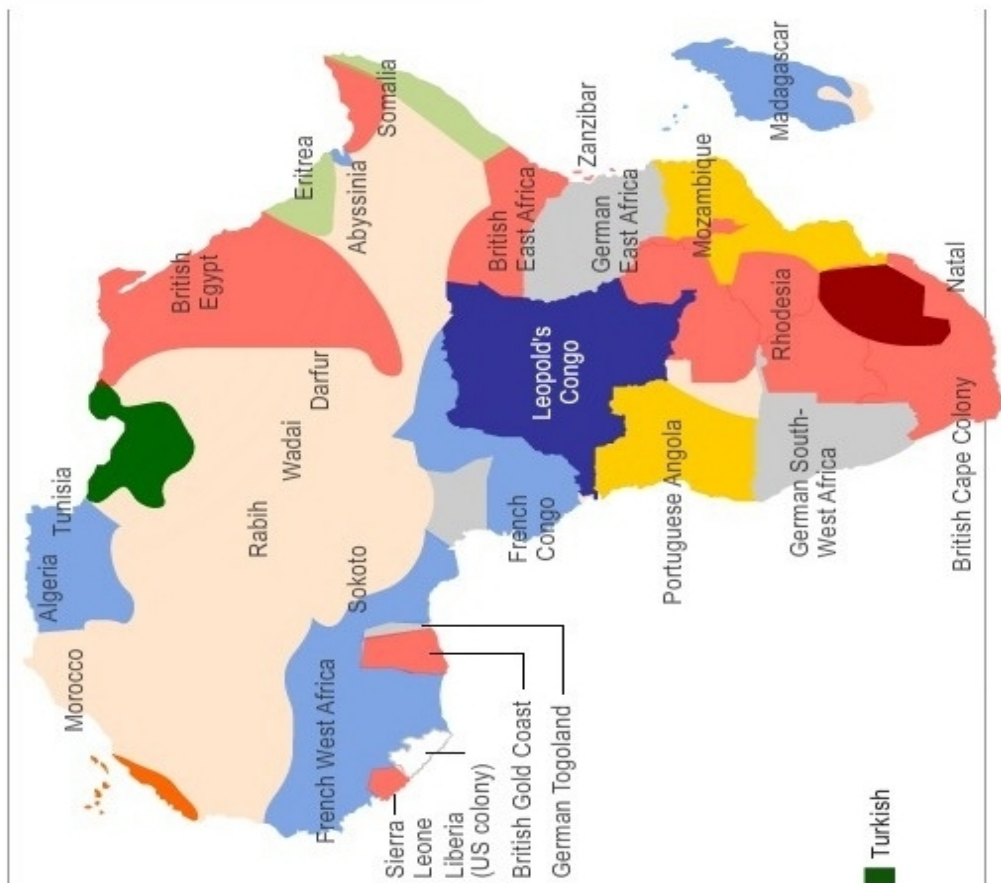
²⁴Zdroj této kapitoly: The New Imperialism. [citováno 16.11.2013]. Dostupné online z <http://www.suu.edu/faculty/ping/pdf/TheNewImperialism.pdf>

²⁵The Rhodes Colossus. [citováno 16.11.2013] Dostupné online z: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Rhodes_Colossus

Paddy Allen, Giulio Frigieri and Lucy Lambie
 guardian.co.uk, Monday 11 July 2011 14.57 BST

1900

At the turn of the century, borders still reflect the European 'scramble for Africa' of 1884-1885. The last two decades of the 19th century see European rivalries playing out in Africa prompting an intense period of colonisation. The French and British lead the way, but by 1884 Germany catches the fever. Before the scramble, most Europeans had little experience of the African continent beyond the coast. At the start of the 20th century, African rulers are increasingly interacting with merchants and missionaries from Europe, and whereas in the previous century slavery was the main reason for contact, the emphasis now shifted to developing markets for trade in minerals and other raw materials.



Roll over to see 2011 borders»

- African
- British
- French
- German
- Portuguese
- Italian
- Spanish
- Belgian
- Boer
- Turkish

«Back Next»

Politická mapa Afriky okolo roku 1900²⁶

26 HIS 4300 Twentieth Century World. Sub Saharan Africa (1900-1935). [citováno 15.12.2013]. Dostupné online z <http://www.his4300twentiethcenturyworld.net/africa-below-the-sahara.html>

4 SPOJENÉ STÁTY A KANADA MEZI LETY 1904 -1906

4.1 Spojené státy

Josef Colloredo-Mannsfeld navštívil Severní Ameriku dvakrát, jednou na přelomu let 1904 a 1905, podruhé na přelomu let 1905 a 1906. Mezi lety 1896 až 1908 měla americká vlajka 45 hvězd, Spojené státy se tedy skládaly ze 45 států. Do současného „plného počtu“ 50 států jim chyběly Oklahoma (kte- rá se státem stala v roce 1908), Arizona a Nové Mexiko (1912), Aljaška (1959) a Havaj (1960).



Státy (růžová barva) a teritoria (hnědá barva) Spojených států mezi lety 1898 a 1907²⁷

²⁷United States 1898 - 1907. En.wikipedia.org. [Citováno 20/1/2013].

Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/File:United_States_1898-1907.png

Postavení Aljašky v rámci Spojených států bylo vždy trochu specifické. Nepřímé hranice s ostatními státy, odlehlost a (alespoň zpočátku) malý hospodářský význam tohoto teritoria způsobily, že trvalo poměrně dlouho, než byla Aljaška v roce 1959 uznána jako samostatný stát a zároveň jako první stát, který s těmi ostatními přímo nehraničí. Až do vyhlášení „State of Alaska“ bylo postavení Aljašky následující: po zakoupení oblasti od Ruska v roce 1867 byla Aljaška pod americkou správou vedena jako tzv. Department of Alaska, a to až do roku 1884. Mezi lety 1884 a 1912, tedy i v době Josefovy návštěvy, se jednalo o tzv. District of Alaska a od roku 1912 až do vyhlášení státnosti byla Aljaška teritoriem (Territory of Alaska). V současnosti je to co do rozlohy největší státem USA.²⁸

Hospodářského významu začala Aljaška nabývat koncem 19. století, kdy bylo na řekách Yukon a Klondike objeveno zlato. Tehdy počet obyvatel vzrostl na dvojnásobek. Po opadnutí tzv. zlaté horečky se stal velmi výnosným lov lososů a velryb. V současnosti jsou pro ekonomiku Aljašky klíčové nerostné suroviny, zejména ropa, jejíž ložiska byla na Aljašce objevena v roce 1968. Krátce po jejím objevení se začal stavět transaljašský ropovod. V současnosti žije na Aljašce přes 400 000 lidí, z nichž většina obývá její jižní část, centrální a severní oblasti jsou obydleny velmi řídko.



Mapa zachycující skutečnou rozlohu Aljašky vzhledem k ostatnímu území USA²⁹

²⁸Alaska. [citováno 14/9/2012]. Dostupné z <http://en.wikipedia.org/wiki/Alaska>

²⁹Alaska area compared to conterminous US. [Citováno 20/1/2013]. Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/File:Alaska_area_compared_to_conterminous_US.svg

4.1.1 Nástin politické situace: Progresivní éra Spojených států amerických

Josef Spojené státy navštívil v době, kterou pozdější historikové označili jako *progresivismus*, *progresivní éru* či *éru pokroku*. Tyto termíny se v dějinách Spojených států užívají pro období posledního desetiletí 19. století a začátku 20. století. Toto časové vymezení pokrývá dobu sociálních nepokojů 90. let způsobených hospodářskou stagnací a následně dobu idealismu prvních desetiletí 20. století, pro něž byla typická snaha o sociální, hospodářské a politické změny. Zpočátku se jednalo spíše o živelné hnutí, kterému sice chyběl cílevědomý program, ale které se shodovalo na několika základních požadavcích, a to zejména na požadavku demokracie (přímé primární volby a větší účast veřejnosti na politickém dění), výkonnosti (snížení nákladů a zvýšení výroby), řízení (regulace obřích společností a snaha o obnovení konkurenčního boje) a sociální spravedlnosti (kampaně proti dětské práci a alkoholu). V zásadě se však jednalo o důkladnou reformu celého dosavadního fungování společnosti. „Pokrokové hnutí spíše ztělesňovalo společného ducha této doby než jednu organizovanou skupinu nebo stranu.“ (Tindall 2000: 475).

Hnací silou progresivismu byly myšlenky republikána Theodora Roosevelta, který zastával úřad prezidenta mezi lety 1901 a 1909. Rooseveltovými pákami v boji za reformu byl antimonopolní zákon a federativní dohled nad reorganizací trustů. Tuto reformu začal Roosevelt pomalu a opatrně, uplatňoval ji ale důsledně, až si časem vysloužil přezdívku „rozbíječ trustů“ (Tindall 2000: 480). V reformách pak pokračovali jeho následovníci William Howard Taft a Thomas Woodrow Wilson.

4.2 Kanada

Politický a hospodářský vývoj Kanady se progresivní éře Spojených států v lecčems podobal. Také Kanada počátku 20. století vykazovala prudký populační (a s ním související hospodářský) růst způsobený zesílením přistěhovaleckých vln směřujících z Evropy. Nezanedbatelný počet imigrantů směřoval především do západních kanadských provincií, tamější městská centra (Winnipeg, Edmonton, Vancouver aj.) tehdy zaznamenala svůj největší populační i hospodářský rozmach. Velký podíl na populačním růstu měla zajisté již zmiňovaná Zlatá horečka, během níž se do oblasti západní Kanady přesouvaly tisíce lidí, aby zde na řekách Klondike a Yukon nacházely zlato.

Od roku 1867 bylo z bývalých britských kolonií ustanoveno tzv. kanadské dominium, které od zmíněného roku sestávalo z provincií Nový Brunšvik, Nové Skotsko, Quebec a Ontario (vzniklých z bývalé provincie Kanada). V pozdějších letech pak k výčtu provincií přibyla Manitoba, Britská Kolumbie, Ostrovy krále Edwarda a v roce 1905 (tedy v době Josefovy návštěvy) také Saskatchewan

a Alberta. Kromě samotných provincií fungovalo v Kanadě také několik distriktů.



Provincie a teritoria v Kanadě mezi lety 1895 až 1898

(růžově jsou označeny provincie, hnědě teritoria, šedě tzv. „other countries“)³⁰

Vedle politických otázek týkajících se územní politiky byla v Kanadě na programu také celá řada dalších témat týkajících se reformy a modernizace kanadské politiky. Projednávané otázky se týkaly např. volebního práva žen nebo jejich přístupu ke vzdělání. Problematika školství a vzdělávacího systému byla vzhledem k růstu populace, rozvoji měst a požadavkům trhu práce na pořadu dne, stejně jako otázky investic do dopravních komunikací ve městech i mimo ně. Neméně intenzivně se také projednávaly záležitosti týkající se vztahů zaměstanců a zaměstnavatelů (Rovná2012: 146).

Josef Colloredo-Mannsfeld navštívil Spojené státy a Kanadu v době jejich intenzivního populačního, hospodářského a politického vývoje, provázeného prudkou technickou modernizací a rozsáhlými sociálními, ekonomickými i politickými změnami. Společenské klima počátku 20. století s sebou zákonitě přinášelo i určitou míru rostoucího sebe-uvědomění (a možná též sebevědomí), které se mohlo projevit mimo jiné vymezováním se vůči „staré vlasti“ - Evropě. V jednom z novinových článků, jež si Josef z Ameriky dovezl, je evropská aristokracie líčena jako zkostnatělá a zamrzlá in-

³⁰ Canada provinces 1895-1898. [Citováno 20/1/2013].

Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/File:Canada_provinces_1895-1898.png

stituce, která se sice honosí šlechtickými tituly, „šlechtictví svobodného ducha“ typické pro americkou společnost ale postrádá.

Realita amerického průmyslového života musela být pro Josefa jakožto hospodáře v mnoha ohledech velmi poutavá. V archivních materiálech se nachází řada fotografií a pohledů, na nichž je zachycena oblast Josefova primárního zájmu – lesnictví a dřevozpracující průmysl. Samotné setkání s majestátností některých amerických druhů dřevin muselo být pro Josefa silným zážitkem. V rozhovoru s jedním periodikem ze Seattle sám přiznal, že se krásami tamějšího parku obdivoval celé odpoledne. Mimo autentických fotografií si Josef přivezl řadu pohledů zachycujících různé momenty procesu zpracování dřeva, od kácení mohutných stromů o několika metrech v průměru, přes koňská spřežení odtahující dřevo z lesa až po plavení na vodě a zpracování na pile. Ačkoliv se Josef správě rodových lesů začal naplno věnovat až po návratu z cest, byl to možná právě americký dřevozpracující průmysl, který mu poskytl potřebnou motivaci, inspiraci a elán pro správu jeho evropských lesů.

5 CESTOVATELSTVÍ, LOV A VZTAH K ETNICITĚ V DOBOVÉM KONTEXTU

5.1 Lov a cestovatelství v Evropě - tradiční výsady aristokracie

Cestování šlechty má své hluboké kořeny, jež prokazatelně sahají do období raného novověku, kdy šlechta vyjížděla zejména z důvodů vzdělanostních a poznávacích.³¹ Od poloviny 16. století se v této souvislosti hovoří o tzv. kavalírských cestách, které měly samy o sobě základ ve středověkých výpravách šlechticů směřujících na evropské univerzity za vzděláním. Později se repertoár cest rozšířil o zájmy diplomatické nebo vojenské. Cestovatelství se stalo výsadou šlechty také z důvodu finančního zabezpečení. Cesta do zahraničí byla pro každého jednotlivce vysoce finančně nákladná a často si ji mohli dovolit pouze příslušníci šlechty vyšší.

Cesty Josefa Colloredo-Mannsfelda po Evropě byly rovněž studijní či pracovní (diplomatické), do Afriky i Ameriky však jel se záměry poznávacími a loveckými. Ani v jeho případě by cesty nebyly uskutečnitelné bez bezpečného majetkového a finančního zázemí, i když by se mohlo zdát, že počátek 20. století je dobou, kdy bylo cestování běžné. Vzhledem k délce, četnosti a náročnosti Josefových cest se však nelze domnívat, že by byly náklady pro jejich uskutečnění nízké. O tom, jak byl Josef majetkově zabezpečen, je pojednáno v kapitole věnované konkrétním cestám.

Lov (ve smyslu organizované aktivity stavovské aristokracie³²) má v Evropě několikasetletou tradici datovanou od středověku, kdy panovníka (vlastníka půdy a výhradního práva lovu, tzv. regálu) při jeho loveckých výpravách obklopovala početná lovecká družina, pro níž byly v rozsáhlých lesních porostech budovány tzv. lovecké hrádky (např. Křivoklát zmiňovaný roku 1109) a pro personál tzv. účelové obce (Lovčice, Ohaře, Sokolníky aj.)

Ve středověku etablovaná aktivita se během několika staletí různými způsoby inovovala a její průběh byl regulován různými ustanoveními a nařízeními. V roce 1388 vzniklo např. dominikánské

31 Text této kapitoly vychází zejména z rozhlasového pořadu Zrcadlo stanice Český rozhlas Leonardo, v rámci nějž byl na cestovatelství šlechty dotazován Martin Holý z AVČR.

Zrcadlo (Český rozhlas Leonardo). 5.2.2010.

Dostupné online z <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/1088616>.

32 A nikoliv tedy v biologickém a etologickém smyslu, kdy je lov chápán jako činnost, při které je pronásledován živočich jiným zvířetem za účelem jeho usmrcení k získání potravy.

právo, které lov ustanovilo výhradou vrchnosti.³³ Z lovu se tak stala kratochvíle, záležitost sloužící předně ke společenské reprezentaci. V roce 1641 vydal císař Ferdinand III ustanovení o lovu pro Čechy, ve kterém se uvádí, že „myslivost je kratochvílí šlechtickou.“³⁴ Techniky lovu, užívané zbraně i způsoby ochrany zvěře se měnily v závislosti na historickém okamžiku, geografických a kulturních odlišnostech. Zhruba od 17. století se lovectví stává výrazným nástrojem společenské reprezentace, vznikají první lovecké řády, v nichž se sdružují zejména příslušení z řad šlechty.

Začátkem 19. století se do Evropy začaly importovat nové druhy lovné zvěře (různé druhy bažantů, jelen viržinský, mufloni, později jelen sika a na začátku 20. století zásluhou Josefa Colloredo-Mannsfelda také ondatra). Po světové válce se charakter lovu jakožto aristokratické výsady začal přizpůsobovat novým podmínkám a jeho společenský náboj se počal měnit. V roce 1919 byl ustaven Československý lovecký a kynologický říšský svaz a v roce 1923 byla založena jednotná myslivecká organizace Československá myslivecká jednota.

5.1.1 Počátek 20. století - intenzivní využívání přírody a zárodky její ochrany

Ve 2. polovině 19. století byl lov pro šlechtu prestižní společenskou záležitostí. Vědomě se zvyšovala druhová rozmanitost lovné zvěře, za účely lovu se vyráběly specializované střelné zbraně³⁵ apod., lovectví bylo oblíbenou náplní volného času dospělých i dospívajících šlechticů (již v útlém věku měli bratři zálibu ve střelbě a v jízdě na koni, jak je uvedeno v kapitole o Josefově dětství). Josef v tomto myšlenkovém základu vyrůstal a jako muž své doby jej také naplňoval. Jeho lovecké trofeje (nejen ty africké a americké) se dají počítat na stovky.

Ačkoliv myšlenky ochrany přírody jsou staré přinejmenším tak jako lovectví samo,³⁶ v moderním slova smyslu se začínají objevovat až po první světové válce, přesněji řečeno v době, kdy si lidé začínají v širších souvislostech uvědomovat dopady průmyslové výroby. Na samém počátku 20. století, v plném rozkvětu industrializace (a zároveň v době Josefových zahraničních cest

33 Myslivost. Historie myslivosti. [Citováno 14.1.2013].

Dostupné online z <http://myslivost.host56.com/historie.html>.

34 Historie lovu a myslivosti. Českomoravská myslivecká jednota, o. s. [Citováno 14.1.2013]. Dostupné online z <http://www.cmmj.cz/Charakteristika-organizace/Historie-lovu-a-myslivosti.aspx>.

35 Např. bohatě vykládané pušky tzv. ptáčnice, určené k lovu ptáků (expozice opočenského zámku).

36 Na území střední Evropy byla první právní ustanovení o ochraně přírody vydána již ve 12. století. Kolem roku 1189 byla vydána Statuta Konrádova českého knížete Konráda Oty a v roce 1360 Kniha Rožmberská, obě zmiňují ochranu lesů, i když v podobě opatření proti krádeži dřeva.

Historie ochrany přírody a krajiny v České republice. [Citováno 11/9/2012]. Dostupné online z http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=historie_ochrany&site=zakladni_udaje_cz.

a masivních loveckých aktivit), se však o omezenosti přírodních zdrojů rozhodně nepřemýšlelo v takovém měřítku, jak je tomu dnes.

Doba přelomu století se tedy z dnešního úhlu pohledu jeví jako doba největšího drancování přírody. Lovci mají k dispozici vynikající střelné zbraně a další nástroje, jež lov zásadně zjednodušují. Mají také prostředky a vůli hodně cestovat, jejich lovecké aktivity se tedy již zdaleka nevážou k rodné zemi, ale zasahují daleko do zahraničí. Ke správné reprezentaci již lovci zdaleka nestačí místní podmínky, usiluje o ty nejvzácnější kusy zvěře z celého světa. Sám Josef v rozhovoru pro jedno americké periodikum uvedl, že jeho hlavním cílem při návštěvě Aljašky je ulovit tamějšího krále zvířat, losa. Skutečnost, že lov byl i na počátku 20. století stejně jako v době minulé především záležitostí společenské reprezentace (ovšem v několikanásobném měřítku), je patrná v mohutnosti a majestátnosti Josefovy lovecké kolekce.

5.2 Lov v africkém kulturním kontextu

Lov pro potřeby společenské reprezentace se v Africe rozvinul do nevídaných rozměrů. Bohatství africké fauny lákalo lovce z mnoha evropských zemí a účast na tzv. *safari* se stala záležitostí společenské prestiže. Společenské uznání bylo přínosem nejen pro samotné účastníky lovu, ale také pro koloniální správu, jež aktivity tohoto typu vítala, neboť návštěvy evropských velmožů přinášely zisky, a to zejména v oblasti poskytování služeb (od dopravy a ubytování, přes prodej lovecké výbavy až k průvodcovské činnosti při výpravách).

Šlechticů, kteří se vydali do Afriky na safari, bylo veliké množství. Ze zástupců šlechty, jež své trofeje přivážela do českých zemí, můžeme jmenovat např. Lichtenštejny, kteří se do Afriky vydávali opakovaně. Mezi lety 1881 – 1902 a 1936 - 1937 uskutečnili celkem 7 loveckých výprav, při jedné z nich byl v roce 1897 kníže Lichtenštejn v Súdánu zabit (*Sylabus zámku Opočno* 1983: 7). Ani Josef necestoval do Afriky sám, při jeho lovecké výpravě jej doprovázel hrabě Teleki.

Do Afriky necestovali pouze evropsští šlechtici, tamější lov divoké zvěře se stal velmi přitažlivým také mezi významnými osobnostmi politického či společenského života za oceánem. Jednu z největších loveckých výprav v dějinách Spojených států uskutečnil americký prezident Theodor Roosevelt, který během své africké cesty ulovil celkem 11 400 kusů zástupců živočišné říše (více v další kapitole). S nadsázkou lze říci, že každý, kdo se na přelomu 19. a 20. století zajímal o sportovní lov a zároveň měl dostatek prostředků se této své zálibě plně věnovat, uskutečnil své africké safari.

Množství ulovených zvířat během velkých loveckých výprav je v současnosti téměř nepředstavitelné. Přesto se s jistými snahami o regulaci lovu začínalo již v době, kdy Afriku navštívil Josef Collredo-Mannsfeld. K tomu, aby na přelomu století mohl jedinec lovit divokou zvěř, musel dispo-

novat povolením súdánské vlády, konkrétně orgánem nazvaným Wild Animals Preservation Ordinance. Otázkou je, jaká hlediska rozhodovala o udělení či neudělení tohoto povolení a jaké byly primární motivace ke zřízení regulací tohoto typu. Lze očekávat, že se v první řadě jednalo o hledisko prestiže a prostředků, neboť některá zvířata bylo možné lovit pouze za poplatek, ale zato neomezeně. Výsledek byl tudíž takový, že bohatí Evropané mohli ve výsledku lovit prakticky libovolně. Zájemce o licenci k lovu se nemusel prokazovat jinak než finančně a své důvody nemusel důkladněji obhajovat. V kolonce týkající se charakterizace žadatele o povolení licence měl Josef Colloredo-Mannsfeld napsáno pouze „gentleman“, což mu samo o sobě pravděpodobně k získání povolení plně dostačovalo. Josef získal v roce 1901 tzv. „licenci A“, za jejíž zřízení zaplatil 25 egyptských liber. Tato licence jej opravňovala po dobu jednoho roku „Hunt, Capture, and Kill, Wild Animals and Birds“ (lovit, chytat a zabíjet divoká zvířata a ptáky), přičemž omezení byla následující:

- za každého chyceného či usmrčeného buvola musel držitel licence zaplatit £E6 (šest egyptských liber), za každého slona £E8, za každou žirafu £E6, za každého hrocha £E1 a za každého nosorožce £E5, přičemž množství ulovených kusů bylo na lovce limitováno (nikde ovšem není uvedeno přesné omezení)
- zebry a pštrosi nesměli být loveni vůbec
- u rodů buvol, slon, žirafa a nosorožec nesměly být loveny samice
- pokud někdo omylem, tj. nezáměrně porušil některé z výše uvedených pravidel, zaplatil pokutu £E10, pokud tak neučinil, hrozily mu těžké pokuty a další tresty
- každý držitel licence byl povinen si vést záznamy o tom, jaká zvířata (včetně pohlaví) na jakém místě a ve který den ulovil, aby byl schopen kopii tohoto dokumentu před vypršením licence nebo při opuštění Sudánu předat zodpovědné osobě (tzv. Licencing Officer)
- licence svého držitele neopravňovala k lovu v přírodní rezervaci

Informace o podmínkách získání licence a následných povinnostech jejích držitelů vyšly v periodiku *Sudan Gazette*, přičemž platilo, že další doplňující informace týkající se lovu a vývozu zvěře nebo výjimky týkající se povoleného množství úlovků bude periodikum zveřejňovat postupně.

Vzhledem k tomu, že lov divoké zvěře byl prakticky neomezený (poplatky za ulovené kusy nebo případné pokuty pravděpodobně nepředstavovaly pro majetné evropské šlechtice větší překážky), se nelze nijak podivovat nad tím, že ani Josef Colloredo-Mannsfeld na lovu africké zvěře nešetřil. Dovezl si exponáty neobvyčejných kvalit a některé kusy, jež jsou vystaveny v opočenských sbírkách, již v současnosti nelze v místech původního výskytu vůbec spatřit (viz kapitola o zvířecích exponátech).

5.3 Lov v americkém kulturním kontextu

V Severní Americe 20. století probíhaly vzhledem ke zdánlivé nevyčerpatelnosti přírodního bohatství severoamerického kontinentu lovecké aktivity, podobně jako v Africe, velmi masivně. Vliv tohoto jednání je ostatně v USA patrný dodnes. Sportovní lov je stále velmi oblíbenou volnočasovou aktivitou.

Typická ukázka zvláštního vztahu mezi intenzivním lovem na straně jedné a vznikajícím uvědoměním o nutnosti ochrany přírody na straně druhé je reprezentována v osobnosti jednoho z ikonických amerických prezidentů, Theodora Roosevelta. Pro potřeby této práce je totiž více než *Roosevelt – politik zajímavý Roosevelt – „milovník přírody.“* Rooseveltovy názory související s přírodou představovaly hlavní myšlenkovou tendenci v chápání vztahu člověka a přírody ve Spojených státech začátku 20. století.

Ačkoliv Josef Colloredo-Mannsfeld a Theodor Roosevelt vycházejí ze zcela odlišného kulturního prostředí („syn bohaté bílé rodiny, potomek mladého amerického národa“ vs. „příslušník staré evropské šlechty, feudál a aristokrat“), v lecčems jsou si podobní. Oba dva totiž reprezentují přechod k novým, moderním myšlenkovým paradigmatům 1. poloviny 20. století, přičemž nejjasněji jsou tyto tendence viditelné právě ve vztahu k přírodě. Oba dva muži se aktivně věnovali lovu (stovky až tisíce ulovených zvířat), na druhé straně se neméně aktivně snažili o obnovu a ochranu přírody (Josef vysazoval nové rostlinné i živočišné druhy, zakládal parky, obnovoval lesy, Roosevelt se zasloužil o ochranu největšího přírodního bohatství dnešních USA). Tato zvláštní a do určité míry přechodová paradoxní situace dodnes vzbuzuje rozporuplné pocity.

5.3.1 Lov v zájmu vědy

Lze říci, že Rooseveltův vztah k živočišné říši byl od počátku vědecký. Již ve dvanácti letech si vytvořil sbírku vlastnoručně vypreparovaných zvířat, z nichž několik věnoval přírodovědnému muzeu (American Museum of Natural History). Ve třidvaceti letech pak věnoval svou sbírku čítající 622 vypaných ptáků Smithsonianu muzeu (Smithsonian Institute).³⁷ To byly jen začátky jeho „služby vědě“, celkový počet ulovených kusů zvířat čítá několik (desítek) tisíc jedinců.

Lovectví bylo Rooseveltovým koníčkem tedy již dlouho předtím, než se stal prezidentem. Přitahovala ho kultura „divokého Západu“ a aby své zálibě učinil zadost, naučil se jezdit na koni tzv.

37 PBS. Historical Figures. Theodore Roosevelt (1858-1919). [Citováno 11/9/2012]. Dostupné z <http://www.pbs.org/nationalparks/people/historical/roosevelt/>.

„západním stylem“ (western style), lovit lasem i puškou³⁸. V Severní Dakotě pak založil ranč s názvem Elk horn. Během 80. a 90. let pak kromě jiného napsal 3 knihy, které se tematice lovu a lovectví věnují: *Hunting Trips of a Ranchman* (1885), *Ranch Life and the Hunting-Trail* (1888) a *The Wilderness Hunter* (1893).

Poté, co se začal intenzivněji zabývat politickým záležitostí, musel svou zálibu na několik let opustit. Vrátil se k ní až krátce po konci své prezidentské kariéry. V roce 1909 odjel na safari do východní a centrální Afriky. Některé kusy ulovené na této výpravě byly po návratu umístěny v Smithsonianově institutu a v newyorském přírodovědném muzeu. Rooseveltova výprava ulovila na safari celkem 11400 kusů zvířat všeho druhu³⁹ (včetně zástupců hmyzí říše), z toho 512 kusů tzv. „big game“, tj. velkých zvířat. Dohromady 262 zvířat bylo členy výpravy zkonsumováno. Také o této výpravě máme přímé svědectví, Roosevelt v knize *African Game Trails* detailně popisuje průběh cesty, rozepisuje se o osobách, jež ho doprovázely, a spoustu prostoru věnuje líčení loveckých scén.

5.3.2 Odkaz Rooseveltovy ochránářské činnosti

Jako politik se Roosevelt aktivně angažoval v podpoře rašícího hnutí na ochranu přírody. Byl to „náruživý turista, táborník, lovec a pozorovatel ptáků“, který „zřídil padesát federálních přírodních rezervací, schválil pět nových národních parků a dal popud k vytvoření soustavy vytipovaných národních památníků, jako je Grand Canyon.“ (Tindall 2000: 484). Celkový počet národních parků se tak zdvojnásobil. K národním parkům Yellowstone, Yosemite, Sequoia, General Grant, a Mount Rainier přibýly Rooseveltovým přičiněním Crater Lake v Oregonu, Wind Cave v Jižní Dakotě, Sullys Hill v Severní Dakotě, Mesa Verde v Coloradu a Platt v Oklahomě⁴⁰. V roce 1902 vyčlenil kongres na prezidentův popud 15000 dolarů na zbudování bizoní rezervace v Yellowstonském národním parku.⁴¹ *Zákon na ochranu lesa* z roku 1891 znemožnil osidlovat a obdělávat 69 mil. hektarů lesní plochy. Na námítky dřevařů Roosevelt údajně odpověděl slovy „Nenávidím člověka, který by chtěl vymrskat půdu.“ (Tindall 2000: 484).

Rooseveltova ochránářská a zakladatelská činnost je v současnosti vnímána velmi pozitivně. The National Park Service, správce amerických národních parků, vyjadřuje na svých stránkách čest politikově památce, v roce 1947 byl v Severní Dakotě založen národní park nesoucí Rooseveltovo

38 Ibid.

39 Smithsonian Institution Archives. Roosevelt African Expedition Collects for SI. [Citováno 11/9/2012]. Dostupné z: http://siarchives.si.edu/collections/siris_sic_193.

40 National Park Service History. Theodore Roosevelt and the National Park System. [Citováno 11/9/2012]. Dostupné z <http://www.nps.gov/history/history/hisnps/nps/history/teddy.htm>

41 Theodore Roosevelt Association. Conservationist, Life of Theodore Roosevelt. [Citováno 11/9/2012.]. Dostupné z: <http://www.theodoreroosevelt.org/life/conNatPark.htm>.

jméno.⁴² O úspěchu tohoto podniku svědčí i popularita, které se národní parky těší.

5.4 Lov v Americe a Africe na počátku 20. století a jeho vyznění v současnosti

Dvě výše uvedené Rooseveltovy společenské role – ochránce a lovec – se na první pohled sváří. Nabízí se otázka, jak mohl Roosevelt, který proti týrání zvířat tak vehementně vystupoval, zabíjet divoká zvířata s takovou lehkostí („[...] how Theodore, who vehemently opposed cruelty to animals, could nevertheless kill wildlife with such ease.“)⁴³ Douglas Brinkley v knize *The Wilderness Warrior* píše, že ačkoliv Roosevelt často lovil ve jménu vědy, nelze se vyhnout závěru, že si vzrušení z lovu vychutnával jako sportovec („Although T. R. often hunted for science [...], one can't escape the conclusion that he relished the thrill of the chase as a sport.“)⁴⁴

Představa lovu jako sportovního odvětví byla ve Spojených státech rozšířena poměrně dlouhou dobu. Ještě *The Standard Book of Hunting and Shooting* vydaná v roce 1950 je určena pro „skvělou armádu amerických sportovců“ („great army of American sportsmen [...]“), kteří se každoročně vydávají do přírody, aby zde lovili své oblíbené druhy zvěře. Cílem knihy je poradit lovcům, jak mají zlepšit své techniky lovu, jak si při pobytu v přírodě užít více vzrušení, jak domů přinést více ulovené zvěře a jak ukázat, že lov již není pouze sportem bohatých mužů („only a rich man's sport“), jak tomu bývalo dříve, ale že je dostupný pro každého, kdo má o něj zájem. (Stringfellow 1950: V).

Velké sympatie, kterým se lovectví těší, jsou dle autora knihy Roberta B. Stringfellowa vyjádřením přirozených lidských pudů a lov je tu proto, aby tuto primitivní loveckou touhu, hluboko zakořeněnou v lidské přirozenosti uspokojil („to satisfy the primitive hunting urge of any man, deep rooted in our human past“ (Stringfellow 1950: 1)). Lov je nejstarším sportem, který člověk zná („the oldest sport known to man“) a zároveň sportem, kterému se věnuje větší množství příznivců než kterékoliv jiné disciplíně. Tato popularita se promítá do mnoha sfér života Spojených států, včetně jejich ekonomiky. Z lovu se stává „big business“, jehož se každoročně účastní na 15 milionů lovců a v němž se točí více než 4 miliardy amerických dolarů. V knize jsou sice zmíněny druhy, které byly nekontrolovaným lovem téměř nebo úplně vyhubeny, na druhé straně jsou lovci ubezpečeni, že antilop, medvědů, několika druhů jelenů, losů, sobů, ovcí tlustorohých a kamzíků je pro ně v Severní Americe stále dostatek.

42 National Park Service History. Theodore Roosevelt and the National Park System. [Citováno 11/9/2012.]Dostupné z <http://www.nps.gov/history/history/hisnps/npshistory/teddy.htm>

43 Theodore Roosevelt - Hypocrite or Environmentalist? V článku citována kniha Douglase Brinkleyho *The Wilderness Warrior*. [Citováno 13/9/2012]. Dostupné z <http://ericaiello.wordpress.com/2010/10/07/theodore-roosevelt-hypocrite-or-environmentalist/>

44 Ibid.

Sportovní lov je oblíbenou disciplínou i v současnosti, i když zabití zvířete a zhotovení trofeje dnes již údajně není jeho hlavní motivací. Sportovní lov je spíše způsob života, jenž respektuje přírodu a vyžaduje schopnost „chovat se jako zvíře, odhadovat, jaká stanoviště zvíře preferuje, kudy se pohybuje a co indikuje jeho přítomnost.“⁴⁵ I přes tyto cíle končí sportovní lov často ulovením zvířete (i když za užití různých loveckých technik), za což jsou jeho zastánci kritizováni.⁴⁶ Některé velmi kritické názory dokonce chápou ochranářské snahy a tzv. management divoké zvěře za zástěrku, jejímž cílem je zajistit, aby měli lovci zajištěn neustálý a plynulý přísun lovné zvěře.⁴⁷ Ve Spojených státech je lov (zejména lov velkých druhů jelenů) stále povolen a internet nabízí široké spektrum loveckého vybavení včetně různých druhů střelných zbraní.⁴⁸

Způsoby realizace ochrany přírody úzce souvisí jednak s politickou situací konkrétní lokality, jednak s jejími kulturními dějinami, např. s vývojem chápání dichotomie „příroda versus kultura“. Názory na to, jakými způsoby by měla být ochrana přírody realizována a zda se vůbec jedná o relevantní téma, se v různých společnostech liší. Lze předpokládat, že v politicky a ekonomicky nestabilních lokalitách nebo v lokalitách, které jsou přímo ohroženy vojenskými konflikty, budou otázky ochrany přírody ustupovat do pozadí. Za takovou nestabilní lokalitu je vzhledem k politickým dějinám 2. poloviny 20. a začátku 21. století možné považovat také dnešní Súdán a Jihosúdánskou republiku. Vleklá občanská válka mezi severní a jižní částí bývalého státu vyústila až vyhlášením nezávislosti jižních provincií v roce 2011. Desetiletí sporů o politickou hegemonii silně poznamenalo jak politické, ekonomické i kulturní směřování obou států i přilehlých lokalit, tak každodenní životy místních obyvatel, kteří se dodnes přizpůsobují novým podmínkám obživy.⁴⁹ I přes politickou nestabilitu se v dané oblasti objevilo několik jedinců, kteří se stali průkopníky v moderním přístupu k ochraně přírody. Nejvýraznější osobností ochranářského hnutí v Súdánu byl major W. R. Barker (zemřel v roce 1952). Více než 20 let působil v Oddělení pro ochranu zvěře v Súdánu (Game Preservation Department of the Sudan), během jeho působení se mu podařilo vytvořit dva národní parky a deset přírodních rezervací.⁵⁰ Jakékoliv ochranářské snahy nebyly však podle M. W. Dalyho ve srovnání s ekonomickými zisky plynoucími z poplatků za lov divoké zvěře nijak úspěšné. Daly uvádí, že regulace

45 Hunting. [Citováno 13/9/2012].

Dostupné z <http://www.botany.uwc.ac.za/envfacts/facts/hunting.htm>.

46 Ibid.

47 Hunting: The Sport of Killing. [Citováno 13/9/2012]. Dostupné z: http://www.thenazarerenew.com/vegetarian/hunting_the_sport_of_killing.htm.

48 Například Hunting Net, Hunting Community. [Citováno 13/9/2012].

Dostupné z <http://www.huntingnet.com/12:42> 13.9.2012.

49 Civil War in Sudan: The Impact of Ecological Degradation [citováno 16.12.2013].

Dostupné online z http://www.africa.upenn.edu/Articles_Gen/cvlw_env_sdn.html

50 Cambridge Journals. [citováno 16.12.2013]. Dostupné online z <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=6021712>

lovu měly především primárně ekonomický a nikoliv protektivní charakter: „The department was hopelessly under-financed and under-manned, and indeed was seen as properly a profit-making enterprise: money should be made by licensing big-game hunters and selling wild animals abroad.“⁵¹

Ať už byly dějiny vývoje ochrannářské činnosti jakkoliv komplikované, v současné době se na území Jihosúdánské republiky nachází 5 národních parků a řada přírodních rezervací, avšak i přes snahy o legislativní ochranu jsou i tyto lokality ohroženy nelegálním lovem.⁵² Pytláctví představuje každodenní hrozby pro rozmanité druhy divokých zvířat na území celé Afriky. Denně je například na kontinentu nelegálně zabito průměrně 96 slonů (tedy přibližně 35 000 kusů za rok), což vzhledem k celkovému počtu africké sloní populace (v současnosti asi 400 tisíc jedinců) představuje reálné nebezpečí jejich vyhubení.⁵³ Aktivní snahy o zásahy proti pytláctví a o ochranu přírodního bohatství Afriky sice existují, jejich reálný efekt však není možné v současnosti předpovídat.

5.5 Antropologie počátku 20. století

Druhá polovina 19. století byla dobou formování budoucí vědní disciplíny, sociální a kulturní antropologie. V rámci myšlenkového směru, jenž se zabýval rozdílnými přirozenostmi lidských kultur a jenž byl zpětně nazván evolucionismem, byly vymezeny základní okruhy antropologického výzkumu a vytvořily se předpoklady pro konstituování moderního oboru bádání o člověku. Také formování dalšího myšlenkového proudu, jenž se s evolucionismem částečně překrýval a jenž byl později označen jako difuzionismus, spadá do doby, během níž Josef Severní Ameriku navštívil.⁵⁴

Čistě teoreticky se tedy můžeme domnívat, že Josef měl v rámci svého vzdělávání možnost některá stanoviska vznikající vědy poznat a že ho proměny způsobu nazírání na etnickou odlišnost mohly nějakým způsobem zasáhnout. Na druhou stranu o ničem takovém doklady nemáme. V žádném z dostupných textových archivních pramenů není o vztahu Josefa k obyvatelům Afriky nebo k americkým indiánským etnikům jediná zmínka. Snad jen v Josefově itineráři najdeme suché konstatování, že jej na cestě mimo jiné doprovázel „indián Patsy.“ Na jedné fotografii je pak Josef vyfocen s tlingitskou ošátkou na hlavě (vzhledem k jeho výrazu lze předpokládat, že se tím dobře bavil). Také v Africe byli místní obyvatelé cenným Josefovým doprovodem, v karavaně jej doprovázely desítky lidí, jejichž úkolem bylo se starat o Josefovo lovecké zázemí.

51 DALY, M. W. *Imperial Sudan: The Anglo-Egyptian Condominium 1934-1956*. Cambridge University Press 1991, s. 101.

52 *Wildlife of South Sudan*. [citováno 16.11.2013]. Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/Wildlife_of_South_Sudan

53 *The power of 96 elephants: Teaming up to end ivory and poaching*. [citováno 16.11.2013]. Dostupné online z: <http://www.csmonitor.com/World/Africa/Africa-Monitor/2013/1023/The-power-of-96-elephants-Teaming-up-to-end-ivory-poaching>

54 SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011, s. 398.

Dalšími důkazy Josefova vztahu k africkým domorodcům a americkým indiánům jsou samotné etnografické předměty. Tento vztah je však velmi těžko čitelný. Proč Josef do své sbírky zařadil také četná etnografika? Existuje celá řada hypotetických odpovědí. Možná chtěl, aby jeho sbírka byla kompletní, tj. aby jeho cesty reprezentovala cele a co nejrozmanitějším způsobem a aby vedle africké a americké fauny a flory vypovídala také o tamějších lidech. Možná se jednalo pouze o projev jeho sběratelské vášně, možná v etnografických sbírkách cítil nějakou hodnotu pro budoucnost. A konečně nad tím snad ani moc nepřemýšlel a z Afriky i z Ameriky si zkrátka dovezl to, co se mu zdálo zajímavé. Ukazatelů jeho motivací existuje příliš málo.

5.5.1 Poznámka k terminologii

Označení „afričtí domorodci“ nebo „původní obyvatelé Afriky (resp. Egyptu, Súdánu atd.)“ bude v předkládané práci používáno bez jakéhokoliv hodnotového zabarvení jako neutrální souhrnný termín označující příslušníky nekoloniálních etnik obývajících oblasti severní Afriky. Tento termín byl zvolen pro jednoduchost a praktickou použitelnost v psaném projevu. Jedná se spíše o pomocný termín, nikoliv o označení, které je součástí vědeckého antropologického názvosloví. Jeho anglické překlady, „aboriginal / indigenous / native people“, jsou v současnosti často užívány jako politicky korektní termíny, proto bude jejich český ekvivalent v předkládaném textu týkajícím se severní Afriky objevovat.

Diskuse týkající se korektnosti a nekorektnosti různých typů pojmenování původních obyvatel předkolumbovské Ameriky má dlouhou a specifickou historii. Ve Spojených státech navíc probíhala částečně nezávisle na Kanadě, proto se pojmenovací úzus v jednotlivých zemích proměňuje.⁵⁵ V současnosti jsou nejkorektnějšími pojmenováními *Native Americans in the United States* (v USA) a *Aboriginal peoples in Canada* (v Kanadě, kde se dále dělí na skupiny *First Nations*, *Inuit* a *Métis*). Pro oba státy je přijatelné také označení *indigenous peoples of North America*. V Kanadě jsou pojmenování *Indian* nebo *Eskymo* vnímána jako pejorativní, zatímco ve Spojených státech se respondenti na základě průzkumu z roku 1995 sami shodli na tom, že je pro ně označení *American Indians* nebo jednoduše *Indians* jednoduché a přijatelné, proto bylo toto označení přejato většinou médií ve Spojených státech.⁵⁶ Pro potřeby této práce bude využito pojmenování *indián*, přičemž problematické přijetí tohoto pojmu musíme mít neustále napaměti. Volba tohoto označení byla upřednostněna zejména z praktického hlediska kvůli jeho krátkosti a srozumitelnosti.

55 Přehlednou pomůckou pro studium pojmosloví v Kanadě je např. tzv. Terminology of First Nations, Native, Aboriginal and Metis" Aboriginal Infant Development Programs of BC. 2009.

56 Native Americans in the United States. Wikipedia. [citováno 15/1/2013] Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/Native_Americans_in_the_United_States.

6 CESTY JOSEFA COLLOREDO-MANNSFELDA DO AFRIKY

6.1 Zdroje prostředků potřebné k uskutečnění cest⁵⁷

Josef cestoval poměrně často, daleko a na dlouho. Otázka, kde na své cesty získával peněžité prostředky, je proto na místě. Nejdůležitějším zdrojem jeho financí byly výnosy z rodinných velkostatků. Vedle fideikomisního velkostatku Opočno patřily rodu také alodiální velkostatky Dobříš a Zbiroh. Po smrti Josefa Colloredo-Mannsfelda, Josefova děda, v roce 1895 přebral řízení statků jeho tehdy devětadvacetiletý vnuk, také Josef. Faktickou správou statků byl v té době pověřen ústřední ředitel Jan Kolda. Josefovým, potažmo Koldovým úkolem bylo překlenout dočasné tíživé poměry, kdy musely být splaceny milionové podíly ostatním testamentárně zajištěných dědicům. Ke konci 19. století měl opočenský velkostatek rozlohu 9 768 ha, z čehož lesní plochy zaujímaly více jak polovinu, 5 204 ha. Lesní hospodářství bylo pilířem colloredo-mannsfeldské ekonomiky, neboť mělo největší podíl na příjmech u všech třech velkostatků konci devatenáctého a v prvních třech dekadách století dvacátého.

Poté, co byla v roce 1895 správa statků svěřena centrálnímu řediteli Janu Koldovi, colloredo-mannsfeldské statky prosperovaly. V roce 1905 dosahoval čistý výnos ze všech tří velkostatků 1 701 330 K (korun). Po smrti centrálního ředitele Koldy v roce 1906 se Josef ujal správy svých velkostatků osobně. Vedle již zmiňovaných vzpomínek zaměstnanců vypovídají o Josefově zájmu o hospodaření a jeho podnikatelských schopnostech především doložitelné výsledky. V roce 1910 činil čistý výnos tří velkostatků celkem 2 317 464 K. Reálná hodnota, kterou toto množství peněz ve své době mělo, se velmi těžko odhaduje. Vezeme-li v úvahu, že průměrná roční mzda dělníka činila v roce 1910 celkem 1080K (90K měsíčně)⁵⁸, zatímco v současnosti se průměrná mzda na pozici dělník ročně pohybuje kolem hodnoty 168600 Kč (14050 Kč měsíčně)⁵⁹, můžeme z dané skutečnosti velmi přibližně a pouze pro potřebu hrubého srovnání vydedukovat, jak by tento poměr (1 : 2145,8) vypadal dnes. Přepočteno na dnešní peníze by výnos Josefových statků za jediný rok dosáhl

57 Většina informací této kapitoly čerpána z: HOŘEJŠ, Miloš. *Podnikatelské aktivity šlechty v cukrovarnictví na příkladu Colloredo-Mannsfeldského cukrovaru v Opočně-Podzámčí*. Národní technické muzeum v Praze. LCaŘ 126, č. 9-10, září-říjen 2010. Dostupné online z www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/317-320.PDF.

58 Ptejte se knihovny. Hodnota zlatky v roce 1910. [Citováno 16/08/12]. Dostupné online z: <http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2012/hodnota-zlatky-v-roce-1910>.

59 Projobs. Průměrný plat. [Citováno 16/08/12]. Dostupné online z: <http://www.projobs.cz/prumerny-plat-delnik-480>.

361 781 880 Kč. Ačkoliv je tento výpočet ryze hypotetický a rozhodně jej nelze chápat doslovně, jeho výpovědní hodnota je dostačující: v dobách cest do Afriky a Severní Ameriky a po návratu z nich Josef o peníze rozhodně nouzi neměl, o čemž vedle archivních materiálů svědčí i dovezené exponáty.

Ani první světová válka, které se Josef účastnil, mu nezabránila v plánování budoucího osudu velkostatků. Průmyslové podniky prošly řadou změn, z opočenského cukrovaru byla například založena akciová společnost, v níž byli hlavními podílčníky Josef a jeho bratr Jeroným. Mnoho dalších změn a zásahů do vlastnických poměrů (mezi ty nejzásadnější patřila pozemková reforma) s sebou přinesl vznik První republiky, toto období však již nepatří do centra našeho zájmu, a proto se jím dále zabývat nebudeme.

6.2 Safari

Slovo „safari“ se v anglickém slovníku začalo objevovat během 19. století. Slovo samotné pochází ze svahilštiny a v překladu znamená „cesta, dlouhá cesta“⁶⁰ Podle některých výkladů je začal v anglickém kontextu užívat cestovatel Sir Richard Francis Bacon.⁶¹

Termín „safari“ v sobě v současnosti nese vícero významů a celou řadu konotací. V první polovině 20. století bylo slovo chápáno především jako ekvivalent tzv. „big-game hunt“, tj. lovecké cesty, jejímž cílem byl primárně lov velké zvěře. Americký prezident Theodor Roosevelt, který se netajil svou láskou k loveckým cestám, definoval 5 hlavních typů safari: lov lvů, lov leopardů, lov slonů, lov nosorožců a lov buvolů.⁶² Vzhledem k tomu, že slovo samotné pochází ze svahilštiny, a také vzhledem k druhové rozmanitosti africké fauny (především vysokému počtu druhů, jež je možné definovat jako tzv. „big game“), je slovo „safari“ tradičně chápáno v souvislosti s africkým kontinentem.

Množství ulovené zvěře bylo na safari většinou velmi vysoké, přinejmenším měřeno očima dnešního člověka, který o ochraně přírody přemýšlí v jiném kontextu. Univerzitní profesor Julius Komárek, který je autorem příspěvku o Josefových loveckých cestách, hovoří o množství a druhích ulovené africké zvěře následovně: „Když jsem stanul v opočenské halle a uviděl, co všechno tehdy majitel panství mohl na Modrém Nilu uloviti, zmocnilo se mne skoro pohnutí. Je to obraz tehdejšího bohatství Sudanu, který se již nikdy nevrátí [...] Tehdy ještě stáli v tomto území nosorožci, sloni, kudu a oryx a v suakinských horách se zdržovala spousta kozorožců. To vše dávno minulo. Po pacifikaci Sudanu nastalo veliké pytláctví se strany habešských lovců a při stavbě železnice z Port Sudanu byla zvěř v okolí Evropany tak vyhubena, že trofeje na opočenském zámku, jejich síla a počet druhů jsou

60 Online Etymology Dictionary. [citováno 15.12.2013]. Dostupné online z <http://www.etymonline.com/index.php?term=safari>

61 Big Animals Expedition. [citováno 15.12.2013]. Dostupné online z <http://biganimals.com/expeditions/7-big-animals/>

62 Big Animals Expedition. [citováno 15.12.2013]. Dostupné online z <http://biganimals.com/expeditions/7-big-animals/>

něčím, co dnes na Modrém Nilu vůbec již získati nelze. Dnes tam není ani památky po nosorožcích nebo antilopě kudu, antilopa oryx jest skoro úplně vyhubena, sloni tvoří sice ještě dvě stáda, ale jest to většinou zvěř mladá a slabí sloni, a kozorožců s takovými rohy, jaké visí v Opočně, tu již také není.“ (Sylabus zámku Opočno 1983: 94) Za připomenutí stojí, že sborník byl napsán v roce 1936.

Na základě uvedené definice lze tvrdit, že Josefovy africké cesty byly primárně jeho prvními životními safari, i když sám toto slovo ve svých zápiscích (v těch, které máme v současnosti k dispozici) neužíval. Ačkoliv byl lov jedním z hlavních Josefových cílů, našel si čas také na aktivity jiného druhu, např. na shromažďování etnografického materiálu nebo na fotografování.

V současné době je význam slova pozměněn, a to především v souvislosti s lovem divoké zvěře. Zvěř sice v současném kontextu slova hraje stále primární roli, k lovu ovšem zpravidla nedochází. Jedná se o aktivitu, kterou lze v současné době chápat jako specifické odvětví turismu.⁶³

6.3 První cesta do Afriky



Místa, o nichž víme, že je Josef při první cestě do Afriky navštívil (maps.google.com)

63 Big Animals Expedition. [citováno 15.12.2013]. Dostupné online z <http://biganimals.com/expeditions/7-big-animals/>

Informace týkající se obou afrických cest lze čerpat z Josefových osobních zápisků, kterých ovšem není mnoho. Jedním ze dvou nejdůležitějších pramenů jsou jeho popisky u fotografií, které se nacházejí v albumu ve Státním oblastním archivu v Praze. Josef se prokazatelně snažil fotografie rozčlenit podle toho, ke které cestě se vážou. Druhým důležitým pramenem je pak mapa, vystavená v expozici opočenského zámku. Jedná se o mapu z roku 1913 nazvanou „Egypte, Abyssinie, Valée du Nil“, v překladu „Egypt, Etiopie a údolí Nilu“. Vzhledem k tomu, že tato mapa byla vyrobena až po více než deseti letech od chvíle, kdy Josef Afriku poprvé navštívil, vyvstává otázka, jak moc lze údaje na ní uvedené přijímat jako věrohodné. Srovnání s údaji ve fotografickém albu jejich věrohodnost z velké části potvrzuje, na druhou stranu ale nevíme a nemůžeme zjistit, kdy přesně bylo album vyhotoveno (tj. s jak velkým časovým rozestupem od realizace obou cest jej Josef sestavoval).

Ačkoliv Josef na své africké mapě nadepsal svou první cestu „Sudan 1900/1901“, podle všech dostupných archiválií odjel do Afriky až na začátku roku 1901. O způsobu, jakým se na místo určení dostal (jakými dopravními prostředky, přes jaká místa apod.), archivní prameny mlčí. První zmínky se váží až k jeho pobytu na africkém kontinentu. Na základě srovnání Josefových zápisků na mapě a komentářů na fotografiích lze sestavit přibližný průběh cesty, přesnou rekonstrukci však ztěžují nepřesnosti v přepisu arabských názvů nebo jejich pozdější přejmenování. Josef si názvy míst, která navštívil, zapisoval několika různými způsoby a mnohdy zkomoleně. Některá místa, u nichž navíc není upřesněno, o jaký typ názvu se jedná (město, řeka, lokalita nebo třeba jen tábor pro lovce), je poměrně těžké zpětně dohledat. Některá z nich se na současné mapě vůbec nevyskytují, proto není možné některé lokality zpětně určit.

Sylabus zámku Opočno shrnuje Josefovou první cestu takto: „První cesta od února do června 1901 vedla z Chartúmu údolím Modrého Nilu na Vad Medani, odkud odbočila údolím řeky Rahatu na Gallabat a po pobytu v divočině se vrátila do Chartúmu.“ (*Sylabus zámku Opočno* 1983: 6) Informace v archiváliích tento průběh cesty potvrzují, jenom jej dále rozvíjejí.

V době Josefových návštěv bylo největším a nejvíce prosperujícím súdánským městem Wad Medani, kde na přelomu století žilo 10 – 25 tisíc obyvatel (v celém Súdánu tehdy žily asi 2 miliony lidí, přičemž životní úroveň byla výrazně vyšší na severu; Daly, 1986, s. 23). Britové intenzivně investovali do přestavby měst, jejich cílem bylo „impress the Sudanese with the permanence of the new regime“ (Daly, 1986, s. 28). Lord Kitchener započal v roce 1897 s rozsáhlou přestavbou Chartúmu, položil nové silnice, kolem nichž dal vysázet přes sedm tisíc stromů, založil vládní budovu a mnoho dalšího. Stavebními pracemi v Chartúmu bylo tehdy zaměstnáno přes pět tisíc mužů a měsíční útraty činily přinejmenším čtyři tisíce britských liber. Josef v Chartúmu a v dalších súdánských městech sice pobýval, ale jeho primární motivací byl pravděpodobně lov divoké zvěře. Hlavní orientační osou

Josefova pobytu v Africe byly spíše řeky a nikoliv města a osídlené oblasti.

Řeky v oblasti, v níž se Josef vyskytoval, jsou „největší bažinou na světě pokrytou houštím pro zvířata“ (*Sylabus zámku Opočno* 1983: 6). Aby mohli lovci v divočině trávit co nejvíce času, vznikaly v lovných oblastech v okolí lovecké tábory, více či méně trvalé. Do nich se lovci mohli uchýlit, aniž by museli oblast svého lovu opustit. Josef nazývá tyto tábory „Lager“ a vždy je uvádí v souvislosti s konkrétní řekou, např. „Lager am Rahat“. Některé tábory fungovaly pravděpodobně nepřetržitě, neboť v nich vznikaly domy a tábory dostávaly svá jména, která však nejsou zanesena v žádné oficiální mapě, proto je těžké přesně rekonstruovat jejich polohu. U jedné fotky Josef zmiňuje také tzv. odpočívadla, „Resthaus“, např. „Resthaus Khamlin“.

Hlavním cílem Josefových safari bylo povodí Modrého Nilu, jehož břehy vynikají přítomností velkého množství lovné zvěře a její druhovou rozmanitostí. Modrý Nil pramení v Etiopii (v době Josefovy návštěvy nazývané Abyssinie) a v Súdánu se slévá s Nilem Bílým, aby spolu vytvořily jeden mohutný nilský tok. Modrý Nil je tvořen několika řekami, kolem nichž se Josef během obou svých cest pohyboval. Ve svých zápiscích týkajících se první cesty často zmiňuje řeku Rahad. Ta pramení v Etiopické vysočině a za území Súdánu se vlévá do Modrého Nilu, stejně jako řeka Dinder (zmiňována především v souvislosti s druhou cestou), která pramení v Etiopii nedaleko jezera Tana.



Mapa znázorňující povodí Modrého Nilu⁶⁴

⁶⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Blue_nile_map.png

Po několika prvních dnech pobytu v súdánském hlavním městě Chartúmu, kam Josef dorazil dne 16. února 1901, pokračovala jeho cesta do Wad Medani, kam přijel dne 27. února. Wad Medani je město, které leží na západním břehu Modrého Nilu ve vzdálenosti asi 136 km od Chartúmu. O pět dní později, 2. března 1901, se Josef sešel s hrabětem Telekim, který byl na loveckých cestách jeho druhem. Vzhledem k tomu, že na všech fotografiích, které s hrabětem souvisí, je Josefem poznamenáno pouze „Teleki“, nelze s jistotou určit, o kterého hraběte se přesně jednalo. V souvislosti se zálibou v lovectví a cestami do Afriky je často zmiňován hrabě Samuel Teleki (1845 – 1916), žádné konkrétní zmínky o tom, že by Josefa doprovázel právě on, se však v archivu nevyskytují. Na jedné fotografii je zachycen buvol, kterého skolil hrabě Ernst Hoyos. Ten ale Josefa na jeho cestách pravděpodobně nedoprovázel, pouze se potkali v některém z loveckých táborů.

Stejného dne se oba muži setkali v Cherif Jakub u Abu Harrar⁶⁵ v okolí řeky Rahadu se Slatin Pashou. Josefem užívaná přezdívka „Slatin Pasha“, která je v současnosti uváděna jako ekvivalent skutečného jména, patří Rudolfovi Carlovi titulovanému jako „baron von Slatin“. Rudolf Carl byl rakouským vojákem působícím v britském vojsku v Súdánu. Známý je jednak díky svému zajetí mahdistickými povstalci a následném útěku po dvouletém věznění, jednak díky tomu, že v Súdánu prožil celých 40 let, během nichž byl zvolen pašou (nejvyšší pozice v egyptském soudu) a také generálním inspektorem Súdánu. Byl blízkým spolupracovníkem lorda Kitchenera.⁶⁶ Josef s ním pravděpodobně udržoval dlouhodobější vztahy, protože ještě v roce 1902 mu adresoval do Chartúmu telegram. Ve stejnou dobu jako se Slatin Pashou se Josef setkal také se svým průvodcem Alim. Na cestě jej pak kromě Aliho doprovázel jeho bratr Abed, který převzal roli průvodce, a Abdul Hamid, nosič zbraní. Oba lovci, Josef i hrabě Teleki, se na svých safari pohybovali především v okolí řeky Rahad.

Další zmínky se týkají čtyř dnů od 10. do 14. března, kdy Josef pobýval v El Hawatě (o níž mluví jednoduše jako o „Hawattě“), malém městě nedaleko Wad Medani, kde v současnosti žije asi 1000-2000 lidí.⁶⁷ Podle jeho zápisků zde pobýval jednak se svým průvodcem Alim, jednak s jeho bratrem Abedem. Za zmínku Josefovi také stálo etnikum, které označil jako „Sneiks“. Další dny strávil Josef v okolí Rahadu intenzivním lovem (o jeho úlovcích z této doby a místa bude pojednáno ve zvláštní kapitole). Dne 8. dubna pobýval v Gallabatu (městě, které leží přímo na hranici s Etiopií), o 13 dní později v Gedarefu, který leží v polovině cesty mezi Chartúmem a Gallabatem, a za týden se vrátil do Wad Medani. Další zmínka z 5. května se váže už opět k Chartúmu.

65 Josefem často zmiňovaná lokalita „Cherif Jakub“ či „Sherif Jakub“ byl s velkou pravděpodobností jeden z loveckých táborů, neboť v současnosti není možné toto místo nalézt na mapě, proto se pravděpodobně nejedná o název města ani řeky.

66 Rudolf Karl, baron von Slatin. [citováno 25.11.2013] Dostupné online z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/548129/Rudolf-Karl-baron-von-Slatin>

67 Gedaref [citováno 25.11.2013] Dostupné online z: <http://www.collinsmaps.com/maps/Sudan/Gedaref/El-Hawata/P485034.00.aspx>

6.4 Druhá cesta do Afriky



Lokality, které Josef Colloredo-Mannsfeld na své druhé africké cestě navštívil

(fotografie vyhotovena na serveru maps.google.com)

Druhá Josefova africká cesta je v sylabu popsána následovně: „Tato expedice byla zahájena v lednu opět v Chartúmu, ale pokračovala okolím řeky Adbary na severovýchod na Kassal a postupně k Rudému moři na Tokar a skončila v červnu v Port Súdánu.“ (*Sylabus zámku Opočno* 1983: 6).

Tato cesta je poměrně podrobným způsobem zachycena na mapě. V Chartúmu pobýval Josef v období mezi 7. lednem a 1. únorem. Hned prvního dne svého pobytu v Chartúmu obdržel pozvánku do polo klubu „Gymkhana“, který měl v programu kromě samotného koňského pola (konicipovaného v žertovném duchu) také tzv. „donkey race“, polo na oslech („Those not owning donkeys may hire“, „Ti, co nevlastní osly, si je mohou půjčit“). Jednou z disciplín byl také „whistling coon race“ neboli „závod pískajícího černoča“⁶⁸. Dne 18. ledna obdržel Josef z chartúmského paláce pozvání na večeři.

⁶⁸Název závodu byl pravděpodobně inspirován stejnojmenným názvem písně George W. Johnsona, zpěváka, jehož písně byly poprvé v historii nahrávány na fonograf. Jeho hit

Během svého pobytu ve městě se k Josefovi dostala také jedna nepříjemná zpráva z domova. V telegrafu adresovaném do hotelu Khartoum je Josef informován o smrti své tety Ernestine (za svobodna Festetics de Tolna, provdaná za hraběte Auersperga – sestra Josefovy matky Aglájí), která skonala náhle dne 30.12.1901.

Po několika dnech v Chartúmu se Josef vypravil do povodí řeky Rahad, na podobná místa, která navštívil při své předchozí cestě. Také tentokrát jej doprovázela řada lidí, např. průvodce Idris nebo nosič Abdul Hamid. V okolí řeky se Josefovi podařilo ulovit celkem čtyři lvy. Josef si na mapu poznamenal, na kterých místech se mu podařilo lvy skolit. Jedná se o lokality označené jako „Sherif Jakub“⁶⁹, „Luessa Dinder (near Attara)“⁷⁰ (na tomto místě ulovil lvy dva) a „Mukdu Deleb“⁷¹. V průběhu dubna pak ulovil řadu dalších zvířat, mezi něž patří např. buvol kaferský nebo kudu velký. Ke konci dubna pobýval Josef v Abu Halawa⁷², v květnu se pak přesunul do Kassaly, v současnosti hlavního města stejnojmenné provincie východního Súdánu (počet jeho obyvatel daleko přesahuje 400 tisíc)⁷³ Několik květnových dní strávil Josef v Hadaouenu a také na břehu Rudého moře, v Tokaru. Svou druhu africkou cestu zakončil v Suakinu. O Port Sudan, který je zmíněn v úryvku ze sylabu, se Josef na mapě nezmiňuje. Mezi fotografie týkající se druhé africké cesty zařadil Josef také obrázky ze zoologické zahrady v Káhiře. Jedná se o autentické fotografie, Josef zahradu osobně navštívil, a to (vzhledem k zařazení fotek) pravděpodobně při zpáteční cestě.

Nejvíce doplňujících informací se váže k Josefově pobytu v Suakinu. Ve městě byl Josef ubytován u muže, který sám sebe v telegramu představuje jako „Playfair“. Muži byli pravděpodobně přáteli nebo přinejmenším známými, neboť si, soudě dle tónů jejich jediného dochovaného dopisu, pravidelně korespondovali. Playfair poslal Josefovi do Suakinu telegram o tom, že zastřelil dva „Ibex“ (kozorožce), každého z nich o velikosti 42 palců (105 cm – myšlena je pravděpodobně velikost rohů). Dne 2. června 1902 přišel Josefovi do Suakinu dopis od muže jménem „Cyrangelo“, který list napsal z pověření svého nadřízeného Angela H. Capata. Ten v dopise Josefovi nabízí mladého pětiměsíčního leoparda. Píše, že leopard je zvyklý na lidskou společnost, protože od prvního měsíce svého života

„Whistling Coon“ byl vydán v roce 1895. Píseň pojednává o hračce sestávající ze dvou částí – plastového balonku, který je hadičkou napojen na keramickou stylizovanou hlavu černocho. Po stisknutí balonku začne hlava pískat, někdy také vyplazuje jazyk nebo dojde k jinému typu její deformace. [http://japecake. Wordpress.Com/2011/02/22/retrowacktive-the-1940-johnson-smith-catalog-part-i/](http://japecake.Wordpress.Com/2011/02/22/retrowacktive-the-1940-johnson-smith-catalog-part-i/)

69 místo není podle uvedeného názvu dohledatelné na mapě, pravděpodobně se jedná pouze o lokální název, nebo o název loveckého kempu

70 Josefem zaznamenanou „Luessu“ na mapě nelze nalézt, Dinder je město, které leží v západní části Súdánu, Josefova „Attara“ je s velkou pravděpodobností řeka Atbara, (nebo také stotisícové město v severovýchodním Súdánu)

71 Opět nelze přesně dohledat

72 Pravděpodobně Al Halawa ve východním Súdánu

73 Kassala. [Citováno 8.11.2013] Dostupné online z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Kassala>

pobývá mezi lidmi. Je prý krotký a hravý. Angelo H. Capato se proto domnívá, že vzhledem k Josefově zájmu o divoká zvířata by mohl mít o leoparda zájem. Zajímavé je, že Capato Josefovi nabízí k nákupu leoparda živého a ochočeného, nikoliv vydělanou kůži. Tato skutečnost potvrzuje Josefovy snahy o introdukci živých zvířat jak z Afriky, tak z Ameriky (více ve zvláštní kapitole).

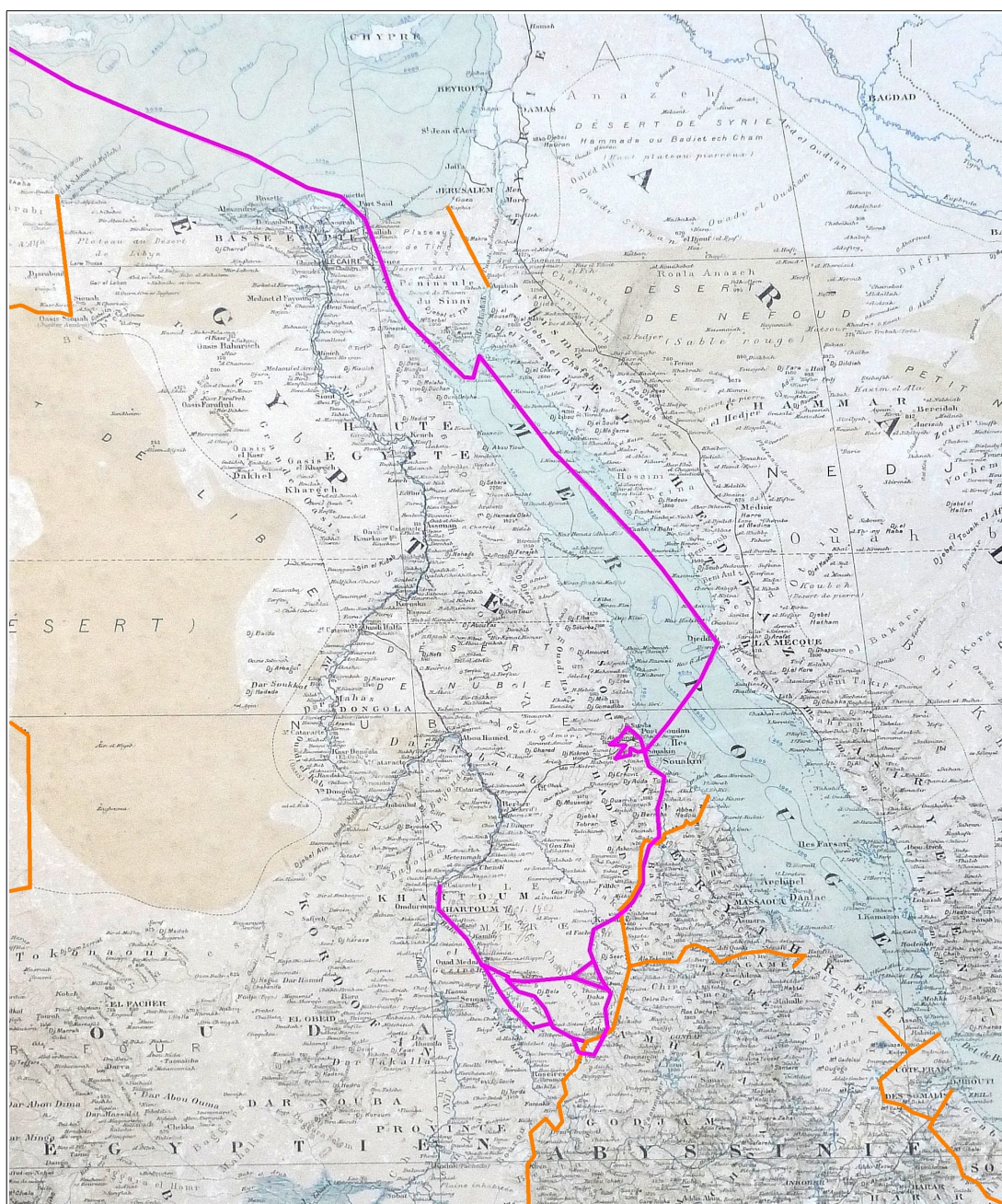
Ani druhou cestu neabsolvoval Josef sám, respektive se na ní s několika jedinci potkal (o jaký konkrétní vztah šlo a kolik času spolu lidé trávili, není možné z archiválií vyčíst). Na několika fotografiích je zachycen člověk, kterého Josef nazývá Capt. Mc. Ewin. Josef si jej vyfotil v táboře v Khamlinu (zachycen výše na mapě). Dalším mužem, který Josefa pravděpodobně několik dní doprovázel, byl Mohamed Skinner. Josef si jej vyfotil celkem dvakrát, jednou s ulovenou antilopou kudu a podruhé s hlavou buvola kaferského.

Na mapce výše je vedle Atbary vyznačen Berber, město ležící na Nilu. O tom, že Josef toto město navštívil (dne 27. dubna 1902), víme z archivních pramenů, konkrétně z listu papíru, na nějž si Josef nechával dávat razítka z některých hotelů, ve kterých pobýval. Kromě Berberu je na listě uvedena Káhira (16. dubna 1902), Kassala (7. května 1902) a také Wadi-Halfa (25. dubna 1902), což je zajímavé vzhledem ke skutečnosti, že se toto město nachází poměrně daleko od ostatních zmínovaných lokalit. Přesto je u jedné z fotografií, na níž je zachycen lev v kleci, uvedeno „Löwe in Wadi Halfa“. Josef tedy toto místo skutečně osobně navštívil.

Během druhé africké cesty nakupoval Josef u obchodníka řeckého původu jménem M. N. Loiso (Josef má obchodníka zachyceného na fotografii, muž stojí před svým podnikem v Omdurmánu). Účet z jeho obchodu z jediného dne, 28. ledna 1902, obsahuje velké množství položek a zabírá více než 12 velkých popsaných listů. Všechny položky jsou vypsány v řečtině. Přítomnost mnoha Evropanů vedla v mnoha afrických městech k tomu, že se ve městě začalo objevovat stále více obchodníků, hlavně Řeků (Daly, 1986, s. 4). M. N. Loiso je v soudánských novinách *Sudan Gazette* popsán jako „Wine, Spirit and General Merchant“. Vedle inzerátu tohoto obchodníka najdeme ve stejných novinách také inzerát spedičního agenta jménem C. N. Loiso. Shoda jmen obou obchodníků pravděpodobně není náhodná, do Afriky pravděpodobně odjíždělo více příslušníků rodiny, kteří se pak věnovali podobnému typu živnosti.

Na tomto místě informace týkající se obou Josefových afrických cest končí. Vzhledem k množství informací vážících se k cestě Americké jsou materiály k africkým cestám co do počtu informací textové povahy chudší (fotografií máme k dispozici přibližně stejné množství). Co se dochovaných fotografií týče, zajímavá je například skutečnost, že se Josefovi podařilo zaznamenat velké množství příslušníků afrických etnik. Domorodí obyvatelé tvořili velkou část Josefovy karavany, Josef by se bez jejich asistence v lokálním prostředí neobešel. Doprovázeli jej na cestě, starali se o zázemí (bydlení, stravu, zásoby vody, oblečení), ovládali pomocná zvířata, orientovali se v přírodním prostře-

dí, nosili zbraně, tlumočili a v neposlední řadě asistovali přímo při lovu. Při všech těchto činnostech se je Josefovi podařilo zachytit. V některých popiscích pak Josef uvádí, že se jednalo o Šiluky (tento popis se však vyskytuje pouze u jediné fotografie z Chartúmu, kde Josef vyfotil vojenskou přehlídku), „Sneiks“ (pravděpodobně jejich vlastní označení) nebo „Abessyňany“ neboli Etiopany. Podle vnějších znaků (oděvy, šperky, úprava vlasů) lze odhadovat, že se Josef na svých afrických cestách setkal asi se třemi různými súdánskými a etiopskými etniky. Část tohoto zajímavého fotografického materiálu je uvedena v příloze.



*Výšek z mapy umístěné v etnografickém sále Opočenského zámku
(oranžová = hranice mezi státy, fialová = Josefem znázorněná cesta)*

7 CESTY JOSEFA COLLOREDO-MANNSFELDA DO SEVERNÍ AMERIKY

7.1 První cesta do Severní Ameriky

Průběh Josefových cest není nikde přesně zaznamenán. Dosud nejobsáhlejší informaci o obou cestách podává *Sborník statí k sedmdesátým narozeninám Josefa knížete z Colloredo Mannsfeldu* a následně *Sylabus zámku Opočno*, který ze sborníku vychází. V obou těchto publikacích jsou uvedeny následující informace: „Prvá cesta vedla koncem roku 1904 a v lednu 1905 do Alašky na Yukon, druhá pak koncem roku 1905 do Spojených Států, a to do státu Wyoming na Mount Leidy (3300 m), pohoří to na jih od Yellowstonského parku ležícího.“ (*Sborník statí...* 1936: 97). V následujících řádcích je učiněn pokus o detailnější rekonstrukci obou cest, a to na základě komparace archivních materiálů.

7.1.1 Přípravy a cesta z Evropy do New Yorku

Jak již bylo řečeno, první cesta do Severní Ameriky probíhala v druhé půli roku 1904 a trvala až do začátku roku 1905. Lze předpokládat, že jí předcházely rozličné přípravy. Dokládají to přinejmenším dvě fotografie, na nichž je zachycena osoba, která stojí zahalená v polárnickém oděvu včetně sněžnic kdesi na šterkové cestě, v jejímž pozadí lze rozpoznat bujnou zeleň. Touto osobou je možná (i když ne zcela jistě) sám Josef, zkoušející si svou polárnickou výbavu na některém z rodových panství. O tom, kde si Josef všechny tyto předměty pořizoval, vypovídá pouze jediný nápis na jednom páru sněžnic: „Der Tourist, Schutz Mark, Berlin W.9“. Na základě této fotografie a jediného nápisu tedy můžeme předpokládat, že se Josef na svou cestu připravoval již v Evropě a že si všechno potřebné vzal do Ameriky s sebou.

To, že se Josef rozhodně nechystal Ameriku navštívit pouze zběžně, ale že mu šlo o slavné americké „big game hunting“ („lov velké zvěře“), dokládá skutečnost, že mu byl dne 25. května 1904 v Příbrami vydán zbrojní pas. V jednom z nedatovaných novinových ústřížků stojí, že nápad na cestu do Ameriky pojal během rozhovoru se svou manželkou, kdy se spolu bavili o hojnosti a kráse americké lovné zvěře. Lov byl tedy pravděpodobně jedním z primárních cílů, ne-li (alespoň zpočátku) vůbec tím hlavním.

Josef se na své výpravy nechystal sám, při severoamerických cestách ho doprovázela jeho manželka Yvonne a také komtesa d'Etchegoyen, Yvonnina teta, která se v Americe chystala navštívit

členy rodiny a staré přátele. Komtesa byla totiž původem Kanadanka (dle novin „Miss Sarah Doak“), která se do Francie provdala. Jeden nedatovaný anonymní novinový výstřižek píše: „Mladý francouzský vikomt, který zrovna pobýval v sousedství, se do mladé dívky zamiloval, vzal si ji a odvezl do Francie.“ Ve Francii komtesa zůstala až do chvíle, kdy se do Ameriky znovu vypravila se svou neteří Yvonne a jejím manželem Josefem. Vezmeme-li v úvahu, že byla komtesa od své rodiny a rodného kraje odloučená poměrně dlouho, není se čemu divit, že její první kroky směřovaly do míst, která znala, a za lidmi, kteří jí byli blízcí. Cílem jedné z jejích prvních návštěv se stal ranč High River v Altě, který tehdy vlastnil a provozoval její syn. Na různých místech pak navštívila své staré přátele. „Ti, co si ji pamatují jako dívku, ji shledali okouzlující a přirozenou jako nikdy. Když se hraběnka znovu shledávala se svými přáteli, vypadala velmi šťastná, že je zase doma.“ Vraťme se ale na začátek cesty.

Kdy přesně manželé opustili domov, není možné z archivních pramenů vypátrat. První konkrétní informace se objevují až 21.9.1904, kdy ve francouzském Cherbourgu nastoupili na loď *Kaiser Wilhelm II.* společnosti *Norddeutscher Lloyd* sídlící v Brémách⁷⁴. V Josefových osobních materiálech je uložena mapka, do níž byla denodenně zaznamenávána přesná poloha lodi. Dozvídáme se tak, že 22.9. plula loď po 12. poledníku východní délky, 23.9. po 27. poledníku, 24.9. po 41., 25.9. již dorazila k břehům Newfoundlandu, 26.9. proplula pod Novým Skotskem a 27.9. doplula do svého cíle, do New Yorku. Z rozpisu pasažérů a kajut se zase dočítáme, že kapitánem lodi byl jistý D. Högemann a že kompletní posádka lodi tvořilo celkem 58 lidí (všichni jsou v rozpisu jmenováni). Josef se svou ženou a komtesou putovali v první kabině, v seznamu jsou uvedeni pod jmény „Colorado-Mansfeld“ a „Sadie Etchegoyen“. Cesta trvala 5 dní, 13 hodin a 17 minut, 3049 mil loď zdolávala průměrnou rychlostí 22,9 uzlů (tj. cca 42,4108 km/h). Tak je to alespoň uvedeno v abstraktu lodní posádky, který pasažéři na konci cesty obdrželi.

74 Ve své době velmi vlivná lodní společnost *Norddeutscher Lloyd* byla založena v roce 1857. Hlavní trasou lodní dopravy Lloydu se stala transatlantická cesta mezi Evropou a Amerikou. Popularita společnosti rychle rostla a pasažérů přibývalo. Doba největší prosperity Lloydu zanechala svou stopu na rozvoji Brém, jimž vtiskla pověst známého severoněmeckého přístavu a obchodního centra. Loď *Kaiser Wilhelm II.*, kterou Josef putoval, patřila mezi parníky rychlého typu. Takové moderní lodě byly schopné jet rychlostí 19-20 mil v hodině. Gjenvick-Gjonvik Archive. History of the North German Lloyd Steamship Company of Bremen (1898). [Citováno 17/08/2012]. Dostupné online z: [http://www.gjenvick.com/Steamship Lines/ North German Lloyd / 1898- 04- North German Line- History.html](http://www.gjenvick.com/Steamship%20Lines/North%20German%20Lloyd/1898-04-North%20German%20Line-History.html).

7.1.2 Cesta z východu na západ: New York, Québec, Montreal, Nový Brunšvik, St. Louis, Vancouver



Mapka vypracována na základě podkladu z maps.google.com

Dnem příjezdu do **New Yorku** se bližší informace o pohybu manželů vytrácejí. Z nedatovaných výstřižků novinových článků vyplývá, že někdy po příjezdu se manželé spolu s komtesou d' Etchegoyen odebrali nejprve do **Québecu**. Není jasné, zda se tím myslí obecně provincie nebo stejnojmenné město. Jisté ale je, že Québecu navštívili manželé **Montreal**. Zatímco Yvonne s tetou zůstaly ve městě (nejprve v hotelu *Windsor*, poté v grandhotelu *Place Viger*⁷⁵), Josef se vypravil lovit do provincie **Nový Brunšvik** (New Brunswick). Jeho cílem byl lov losů, nakonec v něm ale štěstí neměl. Podle novinářů byly jeho cílem také Canadian Rockies. O tom, že je skutečně navštívil, se už žádné noviny nezmiňují.

Dle montrealského tisku se Yvonne stala centrem pozornosti. Město oslnila svými skvělými róbami, úžasnými diamanty a také svou neobvyklou výškou, díky níž ihned upoutala pozornost v kaž-

⁷⁵ Zajímavé je, že tyto dva hotely jsou v médiích prezentovány jako rivalitní. Hotel Place Viger, založený v roce 1898, byl výrazem kanadské frankofonní elity. Pojmenovaný byl podle první Montrealského starosty Jacquese Viger. Jednalo se o hotel propojený s vlakovým nádražím, architekt Bruce Price tuto budovu navrhl pro společnost Canadian Pacific Railway. Další jmenovaný hotel, hotel Windsor, byl naopak baštou anglofonních Kanadánů. Pobyt v obou těchto hotelech byl možná ze strany manželů záměrný.

dé společnosti. Psalo se o ní jako o majitelce krásných tmavých očí, krémové pleti a tmavých vlasů. Novináři projevíli značnou všímavost, když do detailů popisovali oděvy všech žen, jež se účastnily večere u jisté paní Phippen v Montrealu. Yvonne si na ni podle jejich výpovědi oblékla „na míru šitý oblek spolu s kloboukem, přes který byla položená cenná sobolí kožešina“ a komtesa d'Etchegoyen „na míru šitý oděv laděný do žlutých a hnědých tónů ozdobený vzhlednými kožešinami“. Ve většině novinových článků je zmiňována princeznina uchvacující osobnost, šarm a humor, díky nimž si brzy našla nové přátele.

Buď před nebo po návštěvě Montrealu se manželé zúčastnili světové výstavy v **St. Louis** ve státě Missouri. Výstavu bylo možné shlédnout od 30. dubna do 1. prosince. V půl druhém tisíci budov spojených sto dvaceti kilometry pěších i jízdních cest si bylo možné prohlédnout novinky v průmyslu, zemědělství, technologických vymoženostech nebo potravinářství, prezentovány byly soukromé firmy, umělecká uskupení, školy. Nechyběla místa sloužící k pobavení návštěvníků, kterých se během doby trvání objevilo na výstavě téměř 20 milionů.⁷⁶ Manželé Colloredo-Mannsfeldovi se zajímali hlavně o zemědělskou a technologickou složku výstavy. V Josefových dokumentech o výstavě mnoho materiálu není, pouze mapa výstaviště a vizitka na firmu vyrábějící krmivo pro hospodářská zvířata (Alfalfa Meal Co.).

Následujícím (i když od St. Louis hodně vzdáleným) cílem, o němž máme informace, byl pravděpodobně **Vancouver**. Na nedatovaném výstřížku je uvedeno, že „přijeli v neděli zpožděným Pacific express“ poté, co procestovali východ kontinentu a zastavili se na řadě rozmanitých míst. Jednou z jejich zastávek mohlo být jezero Jackson Lake ve Wyomingu. V herně opočenského zámku totiž visí trofej lososa, který byl v tomto jezeře uloven a pod nímž na štítku stojí „Jackson Lake, Wyoming, October 1904.“ Jisté to ale není, neboť drtivá většina trofejí z Wyomingu pochází až z druhé cesty. Josef s Yvonnou a komtesou pravděpodobně procestovali celou řadu přírodních i kulturních památek. Josef v této souvislosti údajně uvedl: „Zamýšlel jsem přijet na západ předtím, než začne zima, abych mohl pokračovat na sever a lovit tam zvěř. Slyšel jsem o hojnosti losů, sobů, chtěl bych ulovit grizzlyho, ledního medvěda a další velká zvířata. Ale nakonec jsme se o měsíc opozdili, protože jsme během cest přes kontinent viděli tolik zajímavých věcí. Ačkoliv už je na cestu na sever pozdě, doufám, že se mi podaří něco ulovit kdekoli v provincii. Dnes odpoledne mám schůzku z panem Johnem Pughem, jedním ze zdejších průvodců.“ O J. Pughovi bude ještě řeč.

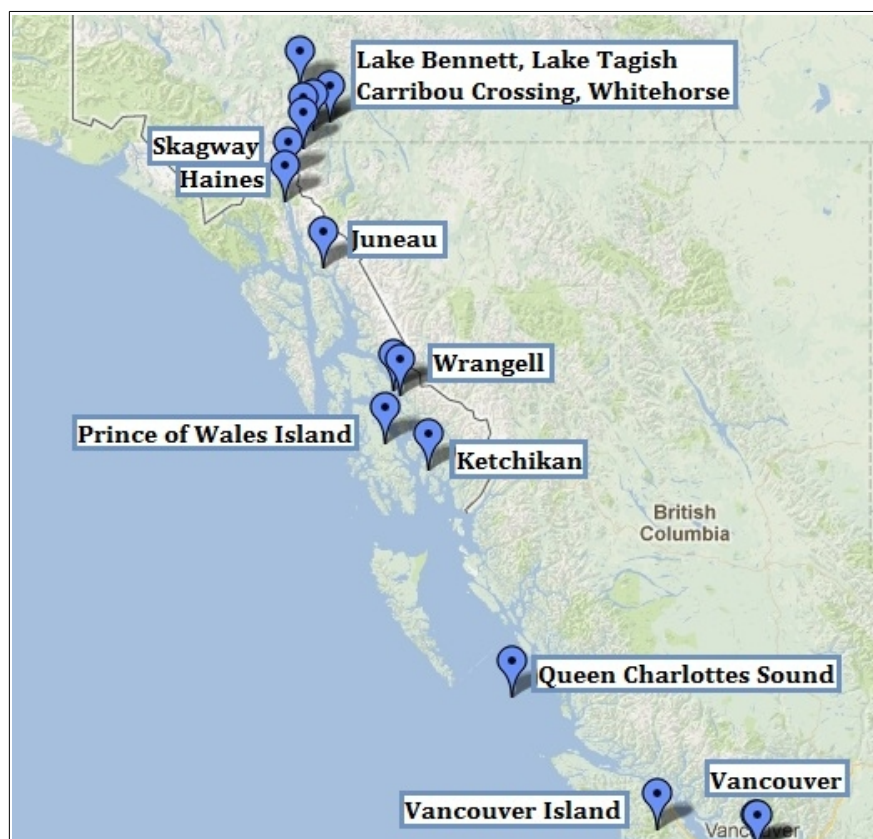
Krátce po opožděném příjezdu do vancouveru navštívili Josef s Yvonne vancouverský *Stanley park*, kde se obdivovali vzrostlým stromům a zvířatům v zoo. Josef se v rozhovoru pro místní periodikum vyjádřil o parku následovně: „Ano, Váš park se mi velmi líbil. Je to úchvatný kus lesa, nejlepší, co jsem kdy viděl od té doby, co jsem opustil svůj domov, kde kultivace lesa dosáhla svého vr-

⁷⁶ Louisiana Purchase Exposition. [citováno 19/1/2013] Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/Louisiana_Purchase_Exposition.

cholu.“

Komtesa ve Vancouveru navštívila své další příbuzné, pana a paní Stimsonovi. Josef se měl vydat na lov na sever, zatímco Yvonne a její teta plánovaly zůstat ve městě. Chtěly navštívit Victorii (hlavní město kanadské Britské Kolumbie ležící v jižní části ostrova Vancouver) a jiná města v okolí, a pokud by se Josef na lovu zdržel déle, třeba měsíc, zamýšlely odjet na jih do Kalifornie. V této souvislosti se v archívních materiálech objevuje další přesné datum. Jedná se o údaj, jenž je uveden na potvrzení z *Canadian Pacific Railway Company* ze dne 19.11. 1904. Na tomto potvrzení stojí, že společnost od princezny Colloredo Mannsfeld obdržela částku 548 dolarů 40 centů za čtyři zpáteční lístky do Victoria B.C. Bližší informace o tom, kdo přesně do města odjel a jak dlouho tam pobyl, známy nejsou. Doklad z U.S. Immigration Service, který potvrzuje příjezd Josefa a Yvony na ostrov Vancouver, je až o měsíc mladší, vydán byl až 10.12. 1904. Tentokrát již Josef a Yvonna putovali sami bez doprovodu hraběnky d'Etchegoyen.

7.1.3 Cesta na Aljašku a Yukon



Mapka vypracována na základě podkladů z maps.google.com

O následujících dnech a týdnech putování nás zpravuje sám Josef. V jeho osobních dokumentech je uložen itinerář, který si (zpočátku velmi pečlivě, později velmi stručně) psal a do nějž si zaznamenával navštívené destinace a získané úlovky. Jelikož se jedná o zajímavý autentický materiál, uvádím jej zde v celé jeho plnosti a původní podobě. Text itineráře je označen kurzívou, pod originálem (tučný text) je autorkou přidán přibližný překlad do češtiny a pokud je to vhodné, přidány jsou i poznámky a výkladový text.

Symbolem „[?]“ jsou nahrazena slova, jež nebylo možné v rukopisu itineráře přečíst, nečitelné části slov jsou pak nahrazeny pouze otazníkem. Itinerář je zde uveden v podobě, v jaké byl zapsán (tj. v angličtině, beze změn v pravopise a se zachováním velikosti písmen).

December - Prosinec

13. (tj. 13. 12.)

Left Victoria 13th evening with the N. Pacific Steamer „Ramona“ Capt. O. Bryan Třináctého večer jsme opustili Victorii. Pacifickému parníku „Ramona“ velel kapitán O. Bryan.

Říční parník Ramona se mezi lety 1892 a 1908 plavil na řece Willamette v Oregonu a na řece Stikine z Wrangellu na Aljašce do Britské Kolumbie, kde brázdil řeku Fraser. Parník stejného jména se také plavil v aljašských pobřežních vodách.⁷⁷

14.

along Vancouver Isl. very rough passing Queen's Charlottes Sound at evening

U vancouverského ostrova bylo velmi bouřливо, večer jsme minuli Zátoku královny Charlotty.

Zátoka královny Alžběty je zátoka Tichého oceánu ležící mezi ostrovem Vancouver a souostrovím Haida Gwaii (dříve Ostrovy královny Charlotte) na severu.⁷⁸

15.

rain but smoth sea. arrived after midnight Ketchikan.

Děšť, ale klidné moře. Po půlnoci příjezd do Ketchikanu.

Ketchikan je město nazývané „bránou Aljašky“. Leží na jejím jižním cípu téměř u hranic s Kanadou.

16.

along Prince of Wales I. arrived at fort Wrangel 3 p.m. very interesting place. nice to-

⁷⁷Wikipedia, free encyclopedia. Ramona. [Citováno 27/08/2012].

Dostupné online z: [http://en.wikipedia.org/wiki/Ramona_\(sternwheeler_1892\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ramona_(sternwheeler_1892)).

⁷⁸Wikipedia, free encyclopedia. Queen Charlotte Sound (Canada). [Citováno 27/08/2012].

Dostupné online z: [http://en.wikipedia.org/wiki/Queen_Charlotte_Sound_\(Canada\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Queen_Charlotte_Sound_(Canada)).

tem pools. left Wrangel late at night and anchored near the Wrangel narrows all the night

Pluli jsme podél ostrova Prince z Walesu a do Wrangellu jsme přijeli ve 3 hodiny odpoledne. Bylo to velmi zajímavé místo s pěknými totemovými sloupy. Wrangell jsme opustili pozdě v noci a po celou noc jsme kotvili poblíž Wrangellské úžiny.

1. Ostrov prince z Walesu je jedním z ostrovů Alexandrova souostroví v aljašském ostrovním pásu (viz obrázek výše)
2. Wrangell je ani ne třítisícové město ležící na území, jež bylo před příchodem Evropanů obýváno pouze severoamerickými Tlingity, kteří dodnes obývají západní pobřeží Kanady a Aljašky. Tlingitové odvozují svůj původ z matrilineárních klanů, přičemž je jejich společnost rozdělena na tři frátrie: Yehl (havran), Goch (vlk), and Nehadi (orel). V minulosti svůj původ odvozovali od totemového předka. Kromě řezbářské zručnosti byly pro Tlingity charakteristické ceremoniální slavnosti, zejména proslulý potlatch⁷⁹. Ve Wrangellu je dodnes k vidění jejich řezbářské umění, přičemž nejzajímavějšími artefakty jsou totemové sloupy, jichž si nemohl nevšimnout také Josef Colloredo-Mannsfeld.
3. Wrangellská úžina je 35 km dlouhý kanál v aljašském Alexandrově souostroví.

Z Wrangellu si Josef přivezl několik fotografií a pohlednic. Pohledy zachycující tlingitské totemové sloupy jsou označeny jménem *F. W. Carlyon*. Fred W. Carlyon se narodil v roce 1865 a v roce 1883 se přestěhoval do Wrangellu na Aljašce, kde mezi lety 1898 a 1906 provozoval obchod s bižuterií a hodinkami. Fotografování bylo jeho koníčkem a patrně také přivýdělkem⁸⁰. Fotil zejména artefakty tlingitské kultury, o čemž svědčí i Josefovy pohlednice.

17.

morning with Daylight. passed the narrows, followed by S. S. Portland stopped twice at Salmon Cannerie and sawmill. arrived at night Douglas, Juneau, midnight Tredwell mines. visitet them with old Capt. Pilot Jansen.

Ráno s rozbřeskem jsme přešli úžinu následovní lodí S. S. Portland. Dvakrát jsme zastavili v konzervárně lososů a v pile. V noci jsme přijeli do Douglas v Juneau, o půlnoci jsme spolu s kapitánem Jansenem navštívili doly v Treadwellu.

⁷⁹ Native American People / Tribes. The Tlingit Nation. [Citováno 28/08/2012]. Dostupné online z: <http://www.snowwowl.com/people/tingit1.html>.

⁸⁰ Guide to the Fred Carlyon Photographs ca. 1898 - 1903. [Citováno 14/9/2012]. Dostupné z <http://digital.lib.washington.edu/findingaids/view?docId=CarlyonFred-PHColl299.xml>.

1. Juneau je hlavní město Aljašky, Douglas je nedaleké město. Juneau vzniklo na místě, kde bylo na konci 19. století založeno důlní stanoviště. Okolí města bylo původně obýváno Tlingity.
2. Treadwellské doly jsou největšími doly v jižním cípu Aljašky a svého času to byly největší doly na zlato na světě. Doly leží v severní části ostrova Douglas nedaleko Juneau. Pojmenovány jsou podle majitele Johna Treadwella. Během let 1881 až 1922 zde byly vytěženy 3 miliony trojských uncí zlata a v dobách největší prosperity během tzv. „zlaté horečky na Klondiku“ (1897-1899) Treadwells v dole zaměstnával přes 2000 lidí.⁸¹

Juneau bylo sídlem firmy Winter & Pond, jejímiž majiteli byli Lloyd Valentine Winter a Edwin Percy Pond, dva prominentní aljaští fotografové. Svoje fotografické studio provozovali oba muži v Juneau přes 50 let, a to až do Pondovi smrti v roce 1943. Hlavním tématem většiny jejich fotografií byla Aljaška v různých podobách. Během půl století se jim podařilo nashromáždit cennou sbírku fotografií, která zachycuje postupný vývoj aljašského teritoria, během něhož se z hraniční oblasti stala prosperující provincie Spojených států. Winter a Pond vedle přírody, měst a průmyslu zachycovali na svých fotografiích také obyvatele Aljašky, od horníků dolujících zlato na Klondiku po kulturu Tlingitského etnika (která je zachycena na více než 300 fotografiích). Zajímavá je také jejich dokumentace dobývání aljašského zlata, přes 1200 fotografií dokládá jak vzestup, tak pád aljašských zlatonosných dolů.⁸²

Také Josef Colloredo-Mannsfeld vlastnil 3 pohlednice z dílny firmy Winter & Pond. Fotografie opatřené vodoznakem „Winter & Pond, Juneau, Alaska“ zachycují tlingitské totemy, psi spřežení a zamrzlé jezero. Josef si je v Juneau pravděpodobně sám koupil.

Jiný barevný pohled zachycující Juneau byl vydán společností „Art Lithography Co. Publishers“ sídlící v San Franciscu. Tato firma fungovala poměrně krátce, a to mezi lety 1890 a 1915.⁸³ Při tisku pohlednic spolupracovala s jiným, ve své době známějším vydavatelem Edwardem H. Mitchellem, o němž bude pojednáno níže.

18.

left Treadwell with Daylight. stopped at Haines, a fort Stuart all the afternoon, visitet military Barracks there. Capt. (surg.) Clayton. Pol. s. arrived Skaway G. [?] night. 5th Avenue Hotel, good supper at the Pack Train Rest. kept by Toni Stanich. Dalmatian.

81 Wikipedia, free encyclopedia. Treadwell gold mine. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné online z: http://en.wikipedia.org/wiki/Treadwell_gold_mine.

82 Winter & Pond. Biographical History. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné z <http://socialarchive.iath.virginia.edu/xtf/view?docId=winter—pond-cr.xml>.

83 Metropolitan Postcard Club of New York City. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné z <http://www.metropostcard.com/publishersa2.html>.

S rozbřeskem jsme z Tredwellu odjeli. Zastavili jsme v Haines. Ve Stuart jsme zůstali celé odpoledne, navštívili jsme vojenské kasárny [?]. Poté jsme přijeli do Skagway, [?], do hotelu 5th Avenue. Měli jsme tam dobrý oběd v [?] restauraci uvařený Tonim Stanichem, Dalmáncem.

1. Haines je aljašské město ležící nedaleko národního parku Glacier Bay. Město bylo založeno v druhé polovině 19. století na území obývaném Tlingity, rozrostlo se zejména během zlaté horečky, kdy počet jeho obyvatel dosáhl 30 000.
2. Skagway je v současnosti velmi oblíbený turistický cíl, město, jež leží v jižním cípu Aljašky. Název pochází z tlingitštiny, znamená „windy place with white caps on the water“, tedy „větrné město s bílými krami na vodě.“ Ze Skagway jsou každoročně pořádány slavné aljašské výlety – White Pass a Yukon Route. Je to oblíbená výchozí destinace pro cestování dále na sever.⁸⁴

Ve Skagway Josef setrval několik dní a měl proto možnost město blíže poznat. Jedním z možných způsobů trávení volného času byla návštěva místních obchodů se suvenýry a dalším zbožím. Této možnosti Josef podle všeho využil a některé exponáty, jež se dnes nacházejí v opočenských sbírkách, ve Skagway skutečně zakoupil. Svůj původ dosvědčují předměty samotné. Model totemu patřící indiánskému etniku Haidů nese na spodní straně nápis „P. E. Kern, Gold and Silversmith, Indian curious Skagway and Valdez, Alaska“. Vedle Skagway je na totemu uvedeno i jméno jiného aljašského města jménem Valdez. Ačkoliv jej Josef v itineráři nezmiňuje, některé dovezené předměty odtamtud pocházejí (dva haidské totemové sloupy jsou zespona označeny stručnými nápisy „Valdez“ a „Valdez, Alaska“). Není ovšem příliš pravděpodobné, že by Josef Valdez osobně navštívil. Jednak jej sám ve svých zápiscích nezmiňuje, jednak se město přece jen nachází poměrně daleko od trasy, o níž s jistotou víme, že ji Josef absolvoval. Valdez bylo tedy spíše jen dalším sídlem obchodu P. E. Kerna, u nějž Josef nakupoval, a je možné, že ačkoliv předměty pochází z obchodu ve Valdez, byly objednány a převzaty ve Skagway.

„Nativní“, „tradiční“ či „indiánské“ zboží bylo v době Josefovy návštěvy v kurzu. Josef pravděpodobně nebyl jediným turistou, který si z Aljašky předměty tohoto typu odvezl. V prosperující městečku Skagway bylo v roce 1904 otevřeno a úspěšně provozováno pět tzv. „indian curios stores“ neboli „obchodů s indiánským zbožím“. Těchto pět specializovaných obchodů však zdaleka nepokrylo kompletní nabídku. Také další podniky, které se primárně specializovaly na jiný typ zboží (např. na drogerii nebo domácí potřeby) pak prodávaly věci typu „indian curio“ jako vedlejší komodity⁸⁵. A takový byl i obchod Petera E. Kerna. Hlavními prodejními komoditami byly

⁸⁴ Wikipedia, free encyclopedia. Skagway, Alaska. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné online z: http://en.wikipedia.org/wiki/Skagway,_Alaska.

v Kernově obchodě hodinky, bižuterie a stříbrné šperky. V rámci svého krámu však Kern provozoval také tzv. oddělení indiánského umění („Indian Art Department“), v němž prodával zboží, jež bylo údajně vyrobeno aljašskými indiány („made by Alaska Indians“). Odtud také celý název Kernova obchodu, jenž zní „P. E. Kern, Gold and Silversmith, Indian curios, Skagway and Valdez, Alaska.“

Podle Mary Jane Lenzové byly prosperující „indian curio stores“ důkazem úspěšné obchodní strategie využívající touhy turistů získat „the real thing“ (to pravé, ryzí), tedy to, co bylo vyrobeno a užíváno domorodými etniky, v našem případě aljašskými indiány. Specializovaní výrobci měli zboží zaručit žádanou exkluzivitu. Otázka autentičnosti takových komodit je však poněkud sporná. Kernovy suvenýry byly zhotovovány cíleně za účelem prodeje turistům, nejednalo se o výrobky, které by obyvatelé Severozápadu sami užívali. I přes tuto skutečnost však nelze předmětům upřít jejich vysokou uměleckou kvalitu a věrohodnost⁸⁶. V dobách největší slávy obchodu, tj. v roce 1905, pracovalo pro Kerna dvanáct najatých dělníků, z nichž nejméně polovina byli Evropané. Kern si za účelem vyšší prodejnosti dokonce vymýšlel (či domýšlel) symbolické výklady užitě ornamentiky. Tato strategie byla velmi úspěšná, Kernovy reklamy byly pravidelně umísťovány v periodiku *Daily Alaskan* a suvenýry se pravděpodobně dobře prodávaly.⁸⁷

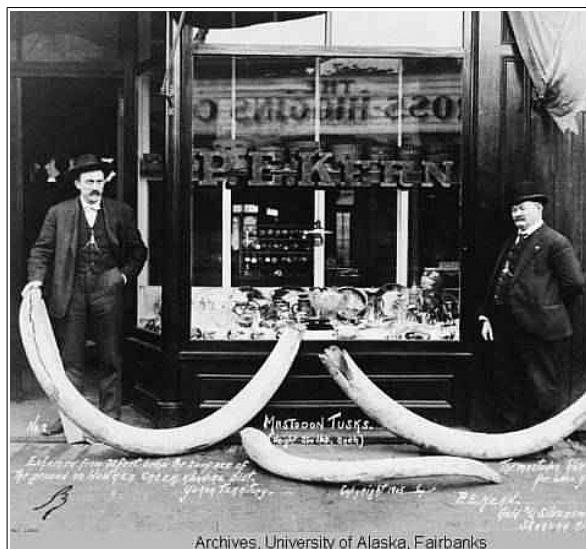
V Kernově obchodě bylo k dostání široké spektrum věcí různého zaměření včetně pohlednic tematicky provázaných s Aljaškou. Ačkoliv jejich autorem pravděpodobně nebyl sám Kern (nebo pouze z části), ve svém obchodě je patrně prodával. Řada takových pohlednic je totiž vystavena v Aljašských digitálních archivech⁸⁸ a některé z nich vykazují nápadné podobnosti s těmi Josefem dovezenými, minimálně dvě jsou úplně stejné. Mimo pohlednic věnovaných rozmanitým aljašským tématům se v archivech vyskytuje také fotografie zachycující samotného Kerna i s jeho obchodem (Kern stojí napravo, uprostřed na výloze nápis „P. E. Kern“).

85 LENZ, Mary Jane. *Material: George Heye and His Golden Rule*. [Citováno 6/9/2012]. Dostupné z: <http://anthropology.si.edu/accessinganthropology/alaska/pdf/Lenz%20AIA%20Mag%20Autumn%202004.pdf>.

86 Takovou hodnotu jim připsal odborník na indiánské předměty amerického západu George T. Emmons. In: LENZ, Mary Jane. *Material: George Heye and His Golden Rule*. [Citováno 6/9/2012]. Dostupné z: <http://anthropology.si.edu/accessinganthropology/alaska/pdf/Lenz%20AIA%20Mag%20Autumn%202004.pdf>.

87 Ibid.

88 Alaska's Digital Archives. Dostupné z <http://vilda.alaska.edu>.



Obchody s „tradičním“ zbožím vyrobeným za účelem prodeje turistům mají na americkém severozápadě dlouhou tradici, Kernův obchod tedy pravděpodobně nebyl výjimkou. Místní obyvatelé sami brzy přišli na to, že vyrábět takové předměty se vyplatí, neboť je po nich ze strany turistů velký zájem (což dosvědčuje i Josefova sbírka), proto v mnoha ohledech začali tento způsob obživy sami iniciovat. „As soon as they discovered the market for such articles (figurines, spoons, daggers, boxes, etc.), the Indian men and women began to make them for trade”⁸⁹ Mary Jane Lenzová poukazuje na skutečnost, že autenticita se takovým, ač za účelem prodeje vyrobeným předmětům upřít nedá. Pro místní obyvatele byla jejich výroba velmi důležitou součástí jejich života a i když byly suvenýry vyráběny „sériově“ a „tradiční“ výrobky se zhotovovaly z netradičních materiálů, našlo se mnoho lidí, kteří byli ochotni je kupovat.

19.

monday snowing hard. stayed Skagway shopping

V pondělí silné sněžení, nakupování ve Skagway.

20.

tuesday. left morning with train 9 ½ for Cariboo Crossing, White Horse left Pugh⁹⁰ in Cariboo and proceeded with Mr. Laney Hibbard and Mr. Hale till White horse to purchase some more arctic clothing and food. lovely day, wonderfull scenery

Úterý ráno odjezd vlakem v půl desáté do Caribou Crossing a do Whitehorse. Pugh byl

⁸⁹ LENZ, Mary Jane. Material: George Heye and His Golden Rule. [Citováno 6/9/2012]. Dostupné z: <http://anthropology.si.edu/accessinganthropology/alaska/pdf/Lenz%20AIA%20Mag%20Autumn%202004.pdf>, pp. 94.

⁹⁰ O mužích, kteří Josefa na jeho lovecké cestě doprovázeli, bude pojednáno pod itinerářem níže.

zanechán v Cariboo a já jsem se vydal s pány Hibbardem a Halem nakoupit další arktické oblečení a jídlo. Pěkný den, překrásná scenérie.

1. Whitehorse je hlavním městem kanadské provincie Yukon. Pojmenováno bylo podle stejnojmenných peřejí na řece Yukon, jejichž zpěněné vody připomínaly hřívy stáda běžících bílých koní.
2. Caribou Crossing je v současnosti cesta mezi aljašským Skagway a kanadským Whitehorse. Je to jedna z nejznámějších a turisticky nejnavštěvovanějších cest.⁹¹ Dříve to bylo označení pro místo, kde dnes leží město Carcross. Jednalo se o tlingitské a tagishské středisko rybaření a lovu, nalezené artefakty dokládají lidské osídlení již před 4500 lety. Své jméno získalo Caribou Crossing podle velkého množství stád sobů, která migrují přes přírodní most mezi Lake Bennett a Nares Lake. Charakter trvale osídlené vesnice získalo Caribou Crossing až během zlaté horečky na Klondiku.
3. Laney Hibbard byl podnikatelem z Winnipegu provozujícím obchod s kožešinovým oblečením. Jakým způsobem se s Josefem seznámil, není známo. Totožnost druhého muže, Halea, nelze pouze dle tohoto jména dohledat.

21.

came back to Cariboo at 11 ½ send a Lynx from the train propably trapped everything arranged to leave for Oscars Cabin on Lake Tagish 15 Miles strait over the ice. went afternoon with Yvonne and Dog sleight and shot 2 white rabbits

Návrat zpět do Caribou v půl dvanácté. Rysa, který se pravděpodobně zachytil o vlak, jsme tam zaslali. Vše bylo připraveno na odjezd do Oskarova srubu u jezera Tagish, bylo to 15 milí přímo přes led. Odpoledně jsem strávil s Yvonne a psím spřežením, zastřelili jsme dva bílé zajíce.

Tagish Lake je jezero v Yukonu a v severní Britské Kolumbie. Pojmenováno je podle athabaskanského etnika Tagish žijícího okolo jezera Tagish a Marsh. V současné době se Tagishové soustřeďují do měst jako je Carcross nebo Whitehorse. Členové tohoto etnika v minulosti byli prvními lidmi, kteří v této oblasti začali systematicky vyhledávat zlato. Mnoho z nich bylo svým hledačstvím proslaveno, např. Káa goox (Dawson Charlie), o němž ještě bude řeč později. V současnosti pouze několik málo jedinců ovládá plynně tagishský jazyk. "Tagish" ve volném překladu znamená "lámání se", a to zejména v souvislosti s jarním ledem. Jezero je přes 100 km dlouhé a 2 km široké a je součástí rozsáhlého jezerního komplexu. U jeho břehů stojí stejnojmenná osada, v níž v současnosti žijí necelé tři stovky obyvatel. Severní část jezera byla součástí cesty na Klondiku.

⁹¹ Caribou Crossing. [Citováno 29/08/2012]. Dostupné online z: <http://www.cariboucrossing.ca/>.

díke užívané hledači zlata při Zlaté horečce na Klondiku.⁹²

22.

left about noon with Moose team. trail very bad an ice on lake very poor and mushrome. Dog team behind with Pugh and George Dale had bad trail but came in allright at night.

Kolem poledne odchod se „sobím týmem“. Cesta byla velmi špatná, led na jezeře velmi slabý a rozbředlý. Tým psů s Pughem a Georgem Dalem měl velmi špatnou cestu, ale přijel v noci v pořádku.

23.

had a long stalk on snowshoes about 20 miles on some meadows behind the cabin saw nothing except a few Ptarmigans. My darling had a delightfull diner ready when coming home, working hard all the day as Betty has been left in Cariboo with Neuralgie
Dlouhá cesta na sněžnicích, asi 20 mil; na nějakých loukách za srubem jsem neviděl nic, až na několik bělokurů. Má drahá udělala výbornou večeři, celý den těžce pracovala, protože Betty zůstala v Cariboo s bolestí nervů.

24.

Pugh and George went to look after some Moose traiks we saw yesterday late in coming home and ascertained that they where a big bull and a cow. I went with Oscar after rabbits but saw none Betty came afternoon. hat Christmastree

Pugh a George šli pátrat po losích stopách, které jsme viděli včera při pozdní cestě domů a u kterých jsme si byli jisti, že se jednalo o velkého samce a samici. S Oscarem jsem šel hledat zajíce, ale neviděli jsme žádné. Betty přišla odpoledne. Měli jsme vánoční stromek.

25.

Pugh and George went with Dog team to put up tent about ten miles from here for to mooses camp. I went after rabbit again without sucess shot one squirell and one bird. temp 20° below fahr.

Pugh a George odešli se smečkou psů vztyčit stan asi deset mil odtud [?]. Šel jsem lovit zajíce, ale bez úspěchu, zastřelil jsem jednu veverku a jednoho ptáka; teplota 20° Fahr.

26.

Went to the camp but arrived to late in the afternoon and one dog run away in the morning. and did not go out walking any more.

Příchod do kempu pozdě odpoledne; jeden pes ráno utekl. Ven už jsem pak nešel.

92 Southern Lakes Yukon. Tagish. [Citováno 29/08/2012].

Dostupné online z <http://www.southernlakesyukon.com/tagish.html>.

27.

Went out after the old moose trail but gave it up after some time as they lead in a very far direction from camp, probably near Maude Lake and came back to camp after very heavy snow shoeing in wet snow. temp about 32 melting

Vydal jsem se po staré losí stopě, ale po nějakém čase jsem to vzdal, protože stopy vedly příliš daleko od kempu, pravděpodobně k jezeru Maude. Do kempu jsem se vrátil po velmi namáhavé cestě na sněžnicích v mokřém sněhu. Teplota kolem 32 F, sníh tál.

32° Fahrenheit = 0°C

28.

went back to 10 miles point (Oskars Cabin) F 32

Návrat po 10 mílích do Oskarova srubu, 32° Fahrenheit

29.

Puh and George set out in an other direction to look for moose and make camp. little bit cooler about 20 and 10 above 0.

Pugh a George se vypravili v jiném směru, aby našli losy a aby postavili tábor. Bylo trochu chladněji, kolem 20 a 10 F nad nulou.

1. 20° Fahrenheit = -5°C, 10° Fahrenheit = -12°C

30.

wasted time after Moose without seeing any poor track all the time until determined to leave the place on the 11th for Cariboo. engaged Mr Woolridge and Indian Patsy and met Mr Partridge for whi[?] Cabin we left all with the train on the 12. to Watson (no station) crossing the Lake Bennett to Mill Haven. former sawmill.

Ztráceli jsme čas stopováním losů bez toho, aniž bychom spatřili jedinou stopu. Jedenáctého jsme se rozhodli opustit místo a odjet do Cariboo. Setkali jsme se s panem Woolridge a indiánem Patsym a potkali jsme pana Partridgeho [?] Dvanáctého jsme odjeli vlakem do Watson (žádná stanice), přešli jsme jezero Bennett do Millhaven, což bývala tehdejší pila.

1. Lake Bennett leží na hranici Britské Kolumbie a Yukonu blízko Skagway. Stejně jako Lake Tagish je součástí rozsáhlého jezerního komplexu.
2. Millhaven Bay je záliv nedaleko dnešního Carcross. Je možné, že tam dříve fungovala pila, v současnosti ovšem již neexistuje (nebo se o ní nedají najít bližší informace)

Záznamy dalších 13 dnů chybí, následují zápisy týkající se ledna.

Na toto místo můžeme zařadit pohlednici. „Published by Edw. H. Mitchell, San Francisco, expressly for Smith’s Book Store, Dawson, Y. T.“⁹³



Edward H. Mitchell (1867 - 1932) byl jedním z nejpłodnějších vydavatelů pohlednic na americkém Západě. Narodil se a podnikal v San Franciscu, jeho vliv však sahal daleko za hranice města. Více než fotograf či umělec to byl podnikatel, který se snažil produkci pohlednic inovovat a zefektivnit. V dobách největšího rozmachu Mitchellova podniku se pohlednice vydávaly v nákladech tisíců kusů. Jednalo se o pohlednice různých velikostí a barev a rozmanité tematiky (od zátiší, přes přírodní scenérie a budovy až k ironickým scénkám), na internetu jsou jich k vidění stovky. Obrázky z Mitchellovy produkce jsou v současnosti velmi oblíbeným sběratelským předmětem.⁹⁴ Pohlednice, kterou Josef ze svých cest zaslal, by měla být dle údajů na ní uvedených zakoupena ve Smithově knihkupectví ve městě Dawson na Yukonu. Toto město je však příliš vzdálené od míst, kde se Josef vyskytoval, navíc jej ve svém itineráři neuvádí.

13.

left with Mr. Partridge for his small log Cabin about 10 Miles dist. Woolridge and Patsy. the former went back same day with Partridge.

Odchod s panem Partridgem do jeho malého srubu vzdáleného asi 10 mil. Woolridge a Patsy odešli stejného dne jako Partridge.

93 Sbírký Státního zámku Opočno.

94 KRANSKY, Walter. Edward H. Mitchell, His Life and Times. [citováno 13/9/2012].

Dostupné z <http://www.thepostcard.com/walt/pub/ehm/chk1st/ehmlife.pdf>.

14.

went out with Patsy on the pass left of the Cabin found fresh Moose traiks saw two lynx Woolridge Pugh came in with provisions.

Šel jsem ven s Patsym, nalevo od srubu jsme našli čerstvé losí stopy a viděli dva rysy, Woolridge a Pugh přišli se zásobami.

15.

went Pugh & Patsy round the camp found Moose traiks going north

Pugh a Patsy se pohybovali okolo kempu a našli losí stopy směřující na sever.

16.

the same

To stejné.

17.

left camp with W. a P. after the Moose camped in the open

Opustil jsem s W. a P. kemp a stanoval venku kvůli losům.

18.

went further camp in the open

Šli jsme stanovat dál.

19.

followed Moose trak in a [?] above [?][?] shot [?] bull at 3 pm. 3 females besides

Následovali jsme losí stopy, zastřelili jsme býka kolem třetí hodiny, kromě toho 3 samice.

20.

left our camp for the cabin had about 10. and went to Mr. Partridge when [?] and at [?] 125 miles day

Opustil jsem kemp a šel jsem do srubu za panem Partridgem asi kolem desáté, když [?] 125 mil za den.

21.

stayed with my darling shot ptarmigan

Zůstal jsem se svou drahou a zastřelil bělokura.

22.

bez záznamu

23.

left with George & dogs away for the cabin

S Georgem a psy jsem odjel do srubu.

24.

left over the mountain pass for sheep snowstorm on the top

Odjel jsem do hor za ovce, na vrcholu byla sněhová bouře.

25.

saw herd of sheep about 15. on the mountain side located them and broke trail to the mountain

Viděl jsem stádo ovcí na úpatí hory, bylo jich asi 15. Lokalizoval jsem je a vydal jsem se za nimi do hor.

26.

went on the mountain with Woldridge and Patsy shot 3 sheep Patsy probably more

Šel jsem do hor s Woldridgem a Patsym, zastřelil jsem 3 ovce, Patsy pravděpodobně víc.

27.

brought sheep in camp

Ovce jsme vzali do tábora.

28.

left camp for cabin wanted to go back to my darling met George half way with the news that he had left to Cariboo and came back to cabin

Opustil jsem tábor, chtěl jsem se vrátit za mou drahou, potkal jsem George, který mi řekl, že odchází do Cariboo, vrátil jsem se do srubu.

29.

left for Partridge Mill Haven and after lunch [?] George & dogs for Cariboo

Partridge odjel do Millhaven a po obědě odjel George se psy do Cariboo.

Na konci itineráře jsou zaznamenány seznamy čísel, pravděpodobně se jednalo o útratu za jednotlivé položky cesty.⁹⁵ Z uvedených poznámek tedy vyplývá, že Josefovy celkové výdaje za dobu od 12.12. do 1.2. činily dle jeho výpočtů 1388 dolarů.

Tyto seznamy jsou vedle itineráře samotného zdrojem informací o tom, jací lidé Josefa doprovázeli a jak dlouho s ním setrvali. Z itineráře a z následujících výpočtů vyplývá, že Josefa celkem doprovázelo 5 mužů: Woolridge (s Josefem 19 dní), Patsy (19 dní), George (39/40 dní), Pugh

95 Wolr [pravděpodobně Woolridge] 304 [na druhé straně výpočet Woolridge and Patsy 19 days x 16 both = 304\$] Geor [pravděpodobně George] 120 [na druhé straně výpočet George 39 days (40.) 200\$] Dogs 120 [na druhé straně výpočet Dogs 40 days = 75 each - 3\$, 120] Pugh 150 [na druhé straně výpočet 12th Dec - 12. Jan., 31 days, 12. Jan. to 1th February, 18 days = 49 days (50) x 5 = 250, 100 Doll. in advance, left 150\$] Partrigd [pravděpodobně Partridge] 204 [s ohledem na ostatní výpočty strávil Partridge s Josefem něco přes 20 dní] [mezivýpočet] 898 Scott 44 [na druhé straně uvedeno Scott 44,30] Cariboo Hot. - Tickets 50 Vancouver 120 Skagway 1000 48 Miss Flossie Skagway 1600 898 + Britt [pravděpodobně Mr. Brittain, na druhé straně je uvedeno Mr. Britaine = 276] 276 + 44 + Tickets 50 + Vancouver 120, [dohromady] 1388

(49 dní) a Partridge (něco přes 20 dní). Josef si bohužel zapisoval pouze jednoslovná jména, proto je poněkud komplikované identitu mužů dohledat.

O Pughovi, který s Josefem strávil nejvíce času, se zmiňují i některé novinové ústřižky. **John Pugh** je v nich popisován jako všestranná osobnost: průvodce, lovec, preparátor ulovené zvěře („Skagway taxidermist“, preparátor ze Skagway) i ten, který zmontuje finální trofej a dopraví ji na místo určení. Právě díky jeho „univerzální praktičnosti“ si jej jako průvodce a pomocníka vybral i Josef.

V itineráři je zmíněno jméno „Patsy“ a jednou také „indian Patsy“. Jediným člověkem, kterého by bylo možné v době Josefovy návštěvy Skagway nazývat indiánem Patsym, byl **Patsy Henderson**, tlingitský indián, který v mládí zatoužil po novém, ne-indiánském jméně a byl proto přejmenován⁹⁶. Patsy Henderson se zúčastnil zlaté horečky na Klondiku, kde doprovázel objevitele George Carmacka a stal se tak součástí skupiny, jež zlato skutečně našla. Patsy průběh objevování zaznamenával na nahrávací pásku. Celý záznam je možné si přečíst na internetové stránce *Who Discovered Klondike Gold?*, kde se lze mimo jiné dočíst bližší okolnosti nálezu a seznámit se s jejich rozdílnými interpretacemi⁹⁷. Patsy Henderson později v oblasti působil jako průvodce. Byl to mladší bratr Tagishe Charlieho, o němž bude řeč později.

O dalších členech výpravy (Woolridge, George a Partridge) se bez znalosti úplných jmen bohužel žádné bližší informace získat nedají.

7.1.4 Návrat ze severu a zpáteční cesta - Seattle, Vancouver, New York

První kroky Josefa a Yvonne směřovaly po návratu z jejich severní cesty do **Seattlu**. V neděli 12.2. 1905 se v *The Seattle Sunday Times* píše, že princ, doprovázen princeznou „Colerada-Mansfeldt“ do města dorazil včera (tj. v sobotu 11.2.) lokomotivou Jefferson ze Skagway a ubytoval se v hotelu Butler. V Josefových osobních dokumentech je uložena jízdenka z této cesty, na níž stojí „The Alaska Steamship Co. S. S. Jefferson, seat 4.“ V Seattlu Josef s Yvonne navštívili Ravenna Park, Queen Anne Hill a Lake Washington.

Dva seattleské deníky – *The Seattle Post-Intelligencer* a *The Seattle Sunday Times* – dne 12.2. zveřejnily dva rozhovory, jež si Josef později z novin vystříhl a zanechal na památku. V novinách se o Josefovi mimo jiné praví, že lovil lvy a slony v Jižní Africe, tygry na Ceylonu, antilopy

96 Stories and folklore from Skagway, Alaska. Skagway Stories. Mr. Patsy Henderson. [Citováno 07/09/2012]. Dostupné z: <http://www.skagwaystories.org/2011/08/mr-patsy-henderson.html>

97 *Great Unsolved Mysteries in Canadian History. Who Discovered Klondike Gold? Patsy Henderson's Version of the Discovery* [Citováno 07/09/2012]. Dostupné z: <http://www.canadianmysteries.ca/sites/klondike/contenders/skookumjim/3333en.html>

springboků v Himalájích, velkou zvěř v Andách, lední medvědy v Grónsku, všechny druhy opeřenců a rozmanité jeleny jak v Evropě, tak v jiných částech světa. Žádná ze zemí, které dosud navštívil, však není domovem krále severu, losa. Teprve nyní se mu poštěstilo ho skolit. Kromě toho si ze severu přivezl několik stříbrných lišek, nepoččetně vlků, několik medvědů a mnoho jelenů. Princezniným koníčkem je pak prý střílení bažantů v anglických a německých tuřínových polích, ačkliv tady na Aljašce se jí podařilo skolit daleko větší úlovek, losa. Oba dva si prý na cestách získali mnoho přátel, prince navíc bavil společnost tím, že vyprávěl o svém boji s bengálským tygrem, kterého přemohl tím, že hrál mrtvého. O dva dny později, 14. 2. vyšel ve vancouverských novinách *The Daily News Adber* článek, který na tyto rozhovory reagoval. Podle vancouverských novin byla seattleská interview zřingovaná a Josefa a jeho ženu velmi pobavila, neboť se již dříve měli možnost seznámit s „vynalézávatelství amerického reportéra“ („the ingenuity of the American reporter“).

Dne 14.2. byli tedy manželé již ve **Vancouveru**, kde se ubytovali ve stejnojmenném hotelu. Ze Seattlu je tam dovezly vozy společnosti *Canadian Pacific Railway Company*. Jak vyplývá ze zpráv, manželé se o své severní cestě vyjadřovali velmi pozitivně. Oba si pobyt na severu užili, i když princezna nepodnikala tak velké výpravy jako její manžel. Během cesty se podle jejích slov neudálo nic výjimečného, jen jedna příhoda stála za povšimnutí. Srub v Caribou Crossing měl doškovou střechu a jedné noci manželé slyšeli, že ji nějaké zvíře trhá na kusy. Nejprve je napadly myšlenky na divoké medvědy, ale nakonec zjistili, že se jednalo pouze o hladového koně, který na střeše srubu hledal krmění. Srub, ve kterém manželé v Caribou Crossing pobývali, nebyl patrně nijak komfortní. Zbudován byl z polen v mezerách vyplněných mechem. Yvonne pro Vancouver Daily uvedla, že si několikrát v noci přála, aby s sebou měla deštník, prosakující voda jí totiž kapala do postele. Srub navíc neobývali sami, sdíleli ho s několika dalšími rodinami. Pro sebe měli pouze dva malé pokoje v zadní části. V Caribou Crossing zůstali 3 týdny, čekali, dokud Lake Bennett a Tagish nezamrznou, poté se vydali dále k nim, protože o nich bylo známo, že se jedná o výborná loviště.

Všichni lidé, které Josef s Yvonne potkali, byli podle jejích slov velmi přátelští. Yvonne si stěžovala pouze na drzost a hrubost jednoho Angličana, který bydlel v sousedním srubu blízko jezera Bennett. Kvůli němu se manželé přestěhovali zpět do Caribou Crossing. V -44°C jeli 14 mil na sněžnicích až k železnici, kde zamávali na vlak, jež je dovezl zpátky do civilizace. Princezna by si tuto zkušenost již nechtěla zopakovat, i když byla na cestu dobře vybavená: oděná byla do šesti svetřů. Při nastupování do vlaku se jí stala nepříjemná záležitost. Příkop u vlaku byl zavátý sněhem a nahore zmrzlý, princezna si proto sundala sněžnice a na závěj šlápla, v okamžiku však celá, s výjimkou hlavy, zmizela v závěji. Tato událost se jí později stala zdrojem velkého pobavení. Po příjezdu do Vancouveru měla Yvonne smůlu ještě jednou. Ve vancouverském Hastings Mill náhodou šlápla do díry v podlaze a několikrát si pohmoždila nohu. Zranění bylo bolestivé, proto pro ni přijel vůz a odvezl ji zpět do hotelu.

Josef ze severních oblastí dovezl známého yukonského indiána, Tagishe Charlieho. Tagish Charlie, někdy známý jako Dawson Charlie nebo Káa Goox (v tlingitském jazyce) byl kanadský indián z etnika Tlingitů. Patřil mezi první nálezce zlata na Yukonu, účastnil se také zlaté horečky na Klondiku, ve své knize *Klondike: The Last Great Gold Rush* ho zmiňoval spisovatel Pierre Berton. Dobové noviny o něm psaly jako o "jednom z nejznámějších lovců a průvodců Severu". Tagish Charlie doprovázel po severních teritoriích také Josefa a jeho manželku. Během cesty začal trpět zánětlivým revmatismem, proto ho Josef odvezl do Vancouveru, kde ho na vlastní náklady nechal léčit v tamější General Hospital.

Hraběnka d'Etchegoyen, která během Josefovy cesty na sever zůstala ve městě, se k oběma manželům připojila v hotelu Holland House. Dne 15.2. ráno přijela do Vancouveru lokomotivou *Amur* kolekce Josefem ulovených zvířat. Pod vedením Johna Puga byly hlavy připraveny na nalodění a posléze odvezeny na východ. Josef, Yvonne a její teta zůstali ve Vancouveru do doby, než bylo balení trofejí kompletní. Po několika dnech se pak vydali do New Yorku.

V **New Yorku** se nalodili 7.3. a 13.3. 1905 dorazili do Plymouthu. Stejně jako při cestě do Ameriky si Josef po celou dobu plavby pečlivě zaznamenával, na jakém místě se loď kdy nacházela (mapka níže). Plavidlo se jmenovalo „Kaiser Wilhelm der Grosse“ a řídil ho kapitán O. Cüppers. Josef si ponechal jídelní lístek ze dne 10.3. a zápis o cestě, v němž se praví, že plavba trvala 5 dní, 21 hodin a 20 minut, 3078 mil loď zdolávala průměrnou rychlostí 21,78 uzlů.

7.2 Druhá cesta do Severní Ameriky

7.2.1 Mezičas a přípravy na druhou cestu

O Josefově druhé cestě do Ameriky máme k dispozici mnohem méně informací než o cestě první. Žádné výstřižky z novin, žádný itinerář. Pouze několik málo drobných dokumentů (většinou obchodní povahy) a osobních dopisů. Stejně jako prvně doprovázela Josefa i na druhé americké cestě jeho manželka, což se dovídáme z nápisu na trofeji, kterou ulovila. Kromě Yvonne nevíme o nikom blízkém, kdo by Josefa na jeho druhou americkou cestu doprovázel.

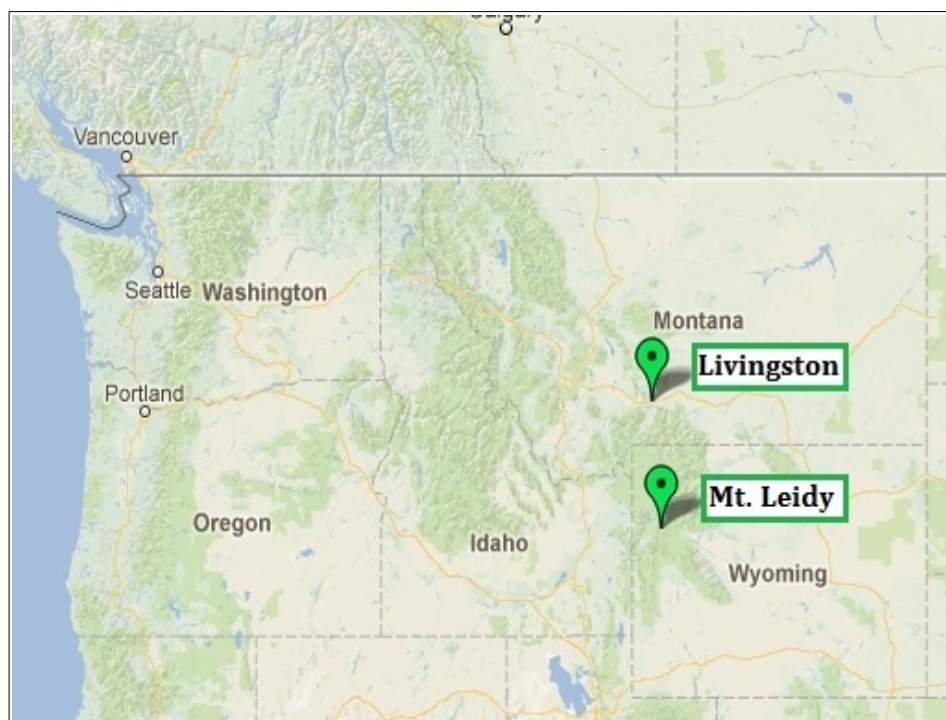
Není jednoduché určit, jak dlouho po návratu z Ameriky pojal Josef nápad jet tam znovu. Kontakt s lidmi, s nimiž se tam seznámil, udržoval pravděpodobně i po příjezdu, a také oni měli na udržování přátelství s Josefem zájem. Vypovídá o tom například dopis od Roberta T. Morrise, lékaře a předsedy *Canadian Camp Club*. Dne 8.6.1905, tedy v době, kdy byl již Josef z Ameriky zpátky, mu R. T. Morris zaslal z New Yorku pozvánku na členství ve zmíněném klubu. Zda Josef nabídku přijal, nevíme.

V době po příjezdu z první cesty se Josef patrně zabýval trofejemi a dalšími suvenýry, které si

z Ameriky dovezl. Dne 16.9. 1905, tedy v době, kdy byl již z první cesty doma a na druhou se ještě nevydal, daroval Josef do Britského přírodovědného muzea (*British Museum of Natural History*, Cromwell Road, London) kožešiny dvou jedinců druhu *Ovis jannini* (ovce tlustorohá), ulovené pravděpodobně na první americké cestě, neboť se o nich v listu z Londýnského muzea píše, že pocházejí z Yukonu. Další trofeje z Yukonu a Aljašky daroval Josef muzeu sice až na začátku roku 1906, avšak i tyto trofeje byly pravděpodobně zhotoveny ze zvířat ulovených při první návštěvě amerického kontinentu.

7.2.2 Místa, která Josef navštívil

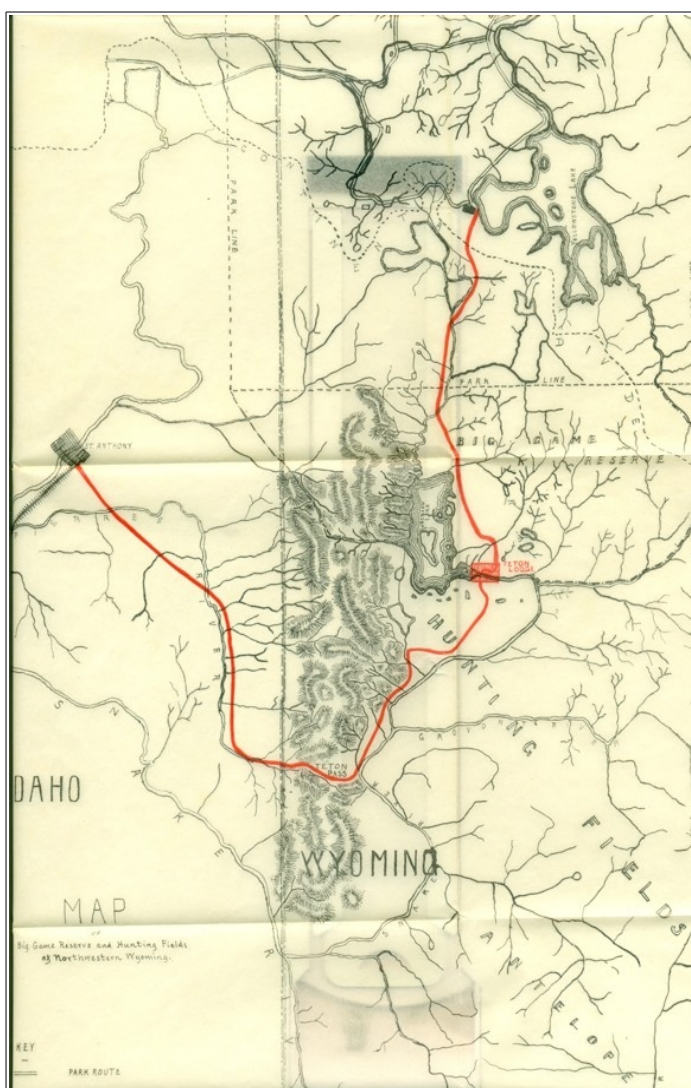
Josef na svou druhou výpravu odjel zhruba ve stejnou roční dobu, jako na cestu první, tedy na podzim. Dne 6.10. 1905 si v **New Yorku** koupil (či objednal, neboť zda tam byl osobně, nemůžeme s jistotou tvrdit) potřeby pro svou loveckou cestu v obchodě *The H. & D. Folsom Arms Co.* sídlícím na ulici 314 Broadway. Mezi věcmi, které Josef pro svou cestu potřeboval, byl nůž, lžíce, lampa, háčky a navijáky, žebřík apod. Dohromady za nákup utratil 53, 60 dolarů.



Mapka míst, která Josef navštívil - vypracována na základě podkladů z maps.google.com

V herně opočenského zámku se vyskytuje celkem dvanáct trofejí, jejichž původ je bezpochyby americký. Trofeje jsou totiž opatřeny popiskami, jež uvádějí, kdy a kde bylo zvíře složeno. Šest z těchto

trofejí se váže k Josefově druhé americké cestě a z informací na nich uvedených vyplývá, že tři kusy jelenů byly uloveny v říjnu 1905 na Mount Leidy ve **Wyomingu** (26., 27., 29.10.), dva v listopadu (3.11.) na stejném místě a u poslední trofeje je poznamenáno pouze „Wyoming.“ Také mnohé další trofeje v herně jsou zhotoveny ze zvířat, která nepochybně žijí v Severní Americe, tyto exponáty však již nejsou datovány. Zda Josef kromě Wyomingu navštívil ještě jiné americké státy, se z dostupných pramenů zjistit nedá. Možné je, že navštívil ještě Montanu, neboť preparátor jeho zvířat pocházel z města Livingston v Montaně. Jediný dokument, který by mohl napovědět, po jakých cestách se Josef při svém lovu ubíral, je mapa nazvaná *Map of Big Game Reserve and Hunting Fields of Northwestern Wyoming* (červeně je vyznačena tzv. Teton lodge route).



Map of Big Game Reserve and Hunting Fields of Northwestern Wyoming
(Sbírky Státního zámku Opočno)

Po pobytu na severu se Josef vrátil zpět do New Yorku, kde dne 15. 11. 1905 navštívil obchod *Mexican and Indian Goods* Franka M. Coverta na 329 Fifth Avenue. Frank M. Covert se narodil v roce 1866⁹⁸ a profesí byl obchodník s indiánským zbožím. V Jeho obchodě Josef nakoupil několik kusů etnografických exponátů. O návštěvě nás informuje jednak účet, jednak nápis na dvou exponátech. Na dvou nádobách z pálené hlíny, patřících pueblanskému etniku Zuniů z vesnice Acoma, je uveden pouze název Covertova obchodu (*Frank M. Covert 329, 5th Avenue, NY*). Na dochovaném účtu je již informací více. Stojí zde, že dne 15. 11. 1905 zakoupil Josef v Covertově obchodě za 115 dolarů 25 centů tyto předměty:

1 x Navajo blanket (jednu navažskou deku)

4 x Apache basket (čtyři apačské koše)

3 x Pima basket (tři koše etnika Pima)

1 x Moqui plaque ? (hůř čitelné – jedna medaile/plaketa indiánů Moqui ?)

1 x Onachi ? (hůř čitelné)

3 Pcs. pottery (tři kusy keramiky)

1 Pcs white pottery (1 kus bílé keramiky)

V New Yorku se Josef nezabýval pouze nákupem etnografik, pořizoval si zde také další vybavení pro pobyt ve volné přírodě. Ačkoliv Josef v říjnu a na začátku listopadu ulovil již dost zvěře, zřejmě mu to nestačilo, neboť dne 20.11. koupil u *Abercrombie & Fitch (manufacturers of complete outfits for explorers, campers and prospectors)*⁹⁹ dva stany, svítilnu, ohříváč, sáně, vědro, lžíce, ručníky, nůž, vidličku, držáky na hrnce, mlýnek na pepř a další potřeby, za něž v součtu zaplatil 98,43 dolarů. Zboží si pravděpodobně nevyzvedl osobně, neboť na konci účtu stojí: „For shipment via American Express.“ Kam přesně se ale Josef po tomto nákupu vydal, již nevíme.

7.2.3 Lidé, které Josef v Americe potkal

Listopad byl pro Josefa měsícem vstupu do prestižních amerických klubů. Dne 17. 11. se na žádost pana R. G. Meada juniora stal na 7 dní členem *University Club*, dne 21.11. byl na 7 dní přijat do *The Knickerbocker Club* a dne 22.11. se stal na doporučení Roberta T. Morrise na týden členem *Metropolitan Club*. Všechny jmenované kluby sídlily v New Yorku.

V únoru byl Josef nejspíše již doma, 26.2. 2012 mu totiž na Dobříš přišel dopis z Ameriky.

98 Temple Genealogy. Genealogie Covertů. [Citováno 13/1/13], dostupné online z www.temple-genealogy.com/b375.htm.

99 Firma byla založena v r. 1892 na Manhattanu.

Jeho autorem byl B. W. Shaffield, člověk, jenž měl spolu se slavným americkým preparátorem F. B. Tolhurstem na starosti preparaci zvířat a výrobu trofejí. Sheffield byl kromě toho pravděpodobně ve Wyomingu průvodcem, neboť je autorem několika fotografií, z nichž byly později zhotoveny pohlednice, a také je tvůrcem již zmíněné *Map of Big Game Reserve and Hunting Fields of Northwestern Wyoming*. V jím napsané turistické brožuře nazvané *Camping and Big Game Hunting in the Far Northwest*, kterou si Josef z cesty přivezl, sám o sobě píše jako o obchodníku se šatstvem („Camping and Hunting Outfitter, Teton Lodge, Moran, Uinta County, Wyoming“), ale tato činnost pravděpodobně nebyla jedinou náplní jeho práce. Se Sheffieldem se Josef patrně spřátelil, neboť tón Benova dopisu je velmi přátelský. Píše v něm o počasí, o sobech, o své plánované cestě do Jižní Afriky a nechává pozdravovat princeznu.

„Taxidermist & Naturalist“ Frank B. Tolhurst preparoval Josefem ulovená zvířata. Tolhurst sídlil v Livingstonu v Montaně, kde provozoval svůj obchod s trofejemi a zvířecími kožešinami. Reklama na něj je umístěna v Sheffieldově brožuře *Camping and Big Game Hunting in the Far Northwest*. O Tolhurstovi píše také Helen Fitzgerald Sanders v knize *A history of Montana*. Slavný americký preparátor a obchodník se narodil v roce 1856 v anglickém Kentu. V Anglii absolvoval pouze běžnou školní výuku. V roce 1872, tedy ve svých šestnácti letech, nastoupil na loď směřující do Ameriky, aby zde našel obživu. Procestoval mnohá místa, až se nakonec usadil v Montaně, kde si založil obchod, jenž byl ve své době největší na západě Spojených států. Kromě provozování svého preparátorského a koželužského řemesla působil Tolhurst také jako průvodce evropských loveckých výprav.¹⁰⁰

15.3.1906 přišel Josefovi další dopis z Ameriky, tentokrát od Rudolpha Rosencrause, který mu sděluje svůj názor, že chov antilop (který blíže nespecifikuje, ale z dopisu vyplývá, že ti dva o věci spolu již mluvili) v Josefově domovině nebude fungovat. Rosencraus dále píše, že zvíře, jež ulovil s malou zbraní, kterou od Josefa dostal, byl kojot. Jeho kožešinu prý pro Josefa uschová a také mu, až to bude možné, pošle antilopí hlavu. Dále mu děkuje za losí hlavu, kterou Josef daroval jeho sestře. V Jacksonu prý všichni na manžele v dobrém vzpomínají. Dopis je psán ve velmi přátelském duchu a lze předpokládat, že Josef měl s tímto mužem dobrý vztah.

100 SANDERS, Helen Fitzgerald. *A history of Montana (Volume 3)*. The Lewis Publishing Company. Chicago and New York, 1913. Pp. 68. Dostupné online z <http://www.ebooksread.com/authors-eng/helen-fitzgerald-sanders/a-history-of-montana-volume-3-dna/page-68-a-history-of-montana-volume-3-dna.shtml>.

7.2.4 Další místa, která Josef v Americe navštívil - bez možnosti přesného časového určení

Ve sbírkách opočenského zámku se vyskytuje několik předmětů, na nichž je uvedeno místo původu, ale žádné další informace, např. datace. Jedná se o upomínkové předměty, které si Josef přivezl buď z první, nebo z druhé cesty do Ameriky. Jeden ze suvenýrů, kolorovaná fotografie dakotského válečníka *Zlomená paže* zapaspartovaná do koženého rámečku v podobě štítu, je označen nápisem „Banff Alberta“. Malované pádlo je zase označeno nápisem „Niagara“. V Josefových sbírkách se nachází také několik fotografií z Yellowstonského parku nebo suvenýr, nádoba naplněná různobarevným pískem, z Grand Canyonu. V jeho věcech se nachází také sekyrka vyrobená v Gladstonu v Michiganu.

Z polohy míst není jednoduché určit, kdy přesně Josef daná místa navštívil. Národní park Banff navštívil *pravděpodobně* při cestě první, Grand Canyon *pravděpodobně* při druhé (soudě pouze podle vztahu jejich geografické polohy vůči známým Josefem navštíveným destinacím). V Yellowstonském národním parku, který leží ve Wyomingu, mohl Josef být při první i druhé cestě, neboť během obou se ve Wyomingu pravděpodobně pohyboval. Niagarské vodopády a Michigan mohl Josef navštívit rozvěž při první i druhé cestě. Sekyrku z Michiganu mohl navíc koupit někde mimo místo, kde byla vyrobena.

7.2.5 Mapy

Pokud budeme uvažovat v rámci současného geopolitického uspořádání Spojených států a Kanady, můžeme konstatovat, že Josef Colloredo-Mannsfeld navštívil během svých dvou amerických cest nejméně 7 států současných USA (New York, Illinois, Missouri, Montanu, Wyoming, Washington a Aljašku) a nejméně 4 kanadské provincie (Nový Brunšvik, Québec, Britskou Kolumbii, Yukon a pravděpodobně také Albertu). Skutečný počet navštívených lokalit byl ve výsledku pravděpodobně vyšší, jenom o nich nemáme žádné zprávy.

Body na mapách nejsou propojeny žádnou souvislou linkou ani označeny čísla, neboť přesný průběh cest a jejich přesný časový harmonogram neznáme. Mapy jsou umístěny v příloze, pro jejich tvorbu map byla užita aplikace Google Maps (dostupné z maps.google.com).

III. DOVEZENÉ SBÍRKY



Josef ve Skagway na Aljašce s tlingitským košíkem na hlavě (ze sbírek Státního zámku Opočno)



Část amerických loveckých a etnografických sbírek (SOA Praha)

8 HISTORIE AFRICKÉ A AMERICKÉ SBÍRKY

Josef si ze svých cest do Afriky a Ameriky přivezl celou řadu předmětů různého charakteru, od hojného počtu zvířecích trofejí, přes suvenýry po hodnotné etnografické sbírky. Většina z nich je v současnosti uložena v budově zámku Opočno, a to jak přímo v expozici, tak v depozitářích, některé jsou pak z Opočna zapůjčeny do Náprstkova muzea.

8.1 Manipulace, přeprava

Přepravení tak velkého množství předmětů přes několik kontinentů, moře a oceán Josef pravděpodobně neobstarával sám. Naopak lze předpokládat, že si k této činnosti přizval celou řadu dalších lidí. Už na cestách ho doprovázeli muži, které si předtím najal a od nichž patrně očekával zkušenosti a pomoc různého charakteru. Bez takové pomocné síly a zkušenosti místních obyvatel by přeprava rozsáhlých sbírek pravděpodobně nebyla možná. O tom, jak konkrétně celý proces přepravy probíhal, mnoho informací nemáme. Bez zajímavosti jistě nebyla ani přeprava živých zvířat a rostlin, o té však bohužel nemáme informace žádné. Jediné, co svědčí o úspěšnosti přepravy, je fakt, že se Josefem dovezená zvířata (konkrétně druh ondatra pižmová) ve Střední Evropě uchytila a nyní se úspěšně množí.

Dle archivních pramenů a ostatně také dle kvality cizokrajných sbírek lze soudit, že Josef Colloredo-Mannsfeld svým exponátům věnoval náležitou pozornost. To poukazuje na jeho záměr vytvořit ze získaných předmětů ucelenou a hodnotnou kolekci. O kvalitních postupech svědčí například zacházení se zvěří, kterou ulovila Josefova výprava v Americe. O kompletní servis při jejím zpracování a následné konzervaci se postarali ti největší odborníci své doby. Preparátoři John Pugh (první cesta) a Frank B. Tolhurst (druhá cesta) nejen že zajistili veškerou nezbytnou manipulaci se zvěří (složená zvířata vypreparovali a podle potřeby buď zhotovili trofej, nebo vydělali kožešiny), ale zajistili rovněž její bezpečné nalodění a přepravu. Na základě dokladů o vynaložené pečlivosti při zhotovení a přepravě zvířecích trofejí se lze domnívat, že ani přeprava ostatních předmětů nebyla zanedbána. Archivní důkazy o tom sice nemáme, předměty ale hovoří samy o sobě. Po několikadenní cestě dorazily do místa určení bez poškození.

8.2 Osudy sbírky po návratu z cest

Množství dovezených exponátů je natolik rozsáhlé, že bylo buď již během cesty, nebo krátce po příjezdu zapotřebí promyslet jejich umístění, tj. počítat s vyčleněním vhodného prostoru. Proč si jako domov pro své sbírky vybral Josef Colloredo-Mannsfeld právě Opočno a nikoliv Dobříš nebo Zbiroh, jasné není. Jeden archivní pramen (novinový článek) sice zmiňuje lovcovy plány odvést si trofeje na panství „Opocno, Dobrisch, Zbiroh“, o konkrétnějších záměrech ale mlčí. Dost možné je, že v této době Josef Colloredo-Mannsfeld ještě o finálním umístění sbírek neuvažoval, spíše se zabýval jejich shromažďováním.

Po návratu z Afriky v roce 1902 byly hojné lovecké a etnografické sbírky umístěny do sálu v přízemí jižního křídla opočenského zámku, do tzv. „africké haly“ či „etnografického sálu.“ Jejich umístění se posléze nijak výrazně neměnilo, k přeskupování docházelo pouze v rámci sálu. Africké sbírky jsou dodnes dominantní součástí tohoto prostoru. Vystavena zde nejsou pouze etnografika, obvody stěn zdobí také veliké množství afrických zvířecích trofejí.

Po návratu z Ameriky v roce 1906 Josef Colloredo-Mannsfeld svoje americké sbírky k těm africkým nepřidal, ale vyhradil pro ně místnost v přízemí křídla severního.¹⁰¹ Jeho volba spočívala s největší pravděpodobností v množství dovezených exponátů. Americké sbírky by se k těm africkým jednoduše nevešly.

Toto umístění ale majiteli sbírek pravděpodobně příliš nevyhovovalo. Někdy okolo roku 1913 (z tohoto roku pochází architektonický návrh přístavby) dal totiž k jižnímu křídlu vybudovat francouzskou knihovnu a prostorný billiárdový sál, do něhož nechal všechny své americké sbírky přemístit. Vznikl tak charakteristický prostor, kde bylo možné se v atmosféře podbarvené divokostí severoamerického západu oddávat gentlemanským radovánkám. Kulečnickový stůl od slavné londýnské firmy Geo. Wright & Co. Ltd. zakoupený okolo přelomu 19. a 20. století je ostatně dominantou celého prostoru. Nábytek je zde vyroben výhradně ze dřeva a kůže, nohy dvou křesel jsou pak zhotoveny z antilopích končetin. Ani tematické vybavení sloužící k pohoštění Josefu Colloredo-Mannsfeldovi nechybělo. K odkládání sklenic na alkohol užíval stojan vyrobený ze sloní nohy.

Nedílnou součástí vybavení interiéru jsou četné zvířecí trofeje a kožešiny. Mezi nejvýraznější exponáty patří tři mohutné medvědí kožešiny, z nichž dvě jsou pověšeny na zdi. Působivé jsou také trofeje jelenů wapiti, ovcí tlustorohých, kamzíka běláka, soba polárního nebo losa aljašského. O tom, že se s americkými sbírkami v místnosti přímo počítalo, svědčí již zmíněné rozkreslení interiéru z roku 1913 zachycující stěnu s krbem. Největší trofej jelení zvěře, trofej jelena wapiti uloveného ve Wyomingu v roce 1905, je totiž v plánu zakreslena tak, jak ji můžeme spatřit i dnes: jako vlád-

101 O čemž (stejně jako o dalším vývoji umístování sbírek) svědčí archivní fotografická dokumentace.

ce, jenž ze svého privilegovaného místa nad krbem majestátně vévodí celému zástupu dalších zvířecích trofejí, hledě přitom protějšními okny na zalesněné údolí parku. Přirovnání jelena k vládci přitom není samoúčelné. Trofej dvanáctěráka totiž v loveckých kruzích sklízela jeden úspěch za druhým. V roce 1910 byla vystavena na Mezinárodní lovecké výstavě ve Vídni, v roce 1935 pak na jubilejní lovecké výstavě v Praze, kde byla oceněna zlatou medailí. (*Sylabus zámku Opočno* 1983).

Období okolo roku 1913 se ostatně neslo ve znamení celkových úprav loveckých a etnografických expozic, změny byly rozsáhlejší a netýkaly se pouze americké sbírky. Ve stejné době byl zrenovován i sál s africkými exponáty, kde bylo podél stěn zhotoveno tmavé dřevěné táflování.

O dalších osudech africké a americké sbírky, respektive o významných zásazích do jejich podoby či umístění, toho moc nevíme. Hlavní příčinou může být fakt, že žádné rozsáhlé přesuny exponátů se již neuskutečnily. Josef Colloredo-Mannsfeld byl s finálním umístěním sbírek a s podobou, jíž tamním interiéřům vtiskly zmíněné stavební úpravy, pravděpodobně docela spokojen.

9 ZVÍŘECÍ TROFEJE

9.1 Africké zvířecí trofeje

Zvířecích trofejí z Afriky je v opočenské etnografické sbírce co do počtu více, než trofejí amerických, přesto o jejich zhotovení máme k dispozici pouze jediný písemný doklad. Jedná se o dopis adresovaný přímo Josefovi. Pisatelem dopisu byl Rowland Ward, významný britský preparátor divokých zvířat, který o svém řemesle publikoval řadu knih (jeho první knihou z roku 1892 je *Horn Measurements and Weights of the Great Game of the World*, mezi další patří např. *Authentic Hunting and Shooting Traditions*). Josef si u Rowlanda Warda objednal služby týkající se preparace ulovených zvířat a následné zhotovení trofejí. Ward mu ve zmiňovaném dopise rozepisuje, jak bude s jednotlivými zvířaty nakládat.

Úprava „dress repair, flatten skins, clean skulls and teeth and model the heads on the skins with mouths open varying expressions, and fix rings“ (spravení a natažení kůží, vyčištění lebek a zubů, vymodelování hlav s otevřenými tlamami a upevnění kroužků na zavěšení) provedl u následujících kusů zvěře:

- 4 Lions – **lev pustinný** (*Panthera leo*)
- 1 Lioness
- 2 Leopard – **levhart skvrnitý** (*Panthera pardus*)
- 1 Hyaena – **hyena skvrnitá** (*Crocuta crocuta*)

Úpravu „dress, repair and flatten only the following body skins“ (spravení a natažení kůže) provedl u následujících zvířat:

- 3 Leopards
- 2 Roan Antelope – **antilopa koňská** (*Hippotragus equinus*)
- 3 Waterbuck – **voduška velká** (*Kobus ellipsiprymnus*)
- 1 Greater Kudu – **kudu velký** (*Tragelaphus strepsiceros*)
- 3 Tiang – **korrigum** (*Damaliscus korrigum korrigum*)
- 1 Tora Hartebeest (*Alcelapus buselaphus tora*)
- 1 Wild Ass – **osel africký** (*Equus africanus*)
- 1 Badger – **jezevec lesní** (*Meles meles*)

Úprava „Heads modelled to hang on the wall“ (vymodelování hlav k zavěšení za zeď) se týkala těchto ulovených kusů:

- 1 Cape Buffalo (looking down) – **buvol kaferský** (*Syncerus caffer*)

- 2 Roan Antelope (heads turned to form a pair)
- 1 Greater Kudu
- 3 Waterbuck (two turned to form a pair)
- 2 Tora Hartebeest
- 2 Tiang
- 1 Warthog – **prase savanové** (*Phacochoerus africanus*)
- 4 Reedbuck (two turned to form a pair) – **bahnivec severní** (*Redunca redunca*)
- 2 Bushbuck – **lesoň** (*Tragelaphus scriptus*)
- 9 ♂ Soemmerringi (four turned to form pairs) – **gazela** (*Nanger soemmerringii*)
- 1 ♀ Soemmerringi
- 2 Heuglins Gazelle – *Eudorcas rufifrons tilonura*
- 3 Redfronted Gazelle – **gazela rezavočelá** (*Eudorcas rufifrons*)
- 3 Isabel Gazelle – druh antilopy, jejíž současný název nelze dohledat
- 1 Oribi – **oribi** (*Ourebia ourebi*)
- 1 Fox – **fenek berberský** (*Vulpes zerda*)
- 1 Crocodile (if possible) if not skull will be bleached and wired to hang. - **krokodýl nilský** (*Crocodylus niloticus*)

Úprava „clean horns, bleach frontals, and mount with wire to hang“ (vyčištění rohů, vybělení lebky a úprava pro zavěšení) byla užita u následujících:

- 2 Waterbuck
- 2 Tiang
- 4 Soemmerringi
- 3 Redfronted Gazelle
- 2 Heuglins Gazelle
- 1 Reedbuck

Následuje výčet speciálních úprav:

- „dress and sew together as a rug 12 Soemmerringi body skins no lining or edging“ (spravení a sešití 12 gazelích kůží podšívky a lemu)
- „dress and sew together as a rug no lining or edging the 11 remaining Gazelle skins“ (spravení a sešití zbývajících 11 gazelích kůží bez podšívky a lemu)
- „dress and sew together 2 Bushbuck body skins as a rug no lining or edging (spravení a sešití 2 kůží lesoňů jako koberec bez podšívky a lemu)
- „tan 1 Crocodile Belly skin“ (vydělat kůži z břicha krokodýla)
- „1 Warral Water Lizard untire skin and skull, model crawling“ (varan (*Varanus*) – vyčistit

kůži a lebku, vytvarovat do modelu připomínajícího plazení)

- „1 Buffalo tail – dress and arrange to hang“ (buvolí ocas – spravit a naaranžovat tak, aby se dal pověsit)

Záznamy uvedené ve zmíněném dopise poměrně značně rozšiřují spektrum informací, které si Josef o svém lovu sám poznamenal na již několikrát zmiňované mapě. Z ní se dovídáme, že prvního slona ulovil 25. března 1901 v Mukdu Deleb u řeky Rahad. Kly tohoto slona jsou vystaveny v africké hale opočenského zámku, kde jsou umístěny do kovového prstence s nápisem sestávajícím z místa a data ulovení a zavěšeny řetězem na zdi. O tři dny později se jeho druhovi, hraběti Telekimu, podařilo skolit lva, Josefovi ale tato zvířata v průběhu celé první cesty unikala. Další zvířata, která Josefovi stála za zmínku, ulovil 2. a 3. března 1901. Jednalo se o dva mladé waterbucky, krokodýla, ariel bock (gazella sommeringi), gazela (rufifrous) a buvola kaferského. Během dubna se mu pak podařilo skolit ještě druhého slona.

Svého prvního lva (konkrétně lvici) ulovil Josef 13. února na řece Rahad v Sherif Jakub. Druhého lva pak 1. března v Luessa Dinder u Attary a třetího o čtyři dny později na stejném místě. O několik dní později, 21. března skolil Josef buvola kaferského a o pět dní později další lvici v Mukdu Deleb na Rahadu. Mezi další skolená zvířata, která si Josef na mapu poznamenal, patří tzv. Roan Antilope ulovená v Gallaze 3. března, dále velký krokodýl ze 17. března, o den později velký leopard z Gebel Halawa a 21. dubna kudu velký z Abu Halawa.

V africké hale opočenského zámku se vedle zmiňovaných sloních klů vyskytuje ještě několik trofejí, u nichž jsou uvedeny záznamy o době jejich pořízení. Jedná se o skupinu trofejí kozorožce nubijského (*Capra ibex nubiana*), nazývaného „Steinbock“. Pět kusů trofejí je přiděleno k dřevěným deskám, na nichž jsou uvedeny informace o skolení každého kusu. Josef kozorožce ulovil v intervalu pěti dní od 10. do 14. června 1902 v nadmořské výšce 4590 – 4595 m n. m. Lokalita je označena jako „Suakim Gebel Geilar, Akareirirba“ nebo „Gebel Naueira“. Ostatní trofeje vystavené v africké hale zůstaly bez popisu.

9.2 Americké zvířecí trofeje

Nejen že nelze přesně konstatovat, kolik zvířat Josef v Americe ulovil a kolik trofejí z nich nechal zhotovit, nelze ani přesně učit, kolik si jich přesně nechal a kolik jich daroval. Novinové výstřížky vážící se k cestě 1904 – 1905 uvádějí každý trochu jiné informace, odlišují se především počtem ulovených ovcí aljašských. Komparací informací z výstřížků z novin vyplývá, že Josef ulovil:

- „2 big-horned moose (fine bull moose heads)“, tj. dva samce **losa aljašského** (*Alces alces gigas*), jehož areál rozšíření se nachází po obou stranách hranice mezi Spojenými státy a Kanadou
- „1 saddleback (female mountain goat)“, tj. **kamzíka běláka** (*Oreamnos americanus*), který obývá vysoké severoamerické skalnaté hory od Aljašky po Montanu, Idaho a Oregon a v současnosti je vysazen také v Jižní Dakotě
- „many / 6 / 5 / 3 mountain sheep“, tj. několik kusů **ovce aljašské** (*Ovis dalli*), jež je rozšířena od severní Aljašky po sever Britské Kolumbie
- „4 red foxes“, tj. **lišky obecné** (*Vulpes vulpes*), která až na několik výjimek obývá celou severní polokouli
- „1 silver fox („Reynard“)\“, tj. **lišku stříbrnou**, vzácnou barevnou variantu lišky obecné (*Vulpes vulpes*)
- „common wolves“ tj. **vlky obecné** (*Canis lupus*), jejichž 2 poddruhy se vyskytují v Severní Americe
- „ptarmigans“ tj. **bělokury rousné** (*Lagopus lagopus*), v severní Eurasii, na Aljašce a v Kanadě běžné tetřevovité ptáky
- „small game“, drobné úlovky

Dle Josefova itineráře se mu na severu podařilo získat ještě několik **zajíců** („rabbits“, ty lovci pravděpodobně zkonsumovali) a **rysa kanadského** („lynx“, lat. *Lynx canadensis*), poraženého vlakem. Na opočenském zámku se pak nachází trofej **lososa** (*Salmo sp.*) uloveného v roce 1904. Z první cesty pochází také trofej **soba polárního** (*Rangifer tarandus*). Do Britského muzea (British museum of Natural History) Josef daroval vedle dvou trofejí a dvou kožešin ovcí (*Ovis jannini*) také lebku **lachtana Stellerova** (dříve *Otaria stelleri*, dnes *Eumetopias stelleri*), jak o tom vypovídají děkované dopisy z jmenované instituce.

Informace o úlovcích z druhé cesty nám poskytují pouze trofeje, jež se nacházejí v herně opočenského zámku. Josef si z ní domů přivezl především **jeleny wapiti** (*Cervus canadensis*), různé druhy **medvědů** a **skunka** (*Mephitis sp.*). Z druhé cesty pochází pravděpodobně také úlovek **jezevce amerického** (*Taxidea taxus*) neboť se vyskytuje na fotografiích, které k této cestě poukazují. Co se medvědích trofejí týče, v zámku visí tři houně, které pravděpodobně patří medvědu grizzly (*Ursus arctos horribilis*), medvědu hnědému (*Ursus arctos*) a medvědu kodiakovi (*Ursus arctos middendorffi*). V expozici se dále vyskytují ještě dvě medvědí lebky, jež patří do amerických sbírek a jejich původ je tedy pravděpodobně americký. Zajímavé je, že ačkoliv jsou všechny medvědí trofeje velmi majestátné, neexistují k jejich původu žádné upřesňující informace. Ulovení medvědi nejsou zachy-

ceni na žádné dobové fotografii a ani v ostatních pramenech o nich není zmínka. Nemůžeme tedy s úplnou jistotou tvrdit, že je Josef sám ulovil.

O původu trofejí jelenů wapiti naopak žádné pochybnosti mít nemusíme. V archivu se nachází několik fotografií, na nichž Josef s ulovenými zvířaty pózuje, a také několik dalších, na nichž je zdokumentována přeprava ulovených kusů (kožky a paroží byly přivázány na hřbetě koně nebo naloženy na vůz).

9.3 Snahy o introdukci živých zvířat a rostlin

9.3.1 Zvířata africká

Josefův zájem o faunu se neprojevoval pouze v lovu a zálibě v trofejích. Existují doklady o tom, že si ze svých cest dovážel také živá zvířata, která se pokoušel začleňovat do středoevropských podmínek nebo je naopak choval v zajetí jako domácí mazlíčky. Zpráv o snahách o introdukci živých zvířat se nedochovalo mnoho, v případě afrických cest se nedochovaly písemné zprávy žádné. O skutečnosti, že si Josef na Opočenském zámku „choval“ africká zvířata, nás informují pouze fotografické dokumenty.

Na několika fotografiích je Josef zachycen na nádvoří zámku v Opočně během hry s živými opicemi, makaky. Fotografií s opicemi se dochovalo relativně mnoho (zhruba osm), proto se s určitostí nejedná o náhodnou nebo zinscenovanou situaci. Na fotografiích si se zvířaty nehraje pouze Josef, ale také jeho manželka nebo další lidé. Kromě opic, které byly zjevně v centru pozornosti, jsou na jedné fotce zachyceny klece s (patrně) exotickým ptactvem. Makakové pravděpodobně také přenocovali v klecích, ve dne jim byl zajištěn volný pohyb po nádvoří.

Písemné doklady svědčící o snahách nebo o realizaci introdukce živých zvířat z Afriky v archivech neexistují. Jediným materiálem, který se tohoto tématu týká, jsou již zmíněné fotografie. Jaké druhy a kolik exemplářů živých zvířat si Josef z Afriky dovezl, tedy bohužel nevíme. Fotografie s makaky ale dokládají, že alespoň část svých záměrů o introdukci živé fauny se Josefovi zrealizovat skutečně podařilo.

9.3.2 Zvířata americká

Důkazem Josefovy snahy o introdukci nových neznámých druhů do domácího prostředí je živočich, který se v Evropě hojně rozšířil a v současnosti tvoří neodmyslitelnou složku domácího biotopu: ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*).

Areálem primárního výskytu ondatry pižmové je „velká část Severní Ameriky vyjma nej-

severnějších oblastí Aljašky po severní Kalifornii, Arizonu, Nové Mexiko, Texas a Alabamu“ Hranice mezi primárním a sekundárním areálem výskytu však není ani na americkém kontinentu úplně přesná, na řadě míst byla ondatra vysazena nebo zdomácněna po úniku z kožešinových farem.

V Evropě byla poprvé vysazena v roce 1905. V současné době se ondatra vyskytuje v téměř všech evropských státech vyjma Řecka, Apeninského a Pyrenejského poloostrova, Britských ostrovů a větší části Skandinávského poloostrova. K jejímu rychlému rozšíření přispěly i kožešinové farmy (Francie, Belgie, Polsko) a další záměrné či náhodné reintrodukce. Ondatří kožka – bizam, byla pravděpodobně jednou z hlavních motivací jejího opakovaného vysazování.

Na vůbec prvním vysazení ondatry v Evropě nese zásluhu právě Josef Colloredo-Mannsfeld. Vypuštění proběhlo utajeně, a to pravděpodobně v srpnu 1905 a poté ještě jednou v r. 1906. Vzhledem k utajení celého procesu se v archivech vyskytuje jen málo průkazných informací. Obvykle se ovšem traduje, že prvních několik párů bylo vysazeno na rybníku u Staré Huti u Dobříše a další jedinci (snad 2 páry) také v Opočně. Některé zprávy týkající se původu vypuštěných zvířat udávají, že zvířata dodala firma Hagenbeck, nicméně podle jiných zpráv zvířata dovezl sám Josef. „Stavy ondatery dosáhly brzy takových rozměrů, že se mohla bez problémů prosadit nová profese tzv. myšářů, kteří se lovem ondatery celoročně živili. Lov ondatery byl dlouho zcela volný až živelný, neboť tento živočich nebyl zakotven mezi lovnou zvěří. Teprve Zákon o myslivosti č.23/1962 zahrnul ondatru mezi ostatní myslivecky obhospodařované druhy a stanovil pro její lov pevná pravidla i dobu hájení.“¹⁰² Ve stejné době choval ondatry v rybníčku na Českokrumlovsku i K. Schwarzenberg, o osudu těchto zvířat však není nic známo.

Jak již bylo uvedeno v kapitole o životě, Josef se domácí faunu snažil obohacovat mnoha dalšími z Ameriky dovezenými druhy (například kalifornskými křepelkami nebo jeleny virginskými), u žádného z těchto druhů však není tak jako u ondatry dokázáno, že by to byl právě Josef, kdo by se ve velké míře zasloužil o jejich introdukci. Úspěšné zdomácnění ondatry pižmové ve střední Evropě je rozhodně nejznámějším příkladem Josefovy snahy o rozmanitost místní fauny, a to nejenom v souvislosti s jeho americkými cestami, ale v rámci jeho celoživotních snah na tomto poli.

9.3.3 Rostliny

Vedle rozmanitých druhů zvířat se Josef pokoušel zdomácnit také cizokrajné druhy rostlin, a to nejenom exotické druhy z teplých krajů, ale i druhy rostoucí v chladnějším podnebí. Doklady o rostlinách dovezených z Afriky k dispozici vůbec nemáme, i když na základě dostupných informací o Jose-

102 Pohled do historie lovu zvěře. Myslivost. [Citováno 14.1.2013]. Dostupné online z <http://www.myslivost.cz/Casopis-Myslivost/Myslivost/2006/Unor---2006/POHLED-DO-HISTORIE-LOVU-ZVERE.aspx>.

fových snahách o introdukci rostlin amerických lze předpokládat, že ani flóra africká jeho zájmu neušla.

Ladislav Kaizl ve své knize *Lidová výživa: Strava v Podkrkonoší* například zmiňuje Josefem z Kanady dovezené a v Dobříši vysazené vzácné javory cukrové¹⁰³, z nichž je v Severní Americe vyráběn proslulý javorový sirup. V Americe se Josef seznámil s doktorem Robertem Tuttle Morrisem, jedním z nejznámějších amerických chirurgů své doby, mimo jiné autorem autobiografické knihy, jež byla přeložena i do češtiny¹⁰⁴. Josef však s Morrisem diskutoval ve věcech týkajících se rostlinné říše, konkrétně o vysazování a pěstování různých druhů rostlin.

O jejich vzájemném přátelství vypovídá dopis, který doktor 25. května 1906 Josefovi z New Yorku poslal. V dopise se zmiňuje o knize *New Creations in Plant Life*, kterou Josefovi údajně poslal, aby mu pomohla s hybridizací velkých amerických borovic, např. druhu *Lambertiana*, s borovicemi rakouskými tak, aby vznikl druh, který by byl schopen dorůst výšky padesáti stop za deset let. Jako důkaz reálného úspěchu takové hybridizace uvedl Morris Burbankův experiment, z něhož vzešel ořešák, který během čtrnácti let vzrostl do výšky osmdesáti stop. Vedle výše zmíněné knihy Morris Josefovi doporučoval také publikaci *Nut Culture in the United States*. Důkazem skutečnosti, že křížení ořešáků Morrisem velmi zajímalo, je studie *Nut growing*, kterou vydal v roce 1921 a jež si lze v originálním znění přečíst online.¹⁰⁵ V dopise pak Morris Josefovi dále slíbil, že mu do Dobříše pošle několik řízků bambusu, ořechovce a jírovce.

Mimo záležitosti rostlinné se zmiňoval také o nedávném medicínském úspěchu, kdy byl vaječník jedné ženy přenesen do druhé, která pak úspěšně donosila a porodila potomka. Morris se v dopise zamýšlel nad tím, kdo je pravá matka. Zda ta, co dítě porodila, nebo ta, již vaječník původně patřil. On sám se přiklonil k vědeckému úhlu pohledu, tj. k tomu, že matkou je donátorka vajíčka. Na druhé straně si byl dobře vědom mnoha sociologických otázek, jež celý případ vzbudil. Ke konci dopisu se Morris rozloučil se slibem, že ačkoliv tento rok nemůže z Ameriky odjet kvůli svým experimentům, někdy v budoucnu Dobříš určitě rád navštíví. Jestli svůj slib zrealizoval, nevíme. Ať už tomu tak bylo či ne, Josef si přátelství s Morrisem pravděpodobně vážil. Kromě dopisů o tom svědčí také fakt, že si do knihovny opočenského zámku uložil jeho beletristickou knihu *Hopkin's Pond and other Sketches*.

Je možné, že v podobné notě si Josef dopisoval i s jinými zájemci o křížení a kultivaci rostlin. Tuto skutečnost by bylo možné předpokládat vzhledem k tomu, že se nejednalo pouze o Josefův koní-

103 KAIZL, Ladislav. *Lidová výživa: Strava v Podkrkonoší : význam lidové stravy, její zvláštnosti, návrat k lidové stravě a dnešní doba*. Grégr, 1944.

104 MORRIS, Robert T. *Padesát let chirurgem: (Fifty years a surgeon)*. Praha: V. Škubal, 1946.

105 MORRIS, Robert Tuttle. *Nut growing*. The Macmillan Company, 1921.

Dostupné online z: <http://www.ebooksread.com/authors-eng/robert-t-robert-tuttle-morris/nut-growing-hci/1-nut-growing-hci.shtml>

ček, ale také o náplň jeho práce (minimálně pro roce 1895, kdy se ujal správy rodových lesů). Více takových dopisů (ať už z Ameriky nebo z jiných lokalit), které by to dosvědčovaly, však již k dispozici nemáme.

10 ETNOGRAFICKÉ SBÍRKY

Zvířecí exponáty tvoří pochopitelně pouze část celé africké a americké sbírky, vedle nich je to ještě řada etnografických předmětů, které dotvářejí specifickou podobu opočenské africké a americké kolekce. Bližší informace týkající se původu exponátů (tj. jejich etnický původ, stáří, lokalizace) nebo toho, jak se tyto exponáty na Opočno dostaly, jsou čerpány jednak z archivních materiálů, kterých je však v tomto případě poskrovnu, jednak z evidenčních záznamů, kterými disponuje vlastník sbírky (Národní památkový ústav) a v nichž jsou některé předměty popsány detailněji. Nejcennější informace však vycházejí z rozhovorů a korespondence s odborníky, kteří se dané problematice věnují. V České republice je to PhDr. Jana Klápšťová, kurátorka amerických sbírek Náprstkova muzea, ze zahraničních autorů je to pak především Dr. Candace Greenová z Antropologického oddělení Smithsonianského institutu ve Washingtonu.

10.1 Odborné zpracování exponátů

„etnografická sbírka, skrývající v sobě řadu mimoevropských památek, jež nelze v Československu shlédnout nikde jinde, než právě tady v Opočně¹⁰⁶

Nebyly to jen politické a majetkové změny na státní i regionální úrovni, které s sebou během několika desítek let přinesly proměny ve způsobu nahlížení na opočenské africké a americké sbírky. Také přirozený vývoj vědeckého paradigmatu, konstituování pevně předmětné základny některých věd (v našem případě mimoevropské etnologie) a nové postupy bádání s sebou přinesly změnu přístupu k etnografickým sbírkám. Rostoucí povědomí odborné i laické veřejnosti o hodnotě mimoevropských fondů vyústilo v 70. letech 20. století k započetí spolupráce s odborníky zabývajícími se etnologií severoamerického a afrického kulturního areálu. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje v Pardubicích navázalo v této době spolupráci s Náprstkovým muzeem v Praze.¹⁰⁷

Spolupráce Náprstkova muzea spočívala především v odborném zpracování mimoevropských fondů. V případě afrických a amerických sbírek se jednalo zejména o utřídění všech exponátů a jejich zařazení do zeměpisného a kulturně-historického kontextu. Vedle samotné odborné činnosti přišla na řadu také „muzejní rutina“ - čištění předmětů, v některých případech restaurování, katalogizace

106 Srpen 1975 v Náprstkově muzeu v Praze. *Za indiány do Opočna*. Národní muzeum v Praze, 1975, s. 3.

107 Ibid., s. 3

a vypracování scénáře nové expozice, která byla veřejnosti zpřístupněna v březnu 1975. Její podoba byla v podstatě totožná s tou dnešní.

Změny v umístění sbírek vzhledem k době kolem roku 1913 nebyly rozsáhlé a spočívaly především ve snaze přizpůsobit expozici poměrně velkému návštěvnickému provozu. Do sálu s africkými sbírkami (jež byly umístěny do vitrín a utříděny dle zeměpisných a etnografických měřítek) byly přidány také americké etnografické sbírky, jež původně zdobily těžko dostupnou zadní část billiarového sálu. Americké i africké etnografické exponáty jsou tedy vystaveny pospolu v jediném sále. Další americké exponáty, především lovecké trofeje, jsou umístěny v přední části místnosti s kulečnickem, podobně jako tomu bylo kdysi.

Kontakt s Náprstkovým muzeem¹⁰⁸ je udržován do dnešních dnů. Pozorní návštěvníci muzea si všimnou několika exponátů, které jsou do tamějších expozic zapůjčeny z Opočna. Jedná se především o americká etnografika, zejména o oděvy patřící préríjním indiánům. V poměrně nedávné době (v první polovině roku 2012) bylo několik předmětů, jež dlouhou dobu zdobily interiér Náprstkova muzea, převezeno zpátky do Opočna a umístěno ve zdejší expozici.

10.2 Reflexe sbírek v odborném tisku

O opočenské etnografické sbírce jako celku (tedy o její africké i americké části) bylo doposud pojednáno jen skromně, a to například v rámci textu z roku 1983, jenž je určen jako vodítko pro průvodcovský výklad a jenž tedy není dostupný širšímu publiku. O další, i když kratičké představení obou sbírek se zasloužili pracovníci Náprstkova muzea skrze brožuru *Za indiány do Opočna*.

Na tomto místě považuji za nutné zmínit skutečnost, že ačkoliv je co do počtu exponátů objemnější sbírka africká, daleko více informací lze v tisku vyhledat o sbírce americké. Sbírkou americkou (zejména její složka související s préríjními indiány) budí v současné době také daleko větší zájem v řadách zahraničních badatelů i v řadách domácích i zahraničních laických zájemců. Tato skutečnost podle mého názoru nevyovídá o kulturně-historické hodnotě obou sbírek (exponáty z Afriky nejsou v kontextu celé opočenské kolekce méně „hodnotné“). Jde spíše o odlišné preference zahraničního výzkumu (badatelé ze Spojených států mají v současné době větší zájem o „svá“ etnografika ve světě než badatelé z Afriky) nebo o nahodilost, z níž nelze vyvozovat žádné relevantní závěry. Ať už jsou důvody jakékoliv, sbírka americká je v současné době více „v kurzu“.

Většina dostupných textů se tedy zabývá pouze americkou částí sbírky. V letech 1956 – 1957 byla vydána dvojdílná publikace *Umění čtyř světadílů*, v níž je blíže pojednáno o opočenských expo-

108 Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur – součást Národního muzea od roku 1932

nátech ze západního pobřeží Severní Ameriky¹⁰⁹. Další částí americké sbírky, konkrétně oděvům préríjních indiánů, se ve své doktorské práci *Objekty préríjních indiánů* z roku 1993 věnoval Robert Pletánek.

Zajímavé jsou také zmínky, které byly opočenským sbírkám věnovány v zahraničním tisku. Tak například v knize *The Plains Indians* autora Colina F. Tylora¹¹⁰, jenž Opočno osobně navštívil, najdeme obrazovou reprodukci čtyř zdejších exponátů – haleny patřící s velkou pravděpodobností etniku Crow (česky Vrány), toulec kombinovaný s vakem na luk, mokasíny a dýmku. Za účelem studia americké sbírky Opočno navštívili také Dr. Candace Greenová z Oddělení antropologie Smithsonianského muzea ve Washingtonu, badatel Imre Nagy z Maďarska nebo Bill Holm, umělec a historik, jehož tvorba inspirovaná nativními americkými etniky je kvalitní jak po stránce umělecké, tak z hlediska odborného. Na jedné z jeho známých kreseb je indián z kmene Crow oděn do haleny a legín, jež jsou vystaveny v opočenských expozicích.

10.3 Klasifikace afrických etnografických sbírek

Nejjednodušší klasifikace afrických etnografických sbírek je uvedena v sylabu zámku Opočno. Základem kolekce je dle sylabu soubor súdánských etnografik, přičemž jsou zde zastoupeny obě složky súdánského obyvatelstva - „severní arabská“ a „jižní černošská“ (*Sylabus zámku Opočno* 1983: 6). Podle tohoto geograficko-etnického klíče byla v roce 1975 opočenská kolekce uspořádána a v roce 1981 upravena do finální podoby (doplňování kolekce o další exponáty probíhá také v současnosti). Uvedená klasifikační kritéria lze dále rozšířit, např. následujícím způsobem:

A) geografické hledisko

1. **předměty pocházející přímo z míst, která Josef navštívil** (hlavně Súdán, Etiopie)
2. **předměty ze severozápadní Afriky** (Maroko, Alžírsko apod. → státy Maghrebu)
3. **předměty ze západní a střední Afriky** (Guinea, Pobřeží slonoviny, Nigérie, Kamerun, Gabon apod.)
4. **předměty z míst přiléhajících k africkému kontinentu** (Turecko, Sýrie)

B) účel, k němuž byly předměty zhotovovány,

109 HÁJEK, Lubor, ed. *Umění čtyř světadílů z českých sbírek mimoevropského umění. 1. Díl.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1956. 18, 325 s. Obrazové publikace.

110 Tylor, Colin. *The Plains Indians*. New Jersey, 1994.

1. zbraně (luky a šípy, oštěpy, meče a mečíky, dýky apod.)
2. oděvy a šperky (sukénky, náhrdelníky apod.)
3. předměty denní potřeby (misky, košíky, konvice apod.)
4. nábytek a dekorace (postel, lavice, polštáře apod.)
5. hračky, hudební nástroje
6. rituální předměty

C) etnický původ

Studium opočenských etnografických exponátů a jejich následné rozmístění do prostoru etnografického sálu realizovali pracovníci Náprstkova muzea Erich Herold, Josef Kandert a Olga Kanderová v 70. letech 20. století. V některých případech se jim podařilo jednotlivé exponáty popsat velmi detailně včetně určení etnika, jehož příslušníky byl předmět vytvořen, jindy toto konkrétní přiřazení nebylo možné (např. vzhledem k nedostatku komparativního materiálu) a určujícím klasifikačním kritériem se proto stalo geografické hledisko. Z tohoto důvodu jsou v přiložené mapě znázorněny jak konkrétní geopolitické lokality (v našem případě historické nebo současné státy), tak lokality obývané konkrétními etniky.

10.3.1 Etnika zastoupená v opočenské etnografické sbírce v minulosti a dnes

Klasifikaci, která obyvatelstvo (potažmo exponáty) Súdánu dělí na „severní arabské a jižní černošské“ nebudeme v této práci dále užívat, ačkoliv o náboženství jakožto o klasifikačnímu kritériu, které vtiskuje duchovní i materiální kultuře její specifické charakteristiky, bude pojednáno v kapitole věnované konkrétním předmětům. Termín „černocho“ (český překlad termínu „negroid“) je součástí rasové typologie, která je v současné době většinou zahraničních i domácích antropologů kritizována, proto s ním nebudeme v předkládaném textu dále pracovat (na druhé straně je zapotřebí podotknout, že se jedná o termín, který je pevnou součástí konceptualizace světa sdílenou velkou částí české společnosti)¹¹¹.

Josef Afriku navštívil v době tzv. nového imperialismu. Jednalo se o období, kdy měla politická a ekonomická (potažmo také ideologická) moc britské koloniální správy široké dopady nejenom

¹¹¹ V češtině vyšel na toto téma sborník KAMÍN, Tomáš a MACHALOVÁ, Tatiana. *Kritika rasy a rasismu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 173 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická; sv. 271. ISBN 80-210-3275-8.

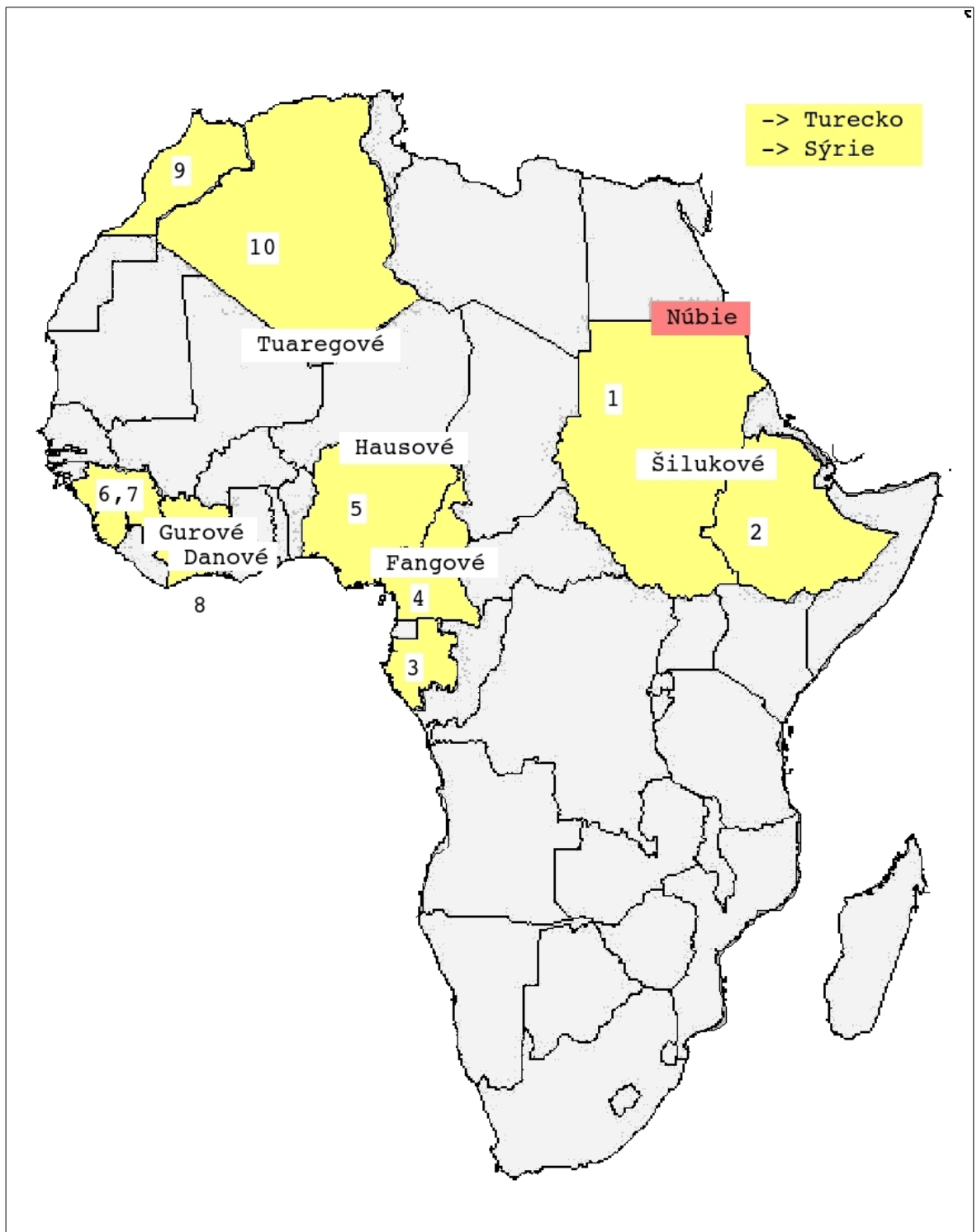
na politické, ekonomické a právní mechanismy fungování státních celků, ale také na životní realitu lidí, kteří na africkém kontinentu žili mnohá staletí před příchodem Evropanů. Během období tzv. nového imperialismu se Afričané nepřímo podíleli na etablování evropské moci tím, že byli najímáni na práce, za něž dostávali od Evropanů zapláceno. Tyto práce neměly s tradičním způsobem obživy mnoho společného, často se jednalo o fyzicky náročné činnosti (jako např. během zmiňované generální přestavby Chartúmu), které mnohdy hraničily s otroctvím. Velmi často se jednalo o práce, pro něž byla výhodou znalost místního prostředí a schopnost pracovat v klimaticky náročných podmínkách. Lov, sběr, pastevectví nebo lokální zemědělství byly nahrazovány zakládáním rozsáhlých plantáží a zemědělskou velkovýrobou, místní lidé často neměli jinou možnost, než se novým podmínkám obživy přizpůsobit. Místní obyvatelé se tak stávali součástí zemědělské výroby určené pro export do Evropy, jednalo se např. o získávání a prodej palmového oleje, gumy nebo slonoviny.¹¹² Snaha donutit místní obyvatele k práci evropského typu souvisela s realizací tzv. „civilizačních misí“, jejichž cílem bylo obyvatele Afriky ve všech ohledech „poevropšit“.¹¹³ Přesvědčení Evropanů o intelektuální, kulturní, sociální a politické nadvládě nad africkým obyvatelstvem bylo doménou mnoha desetiletí až staletí, během nichž byla v Africe uplatňována koloniální moc. V době Josefovy návštěvy Afriky byl nový imperialismus „v plném proudu“, ačkoliv již o několik málo let později vedlo nucené využívání pracovní síly, nevyhovující pracovní podmínky a rostoucí sebevědomí místních obyvatel podmíněné dlouholetým útlakem ze strany evropské koloniální moci k řadě vzpour napříč celým kolonizovaným kontinentem.¹¹⁴ Josef se však ještě na vlastní oči setkal se Súdánem, jenž byl plně podřízen britské koloniální správě a vše nasvědčovalo tomu, že zde bude „evropské gentlemanství“ i nadále úspěšně rozvíjeno.

Mezi etnika, která jsou v souvislosti s opočenskou sbírkou explicitně zmiňována, patří např. Šilukové, Tuaregové, Hausové, Kissiové, Fangové, Danové nebo Gurové. V následující mapě jsou znázorněny jak lokality, které jsou těmito etniky obývány, tak státy, z nichž pocházejí některé předměty opočenské sbírky.

112 The New Imperialism in Africa. [citováno 27.12.2013]. Dostupné online z http://www.learner.org/courses/worldhistory/support/reading_20_2.pdf, s. 1.

113 New Imperialism. [citováno 27.12.2013]. Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/New_Imperialism.

114 The New Imperialism in Africa. [citováno 27.12.2013]. Dostupné online z http://www.learner.org/courses/worldhistory/support/reading_20_2.pdf, s. 5.



1 – Súdán v době Josefovy návštěvy (dnešní Súdán a Jihosúdánská republika), 2 – Etiopie, 3 – Gabon, 4 – Kamerun, 5 – Nigérie, 6 – Guinea, 7 – Sierra Leone, 8 – Pobřeží slonoviny, 9 – Maroko, 10 – Alžírsko, růžová barva – historický státní útvar Núbie

10.4 Klasifikace amerických etnografických sbírek

Exponáty obecně vykazují velmi dobrý stav. Materiály, z nichž byly zhotoveny indiánské oděvy, zůstaly neporušené, jejich barevnost je stále sytá a ornamenty jsou dobře čitelné. Stejně tak barevnost různých dřevěných řezb zůstala zachovalá a také předměty denní potřeby nebyly převozem a následnou manipulací nijak výrazně poškozeny. Opočenská sbírka tradičních amerických etnografik představuje co do počtu a kvality jednu z nejhodnotnějších sbírek podobného ražení v Čechách.

Stejně jako v případě sbírek afrických lze americké etnografické sbírky tematicky rozčlenit do několika základních kategorií:

A) geografické hledisko

5. předměty od obyvatel žijících v oblasti Velkých Plání
6. předměty ze západního pobřeží USA (převážně severozápad)
7. předměty z jihozápadu USA
8. předměty z Kanady

B) účel, k němuž byly předměty zhotovovány,

1. oděvy a příslušenství (obuv, opasky, čelenky, náhrdelníky apod.)
2. předměty denní potřeby (nástroje, hračky, nádobí apod.)
3. suvenýry (modely totemů, modely kánoí apod.)

C) etnický původ

Přiřazení jednotlivých předmětů ke konkrétním etnikům provedli odborní pracovníci Náprstkova muzea v 70. letech. Jimi sestavený seznam zahrnuje jak etnika pocházející ze Spojených států amerických, tak etnika kanadská. Zanechávám je v původní podobě a uvádím je níže v samostatné kapitole. Řazení je abecední. Poznámky uvedené u každé skupiny vycházejí z knihy *The Indian Tribes of North America*.

10.4.1 Etnika zastoupená v opočenské etnografické sbírce v minulosti a dnes

Ještě předtím než přistoupíme k popisu jednotlivých etnik, jejichž předměty jsou součástí opočenské etnografické sbírky, bude vhodné v krátkosti pojednat o životní realitě severoamerických indiánských etnik v době, kdy Severní Ameriku navštívil Josef Colloredo-Mannsfeld.

Základní občanská práva byla všem *Native Americans* přiznána v roce 1866 skrze tzv. *Civil Rights Act*. Potvrzení nároku na občanství ovšem neznameno automatické uznání rovnocennosti ve všech ohledech. Například instituce zvané *Native American boarding schools* fungovaly od 2. poloviny 19. století až po první polovinu století dvacátého (a někdy i hluboko do jeho poloviny druhé).¹¹⁵ Jejich cílem bylo malé děti indiánských rodičů doslova převychovat podle moderních amerických a evropských vzorů. Indiánská identita malých dětí byla potlačována různými způsoby: vytržením z rodinného prostředí a přesunem do „civilizace“, zákazem hovořit rodným jazykem, přejmenováním, ostříháním vlasů, jednotným odíváním a mnoha dalšími způsoby. Je až s podivem, že se tyto instituce zachovaly po tak dlouhou dobu. Dle Kateřiny Svěrákové, která se daným tématem zabývala, byl výsledný efekt z většiny negativní. Vedl k celé řadě celoživotních traumat, aniž by převychování vykazovalo nějaké výrazně pozitivní výsledky.

Proces plnohodnotného zařazení indiánů do americké společnosti a definitivního uznání jejich rovnoprávnosti byl velice pozvolný. „Teprve od 50. let 20. století se však pohled majoritní americké populace na nativní obyvatele posouval od statutu etnické minority ke statutu plnohodnotných občanů Spojených států amerických, který garantovala ústava.“ (Svěráková 2012: 42). To už se ovšem odehrávalo dlouho po Josefově americké návštěvě. On sám ještě navštívil Ameriku v době, kdy byly denní, misijní a internátní školy pro indiánské děti na vzestupu a kdy se na indiána hledělo jako na něco, co je třeba převychovat a zmodernizovat (motto vůbec prvního internátu v Carlisle bylo „Kill the Indian and save the man“). Vzhledem k existenci zmiňovaných „curio stores“, kde se indiánské zboží prodávalo jako suvenýry, se lze domnívat, že bylo indiánské obyvatelstvo v době Josefovy návštěvy vnímáno jako něco exotického, čemu je třeba se divit. Jakou měl však Josef osobní zkušenost s touto problematikou, jaký byl jeho osobní názor na indiánské obyvatelstvo a jeho vztah k němu a proč si pak své opočenské sídlo vyzdobil indiánskými oděvy, se již nedozvíme, neboť neexistuje téměř nic, o čem bychom se mohli opírat.

Od domněnek týkajících se Josefova vztahu k indiánům se nyní obraťme ke sbírce samotné. Celkový počet severoamerických etnografik čítá asi 150 kusů. Jedná se o mohutnou sbírku, v níž jsou

115 SVĚRÁKOVÁ, Kateřina. Indiánské internátní školy v Severní Americe na sklonku 19. století a vývoj indiánské otázky ve století dvacátém. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. 74 s. Vedoucí práce Oldřich Kašpar.

zastoupeny předměty různých etnického původu a z různých částí Severní Ameriky. Pracovníci Náprstkova muzea přiřadili předměty celkem dvanácti etnikům:

- Algonkinové (angl. Algonquin, v orig. Algonquin)
- Černonožci (angl. Blackfeet, v orig. Siksika)
- Čipevové / Odžibvejové (angl. a v orig. Chippewa / Ojibwa)
- Dakotové (angl., v orig. Dakota)
- Haidové (angl., v orig. Haida)
- Lakotové (angl., v orig. Lakota)
- Métisové (angl., v orig. Métis)
- Navahové (angl. a v orig. Navajo)
- Pueblané (Pueblos)
- Tlingitové (angl. a v orig. Tlingit)
- Vrány (angl. Crow, v orig. Absároke)
- Zuniové (angl. Zuni, v orig. Keresan Sunyyitsi)

Podle jednoho zmiňovaného archivního pramene (účtu z obchodu Franka M. Coverta z New Yorku) by se ve sbírkách měly vyskytovat ještě exponáty etnika Pima nebo Moqui. Podrobnější informace o jednotlivých etnicích jsou uvedeny v příloze, z důvodů přehlednosti, stručnosti a snadnější orientace jsou strukturovány do jednotlivých bodů a nikoliv do homogenního textu)



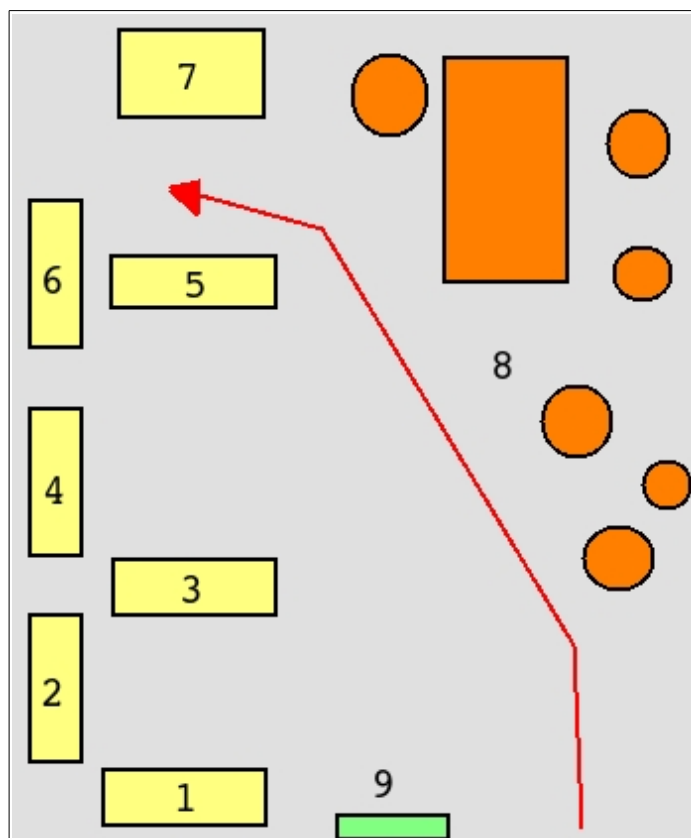
*Přibližná lokalizace jednotlivých etnik
(zpracováno dle knihy The Indian Tribes of North America¹¹⁶)*

Zda bylo vytvoření sbírky, v níž jsou zastoupeny předměty z velké části Severní Ameriky, Josefovým cílem nebo zda se jednalo pouze o „vedlejší efekt“ jeho sbírkotvorné činnosti, není jednoduché rozhodnout. Ve výsledku se Josefovi podařilo nashromáždit geograficky a etnický rozmanitou a bohatou sbírku, v níž jsou zastoupeny předměty všech možných podob a funkcí.

116 SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952.

10.5 Exponáty africké etnografické sbírky

10.5.1 Umístění sbírek



Uvedené schéma znázorňuje přibližnou polohu jednotlivých skupin afrických exponátů seřazených dle geografického a etnického původu. Ve vitríně č. 1 se nacházejí předměty etnik obývajících okolí Nilu a jeho přítoků v oblasti dnešní Jihosúdánské republiky. Ve vitríně č. 2 a 3 jsou vystaveny zbraně a předměty pocházející z mahdistického povstání, ve vitríně č. 4 a 7 najdeme zbraně, šperky a další předměty patřící arabskému obyvatelstvu. Vitríny č. 5 a 6 obsahují v první řadě obřadní předměty. Po obvodu místnosti je pak vystaven nábytek a předměty denní potřeby obyvatel severní Afriky. Pod trofejí antilopy kudu (na schématu pod číslem 9) visí mapa zachycující povodí Nilu a přilehlé oblasti.

10.5.2 Nabytí sbírek

Existuje několik možných způsobů, jakými mohl Josef skupovat předměty do své kolekce afrických etnografik. Na vzniku sbírky jako celku se pravděpodobně podílely všechny uvedené možnosti, přičemž v současné době již není možné u každého předmětu zpětně stanovit konkrétní způsob jeho nabytí.

- 1) nákup předmětů na trzích v Africe – tato varianta se týká především předmětů z mahdistického povstání („Na trzích se turistům rozprodávaly zbraně a jiná výstroj z povstání jako upomínkové předměty“ - *Sylabus zámku Opočno* 1983: 8, podrobněji téma rozebírá M. Daly ve zmiňované publikaci)
- 2) zisk předmětů přímo od původních etnik (nedoloženo – k dispozici momentálně nemáme žádné účtenky, doklady nebo poznámky o tomto způsobu nabytí předmětů)
- 3) nákup předmětů na aukcích, trzích a ve specializovaných obchodech v Evropě (zvláštní variantu této možnosti nákupu dokládá pouze jeden předmět, meč, na jehož čepeli se nachází nápis „W. Glauberg, A. Solingen“, což je jméno německé firmy zabývající se výrobou zbraní a kovových předmětů – čepele zbraní pocházejících z Afriky jsou tedy evropského původu)

Následující kapitoly jsou věnovány klasifikaci etnografických předmětů. Zatímco v kapitolách věnovaných africkým exponátům jsou předměty klasifikovány na základě způsobu jejich použití (zbraně, oděvy apod.), v kapitolách o exponátech amerických jsou předměty klasifikovány podle hlediska geografického. Tato rozdílná klasifikační kritéria byla volena s ohledem na charakter vystavených exponátů: zatímco sbírka americká je koncipována v první řadě dle geografických areálů, sbírka africká je rozčleněna jak dle hlediska geografického, tak i funkčního.

Text týkající se africké části etnografické sbírky je vzhledem k textu o sbírce americké výrazně kratší. Důvodem tohoto rozdílu je fakt, že o sbírku americkou se v současné době zajímá více badatelů přinášejících nové penzum informací, jež dosud nebyly pro potřeby zámeckého výkladu nijak uceleny. Velké množství prezentovaných informací o sbírce africké vychází z průvodcovského textu nebo ze zkatologizovaných evidenčních záznamů, není proto zapotřebí je v této práci detailněji opakovat.

10.5.3 Zbraně

Podstatnou složku africké etnografické sbírky tvoří zbraně různého typu. Přítomnost zbraní je jedním z podstatných rozdílů mezi africkou a americkou sbírkou – zatímco mezi exponáty z Afriky zaujímají zbraně podstatné místo, ve sbírkách amerických je najdeme jen zřídka. Z tohoto důvodu považují za příhodné otevřít text o africké etnografické kolekci právě zbraněmi.

Africká etnografická sbírka zbraní je tvořena v podstatě výhradně zbraněmi chladnými. Mezi exponáty z **východní Afriky**, jmenovitě ze **Súdánu**, se nachází např. velké množství oštěpů, které se na první pohled zdají totožné, ale při bližším ohledání je zřejmé, že se od sebe liší, a to především v provedení hrotů. Ve sbírkách lze nalézt např. oštěp s čtyřbokým hrotem, opatřeným na dvou úhlopříčně protilehlých stranách zpětnými záseky, dále oštěp, na němž se nachází šipkový hrot s krčkem kulatého průřezu se čtyřmi řadami zpětných háčků, nebo oštěp, jehož hrot je zdoben zkříženým šrafováním. Mezi oblíbené súdánské zbraně patřila také různá kopí, většinou s velkým železným listovitým hrotem. Taková kopí byla hojně užívána během mahdistického povstání. Mezi předměty, které patřily **súdánskému etniku Dinků**, můžeme zařadit např. válcovitý, tmavohnědou kůží potažený dřevěný toulec, ozdobený rytými čarami a s připevněným koženým řemenem. **Šilukům** pak patřil např. dřevěný kyj s polokulovitou hlavicí opletenou koženými řemínky a s dlouhou kuželovitě se zužující rukojetí. Zajímavou skupinu súdánských zbraní tvoří meče zvané kaskary. Jedná se o meče se symetrickou dvoubřítou čepelí se středovým žlábkem, ke každému meči potom náleží kožená pochva.¹¹⁷ Do sbírky súdánských zbraní patří také válečná ocelová sekerka zdobená vysekávaným geometrickým vzorem.

Z oblasti Súdánu a **Etiopie** se ve sbírkách opočenského zámku nachází zajímavá skupina exponátů, náležejících ke zbrojnímu příslušenství. Jedná se o kožené štíty, které jsou většinou okrouhlé a tvarované do širokého kuželu se špicí obrácenou ven. Mohou mít zesílený okraj a na zadní straně přidělané držadlo. Některé jsou zdobené (např. geometrickým vzorem pásů), některé zdobené nejsou. Jejich tvar nemusí být pouze kulatý, ve sbírkách se nachází také štít elipsoidní, který je na zadní straně vyztužen dřevěnou tyčí. Z Etiopie pochází také šavle se železnou, srpovitě zakřivenou čepelí, toulec na oštěpy nebo luk.

V expozicích se nachází také několik kusů zbraní ze **severní Afriky**. Badatelé z Náprstkova muzea je v 70. letech určili jako zbraně užívané **Tuaregy** (lze je tedy zařadit do oblasti **Alžírsko a při-**

¹¹⁷ Kaskary jsou v současné době velmi oblíbeným sběratelským artiklem, stejně jako objektem zájmu historiků i dalších zájemců z řad veřejnosti. Problematice kaskar je na internetu věnována řada webových stránek, např. Kaskara Broadwords of Sudanic Africa. [citováno 7.12.2013] Dostupné online z <http://www.vikingsword.com/ethsword/kaskara/>

lehlých saharských států). Najdeme mezi nimi např. šavličku zvanou flysa, která se vyznačuje úzkou železnou čepelí odvozenou ze tvaru jataganu, nebo různé typy mečů. Mečů mají zpravidla protáhlou, trojúhelníkovou železnou čepel a dřevěný jílec ve tvaru kříže s mosazným kováním a mosaznou záštitou. Jejich pochva je kožená, její špice je zdobená mosazným kováním. Z **Maroka** pocházejí dýky zvané džambije. Jejich čepel je asymetrická a zdobená vyleptanými stylizovanými rostlinami, jílec je pokryt stříbrným plechem s rostlinnými motivy. Termín „janbiya“ znamená v arabštině jednoduše „dýka“, ale v současné době se pod tímto pojmem rozumí pouze specifický typ dýky s ohnutou čepelí z islamizovaných oblastí severní Afriky.¹¹⁸ Z Maroka pochází také růžek na prach z mosazného plechu napodobující tvar obloukovitého rohu nebo ručnice.

Ve sbírkách zbraní jsou zastoupeny také předměty ze **střední Afriky**, z **Kamerunu** a z **Gabonu**. Jedná se především o nože s dvoubřitou čepelí a s dřevěnou pochvou. Z oblasti dnešního **Turecka** pochází dva tesáky s dlouhými čepelimi.

10.5.4 Oděvy a šperky

Další skupinu afrických etnografických předmětů tvoří oděvy, oděvní doplňky a šperky. Skupina těchto předmětů není příliš početná, jedná se však o důležitou složku sbírky zachycující materiální kulturu vybraných afrických lokalit na přelomu 19. a 20. století. Nejvíce předmětů spadajících do této kategorie pochází z území tehdejšího **Súdánu**. Súdánské oděvy jsou zastoupeny např. hnědou reznou košilí sešitou z pěti dílů. Její záplaty jsou vyhotoveny z červeného sukna, přičemž v postranním díle se nacházejí ještě záplaty bleděmodré. Košile byla uniformou mahdistického bojovníka. Ženským kusem oděvu je pak zástěrka skládající se ze dvou uzavazovacích řemínek z tenké kůže, na nichž jsou navázány asi 1mm široké řemíčky ve dvojicích hustě vedle. Mezi súdánské oděvní doplňky patří vějíř praporkovitého tvaru. Ze severní **Nigérie**, konkrétně od etnika Hausů, pochází jediný exponát, klobouk kuželovitého tvaru, pletený z provázku a zdobený.

Zajímavou skupinu související s oděvy a oděvními doplňky tvoří šperky. Z oblasti Súdánu pocházejí rozmanité druhy náramků. Jednak jsou to náramky vyrobené z bílého kovu, většinou podkovovitého tvaru a zdobené geometrickým dekorem, jednak jsou to relativně jednoduché náramky vyrobené z barevných korálek a mušlí navlečených na kožené šňůrce (stejným způsobem byly zhotovovány také náhrdelníky). Z **Maroka** pochází např. spona na šaty, z obecného kovu, s mosaznou jehlicí. Tvar spony se podobá tvaru přesýpacích hodin, zdobená je barevným smaltem (sklípkovou technikou). Zajímavá skupina šperků pochází z **Egypta**. Jedná se např. o náhrdelník tvořený řetězem z bílého kovu, na němž jsou pověšené rolničky a 4 válcovitá amuletová pouzdra, z nichž na každém je navíc pověšeno několik mincí. Uprostřed se nachází závěs se dvěma půlměsíci a s hvězdou, opět s pří-

118 Janbiya. [citováno 7.12.2013] Dostupné online z <http://en.wikipedia.org/wiki/Janbiya>

věšky z mincí. Mezi exponáty z Egypta najdeme také ozdoby do vlasů vyrobené z posříbřeného plechu nebo amuletový přívěšek zdobený geometrickým dekorem.

10.5.5 Předměty denní potřeby

Mezi předměty denní potřeby lze zařadit celou řadu exponátů různých funkcí. V kontextu africké etnografické sbírky se jedná převážně o předměty související s uchováním potravin, tj. různé mísy nebo poklapy na jídlo. Ze severní **Nigérie** pocházejí např. mísy vyrobené z tykve. Vnitřní povrch je vymazán okrově zbarvenou hlinkou, vnější povrch je zdoben vypalovaným geometrickým ornamentem. Vrchlík nádoby je zdoben čtyřmi segmenty kruhu uspořádanými do čtverce. Ze **Súdánu** pocházejí poklapy na potraviny pletené spirálovou technikou z rostlinného materiálu a košíky. Poklapy i košíky jsou často zdobený geometrickými vzory vyplétanými z různobarevných vláken. Z **Egypta** pocházejí mosazná vykuřovadla nebo mosazné konvice. Ve sbírce se také nacházejí předměty z **Íránu** (mosazná váza na vysoké noze) a ze **Sýrie** (nádoba z měděného plechu tvaru komolého kužele s tepaným ornamentálním dekorem).

10.5.6 Nábytek a dekorace

Nábytku pocházejícího z Afriky není ve sbírkách opočenského zámku mnoho. Josef si jej dovezl pravděpodobně proto, aby jím vhodně dokreslil autentickou atmosféru své sbírky. Mezi nábytkem z Afriky se nachází také několik kusů exponátů z **Turecka**. Jedná se o oktagonální taburety z hnědého leštěného dřeva zdobenými geometrickými ornamenty. Podstatná část nábytku byla vyrobena v oblasti **Egypta**. Pochází odtud např. dřevěná lavice s rovnou sedací plochou, opěradly po stranách a šesti nohami spojenými vodorovnými latěmi zdobenými prořezávaným vzorem, dále dřevěná zástěna nebo provazem vyplétaná dřevěná postel zvaná angareb. Z oblasti afrického Maghribu pochází několik okrouhlých kožených červenohnědých a geometrickými vzory zdobených polštářů.

10.5.7 Hračky, hudební nástroje, rituální předměty

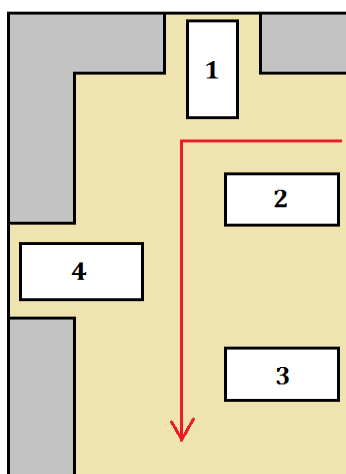
Africké hudební nástroje jsou v opočenské sbírce zastoupeny zejména bubny a trubkami. Ze **západní Afriky** pochází dvoustranný buben ve tvaru přesýpacích hodin. Tělo bubnu je dřevěné, obě ozvučené poloviny jsou červeně lakované, středová spojovací část je lakována zeleně. Potahy jsou zhotoveny ze silné bílé kůže, navzájem spojené vypínací šňůrou vedenou po celém obvodu bubnu. Jiný buben pochází ze Súdánu, stejně jako signální trubky nebo gongy v bambusovém rámu. Ze Súdánu pochází

také hračka, panenka vyrobená z rákosového stvolu oděného do pytlovitého šatu.

Pod označení „rituální předměty“ spadá několik exponátů, jež byly s velkou pravděpodobností používány během náboženských obřadů nebo jiných typů rituálů. Z **Pobřeží slonoviny** pochází např. obličejová maska řezaná ze dřeva a tmavohnědě patinovaná. Zobrazuje obličej ducha. Jeho oční partie, kolmá linka na čele a nos jsou barveny bílou hlinkou. Ve stejné lokalitě byla vyrobená také socha řezaná z tmavohnědě patinovaného dřeva zobrazující ženskou figuru s hřebenovým účesem, kuželovitými ňadry a vystupujícími hýžděmi. Na obvodu jejího obličeje je vyznačeno zjizvení. Z oblasti **Gabonu** pochází tzv. „strážní figura“, řezaná ze dřeva do podoby stylizované lidské figury, s velkou hlavou a zmenšeným tělem. Pokrytá je mosazným plechem. Pochází pravděpodobně od etnika Fangů, jejichž výroba strážních skulptur úzce souvisí s hlubokou úctou k vlastním předkům.¹¹⁹ Zajímavým exponátem je soška zvaná nomoli. Vyrobená byla v 16. nebo 17. století, tesaná je z mastku růžové barvy. Zobrazuje lidskou figuru s velkou hlavou (polovina výšky celé figury) a se dvěma miniaturními lidskými postavčkami po stranách. Její obličej je tvořen velkýma očima, trojúhelníkovým nosem a mohutnými tvářemi. Funkce takových sošek vyráběných v oblasti okolo Sierra Leone je dosud nejasná. Podle některých atributů (sošky u sebe často mají štíty a zbraně, také náušnice) se zdá, že se tímto způsobem zachycovaly podobizny náčelníků.¹²⁰ Všechny figurky se vyznačují velkou hlavou vystouplou dopředu, výrazným nosem a velkými plnými rty.

10.6 Exponáty americké etnografické sbírky

10.6.1 Umístění sbírek



119 Více informací o strážních figurách viz Textová příloha věnovaná konkrétním etnikům
120 Nomoli. [citováno 8.12. 2013]. Dostupné online z <http://www.sierraleoneheritage.org/glossary/word.php?id=nomoli>

V expozici opočenského zámku jsou předměty rozmístěny podle geografického hlediska. Na obrázku je schematicky znázorněna část sálu, v němž se nacházejí americké sbírky (nejedná se tedy o půdorys celého etnografického sálu, africké sbírky v nákrese zaneseny nejsou). Ve vitrínách č. 1, 2 a 3 jsou umístěny předměty etnik obývajících americké Velké pláně. Ve vitríně č. 4 jsou pak vystaveny exponáty pocházející ze západního pobřeží Spojených států amerických a Kanady.

10.6.2 Nabytí sbírek

Na základě interpretace dochovaných pramenů různé povahy se lze domnívat, že Josef etnografických exponátů nabyl v zásadě trojím způsobem:

1. nákupem ve specializovaných obchodech ve Spojených státech, v tzv. Curio stores (doloženo u předmětů z různých částí Ameriky)
2. nákupem přímo od lokálních výrobců (nedoloženo)
3. nákupem v Evropě (nedoloženo)

Bod č. 2 sice nelze doložit, na základě průběhu Josefovy cesty jej však lze s velkou pravděpodobností předpokládat. Josef navštívil řadu menších měst, kde měl možnost se setkat s lokálními výrobci nebo drobnými obchodníky se suvenýry. Žádný exponát sice nenesl odkaz na nějaké takové setkání, na druhé straně se ale ve sbírkách vyskytuje několik exponátů, jejichž původ nelze objasnit. Nákup exponátů v Evropě vyloučit také nelze, i když ani o něm doklady nemáme. Jelikož však Josef v Evropě nakupoval evropské i orientální zbraně (o tom archivní důkazy existují), je možné, že si tímto způsobem pořídil také některá etnografika.

10.6.3 Velké pláně, préríjní indiáni

Předkolumbovští obyvatelé Velkých plání označovaní jako préríjní indiáni se stali literárním a filmovým archetypem, ačkoliv označení spíše než na jejich etnickou spřízněnost poukazuje na specifické geografické vymezení. Vedle etnického sebeurčení (Černonožci, Arapahové, Čejenové, Komančové, Lakotové a mnozí další) se k charakterizaci nativních obyvatel Velkých plání užívá i daleko hrubší klasifikace založená na způsobu života a ekonomických faktorech. Pro první skupinu indiánů byl během 18. a 19. století typický kočovný způsob života, při němž jsou její členové plně závislí na koních a putujících stádech bizonů, ačkoliv příležitostně si přilepšovali drobným zemědělstvím, zejména pěstováním tabáku a kukuřice. Druhá skupina indiánů byla polousedlá, žila ve vesnicích a vedle zemědělství se zabývala obchodem. Lov bizonů byl uskutečňován příležitostně.

Sbírky

Jak se k Josefovi dostaly oděvy tvořící hlavní část sbírky, nám známo není. Je možné, že si je Josef zakoupil již v Americe a sám je pak dovezl do Opočna, pravděpodobnější je však varianta, že si je zakoupil od nějakého evropského obchodníka s indiánským zbožím. Alespoň k této možnosti se přiklání Dr. Candace Greenová. Podle ní lze s jistotou tvrdit minimálně to, že Josef předměty nenakupoval jednotlivě, ale že si je pořídil již jako hotovou sbírku, k níž pak nanejvýš přikupoval některé drobnosti.

Oděvy

Informacemi týkajícími se oděvů préríjních indiánů přispěla mimo jiné Dr. Candace Greenová. Podle jejího názoru lze opočenské exponáty datovat do období mezi lety 1820 až 1860 (nejpravděpodobněji pak někde doprostřed), přičemž jednotlivé kusy oděvů a další předměty nemusely nutně tvořit jediný celek. Již v době, kdy Josef Colloredo-Mannsfeld sbírku předmětů préríjních indiánů koupil, se podle názoru Dr. Greenové jednalo o různorodou kolekci. Některé kusy (např. mužská košile a legíny) k sobě se vši pravděpodobností patří, jiné však nikoliv. Definitivním tvrzením týkajícím se stáří nebo původu opočenských exponátů se Greenová vědomě vyhýbá. Podobných kusů oděvu, které by se dobou vzniku a užíváním daly zařadit do vymezeného období, je totiž v Evropě i v Americe poskrovnu, chybí tedy dostatečný srovnávací materiál. Jediné, čím si můžeme být v případě jedné z košil jisti (obr. 14, 15 v obrazové příloze týkající se sbírek), je region, z něhož pochází. Jedná se o košili z oblasti tzv. Upper Missouri, tj. horního toku Missouri. Řeka byla v době, o které mluvíme, významným komunikačním kanálem Velkých plání. Na své cesty se po ní vydávali i někteří Evropané. Jedním z nich byl Maximilian zu Wied-Neuwied, objevitel, přírodovědec a etnolog, který svou expedici do Severní Ameriky uskutečnil mezi lety 1832 – 1834. Díky němu (nebo spíše díky jeho doprovodu, malíři Karlu Bodmerovi) máme k dispozici cenné dobové obrázky americké krajiny a jejích obyvatel. Některé Bodmerovy malby a kresby mají vysokou historickou a etnografickou hodnotu, neboť je lze přesně datovat a opřít se o ně jako o část jinak tak skrovného komparativního materiálu.

V expozici opočenského zámku se nacházejí oděvy mužské i ženské. Vystavené kusy mužského oděvu nesou silný symbolický význam, ostatně jako všechny indiánské ceremoniální oděvy. Jejich smyslem bylo upozornit na osobnost a jedinečnost nositele. To, že se skutečně jedná o oděvy zvláštního významu, dokazuje množství osobních charakteristik „vepsaných“ do materiálu. Bez přehánění se dá říci, že soudě podle bohaté zdobnosti obou mužských ceremoniálních košil byli jejich nositeli významní členové skupiny, snad i náčelníci.

Košile, jež pozornost badatelů poutá přednostně (obr. 14, 15) je vyrobena z měkké, dobře zpracované jelenice. Zdobená je jednak kresbami různého významu, jednak vyplétanými ornamenty. Je to symbolikou nabitý slavnostní kus oděvu, který byl nošen pouze při zvláštních příležitostech. Vysoce symbolické na něm nejsou pouze kresby a ornamenty, ale i samotné barvy. Prérijní indiáni zdobili své oděvy zejména zelenou, žlutou, modrou a červenou barvou, přičemž poslední dvě jmenované nabývaly největší důležitosti. Červená je jakožto barva krve metaforou života a lidstva obecně, spolu s modrou jsou to navíc barvy přírodních živlů: červená patří zemi a ohni, modrá obloze a vodě. Červená je navíc také barvou Slunce, které má samo o sobě silný symbolický náboj. Je to dárce života, esence života, „the Great Power“. Ne náhodou se šamanky kmene Blackfootů při svém Slunečním tanci „halí“ do červeně. Tím, že si barvou potírají obličej, ruce i oděv, činí samy sebe svatými a mocnými. (Tylor 1994: 197).

Zatímco symbolika barev je (přinejmenším v rámci jednoho etnika) obecně platná, kresba je na každém kusu oděvu jedinečná, protože vypráví osobní příběh. Na pojednávané košili (obr. 14, 15) jsou u ramenních pásů vyplétaných urzoními¹²¹ ostny zobrazení nepřátelé, kteří přišli o život rukou majitele košile. Jsou to malé postavičky znázorněné od pasu výše. Je jich přes dvacet a zobrazeny jsou čtyřmi různými způsoby. Liší se především v charakteru pokrývky hlavy a v tom, zda s sebou nesou zbraň či nikoliv. Tento nejednotný způsob zobrazení pravděpodobně odkazuje na příslušnost k různým etnikům. Krátké linky vybíhající z hlav některých obětí by mohly naznačovat odebrání skalpů.¹²²

Na rukávech košile jsou zobrazeny různé druhy zbraní, meče i zbraně střelné. U nich se pak nachází ornament ve tvaru hrábí. Jedná se o symbol ruky informující o faktu, že tyto zbraně byly ukořistěny. Značky ve tvaru „X“ znázorňují indiánská tůpí a značky koňských stop mezi nimi vyprávějí příběh o hrdinství muže, který se vypravil do středu nepřátelské osady. Krátké linky symbolizující lidské stopy naznačují, že muž musel na chvíli seskočit z koně, pravděpodobně proto, aby prozkoumal okolí a mohl něco ukořistit. Červeno-černé značky (puntíky a krátké čárky, z nichž stéká červený pramen) jsou pak řezná a bodná zranění, která utrpěl v bitvě. Kotouč vyplétaný ursoními ostny (pro etnikum Crow dle Colina B. Tylora neobvyklý útvar) může odkazovat k ohradě s buvoly. Dr. Greenová je v otázce přiřazení košile k etniku Crow zdrženlivější, podle ní je to pouze jedna, i když nejpravděpodobnější možnost.

Červené trojúhelníky, čtyřúhelníky a kolečka ve svrchní části druhé mužské košile (obr. č. 1, 2) rovněž symbolizují zabitě nepřátele. Jejich poměrně nedokonalé a schematické provedení stejně jako evropský střih košile vzbuzuje mezi odborníky rozporuplné reakce. Někteří (např. Colin F. Tylor) se domnívají, že se jedná o kus oděvu, který indiáni nevyrobili pro svou vlastní potřebu, nýbrž za úče-

121 Urzon kanadský – severoamerický hlodavec připomínající svým vzhledem dikobraza

122 Alespoň na základě výkladu ornamentiky Colina F. Tylora v knize *Plains Indians* (s. 185).

lem prodeje. Podle tohoto názoru je tedy košile z etnografického hlediska méně hodnotná. Jiní badatelé (např. Dr. Greenová) nepovažují tuto hypotézu za prokazatelnou a ke košili přistupují jako k originálnímu kusu indiánské ceremoniální výbavy. Vedle figurek zabitých nepřátel je košile ozdobena ještě několika dalšími kresbami. O něco níže na přední i zadní straně oděvu jsou červeno-černé dýmky znázorňující válečné výpravy, kterým majitel oděvu velel. Zahnuté linky ve tvaru písmene „c“ připomínají stopy koňských kopyt. Jejich posláním je upozornit každého, kdo dokáže na košili číst, na mnohé výpravy, jejichž cílem bylo ukořistit koně.

Kromě mužských oděvů préríjních indiánů se v opočenských sbírkách nachází jeden oděv ženský. Jedná se o šaty určené ke každodennímu nošení, čemuž odpovídá jejich skromnější zdobnost. Vyrobené jsou opět z vydělané zvířecí kůže a zdobí je kožené provázky a modro-červené vyplétání. Různé techniky vyplétání se užívaly i při výrobě košíků, které jsou v opočenské sbírce poměrně hojně zastoupeny.

Obuv, oděvní doplňky

Sbíрку oděvů doplňuje také několik kusů obuvi, například kožené mokasíny s korálkovou výšivkou v modrých tónech nebo pár mokasín z rozdvojeným jazykem. Při výrobě obuvi se užívaly stejné techniky jako ke zdobení oděvů, tedy vyplétání ursoními ostny a zdobení korálky a kresbou.

Důležitým doplňkem a symbolickou součástí indiánského oděvu bývaly čelenky různých velikostí a tvarů, jež se vyráběly jak z peří, tak z kůže, kostí, rohoviny nebo korálků. Mimo ně nosili préríjní indiáni celou řadu ozdob a přívěsků, od kožených náhrdelníků až po opasky a ozdoby tvořené korálkovou výšivkou a zrcátky. Takové ozdoby se často nosily na hrudi, jednalo se o náprsní ozdoby bojovníků. V opočenské sbírce se například vyskytuje mužský náhrdelník vyrobený z dvanácti šňůr a modrých a červených korálků. Zajímavým exponátem je také váček z kůže vydry s výšivkou urzoních ostnů od etnika Čipevů.

Užitné předměty

Také některé z předmětů denní potřeby se zdobily podobnými technikami jako oděvy. V opočenské sbírce se nachází například kožená pochva na nůž zdobená korálkovou výšivkou nebo drobná taška ozdobená rovněž korálky. Rozmanité techniky pletení se hojně užívaly při výrobě různých typů nádob, pro něž byla vedle praktičnosti typická i dekorativnost vzniklá splétáním různě barevných materiálů. Ve sbírce se například nacházejí koše a ošatky pletené ze světlehnědých, štípaných a celých prutů. Z dalších užitných předmětů najdeme v etnografické sbírce například kožený toulec na šípy, chřestidlo, bavlněný popruh na nošení břemen, dýmku, buben nebo řezanou figurku. Zbraně jsou

ve sbírce zastoupeny jediným exponátem, tomahavkem.

10.6.4 Severozápadní pobřeží Severní Ameriky

Kulturní areál severozápadního pobřeží Severní Ameriky je vymezen kanadskou provincií Britská Kolumbie a státy Aljaška, Washington a Oregon. Jedná se o území s bohatě členěným pobřežím a snadným přístupem k moři a jeho potravinovým zdrojům. Tlingitská a haidská kultura, jež je v opočenských sbírkách zastoupena několika exponáty, se proto vždy nějak váže k rybolovu a přímořskému způsobu života.

Sbírky

Jakým způsobem Josef exponátů ze severozápadního pobřeží Severní Ameriky nabyl, víme poměrně přesně. Vypovídají o tom jak zmínky na exponátech, tak archivní materiály. Josef si předměty nakupoval postupně přímo během cesty, aktivně se proto na složení své sbírky podílel. O konkrétních okolostech nákupu některých exponátů bylo pojednáno v kapitole věnované Josefově první cestě.

Suvenýry

Výraznou složkou opočenské etnografické sbírky jsou předměty vyrobené místními obyvateli za účely prodeje jako suvenýry. Mezi nimi pak vynikají modely totemů. Ty jsou vyrobeny dvojitým způsobem, jednak se jedná o barvené dřevořezby, jednak o modely zhotovené z argilitu, zvláštního typu jílovité horniny. Na modelech totemů jsou znázorněna různá totemová zvířata, např. medvěd, orel, bobr, žába, pták nebo jezevec. Modely byly vyrobeny jednak Tlingity, jednak Haidy žijícími na ostrovech královny Charlotte.

Mezi další suvenýry z této oblasti patří například model sněžnic (dvě drobné překřížené sněžnice svázané provázkem), model páru vysokých bot, model člunu s dvěma dřevěnými figurkami a vesly nebo luk a svazek dvanácti šípů.

Předměty určené ke každodennímu použití

Denně užívané předměty jsou ve sbírce zastoupeny velkým množstvím pletených košíků různých tvarů (např. košík z lýka, košík s víkem pletený z rostlinného pletiva a vyšívaný vlnou s motivem diagonálních proužků nebo košík z rostlinného pletiva pletený technikou twinning s vplétanou třešňovou

kůrou apod.) Vedle košíků jsou ve sbírce naběračky z rohoviny, lžíce nebo misky určené k běžnému užití i ke konzumaci obřadních pokrmů, například při potlačí. Součástí sbírky jsou i látkové panenky, dřevěné chřestidlo, krabičky určené k ukládání rozmanitých drobností nebo zdobené mroží kly.

Další výrazná složka předmětů souvisí s hlavním zdrojem obživy obyvatel severozápadního pobřeží Severní Ameriky, tj. s rybolovem. Zajímavými exponáty jsou například speciální háky určené k lovu platýsů (tzv. „halibut hooks“), jež byly nedílnou součástí tradičního způsobu rybolovu.

Každý takový hák je vyroben ze dvou svázaných dílů dřeva a kostěnné části. Kompletní lovicí příslušenství se vedle samotného háku skládalo ještě ze dvou lanek. Na jednom byl zavěšen kámen fungující jako zátěž (háček bylo potřeba udržet nízko, protože platýsi obývají mořské dno), na druhém byl pak uvázán nafouknutý tuliní žaludek, jež plnil funkci bójky. Z hlediska rybáře se jednalo spíše o lov pasivní. Poté, co hák i s návnadou a závažím spustil na dno, nezbylo mu než vyčkat. Byl-li hák v klidu a bójka plula na hladině, znamenalo to, že ryba se návnadě prozatím vyhýbá. Potopení bójky však signalizovalo, že se platýs chytil na hák (kostěnná část se mu vzeprěla v tlamě) a že jej spolu se zátěží a bójkou táhne dál. Způsob lovu je schematicky zachycen na obrázku.

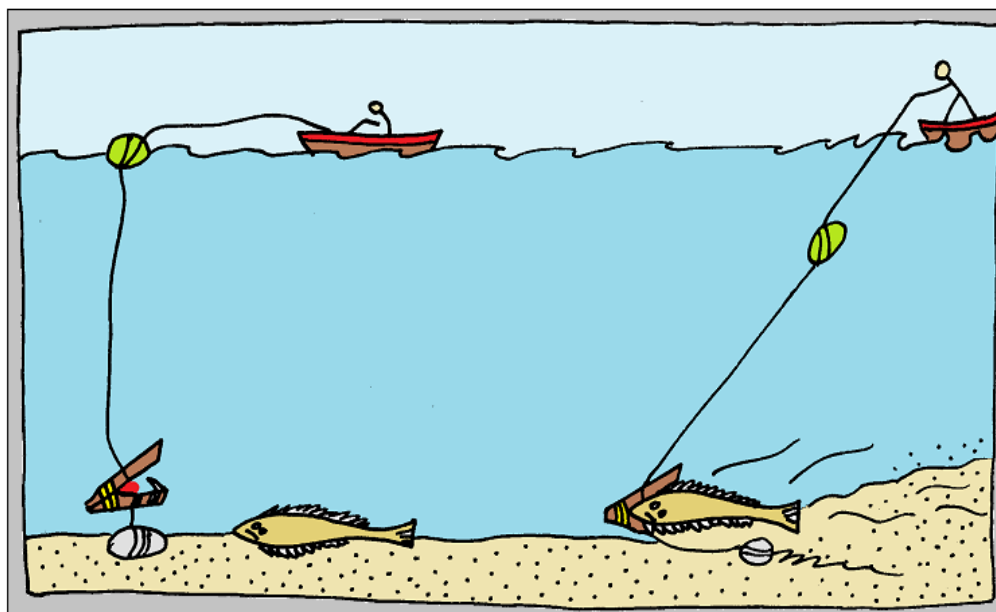


Schéma lovu platýsů za pomoci tzv. „halibut hook“ (kresba A. J.)

Velikost háků nebyla univerzální, každý vyrobený kus byl přizpůsoben síle a obratnosti rybáře. O tom, jak velká ryba se bude schopná na hák chytit, rozhodovala (dle výpovědi badatele Billa Holma) vzdálenost mezi konci dřevěných ramen háku. Obyvatelé západního pobřeží Severní Ameriky měli vypočít-

táno, že má-li mít rybař dostatek sil na vytáhnutí úlovku, měla by tato vzdálenost představovat zhruba šíři jeho zaťaté pěsti.

Ve sbírkách opočenského zámku se vyskytují dva kompletně zachovalé háky. Oba dva jsou zdobeny řezbami se zvířecími motivy. Kromě nich je ve vitríně vystaveno ještě další rybářské náčiní, například splávky, hroty harpun, udice nebo ostř.

Mezi etnografickými předměty se nachází relativně velké množství sněžnic. Které z nich si Josef zakoupil ještě v Evropě a které již pocházejí z Ameriky, nemůžeme určit se stoprocentní jistotou. Jediné vodítko nám poskytuje již zmiňovaná fotografie, na níž si Josef své sněžnice zkouší „nanečisto“, a také nápis „Der Turist, Schutz Mark, Berlin W.9“ uvedený na jednom páru sněžnic, z něhož vyplývá, že minimálně jeden pár pochází z Evropy.

10.6.5 Jihozápadní pobřeží Severní Ameriky

Předměty opočenské sbírky přináležely přednostně tzv. indiánským kmenům Pueblo, jež obývají zejména Arizonu a Nové Mexiko. Od etnika Navaho se ve sbírce nacházejí tři tkané koberečky, koše z rostlinného pletiva, podložka nebo ozdoba na stěnu ve tvaru poklice. Zmiňovaný nápis ("Frank M.-Covert.329, 5th Avenue N.Y.,") na dvou nádobách z pálené hlíny, jež byly etnografickými pracovníky přiřazeny etniku Zuniů a jež vyrobili obyvatelé vesnice Acoma, je důkazem skutečnosti, že jihozápadní pobřeží Josef pravděpodobně osobně nenavštívil.

10.6.6 Kanada

Z archivních materiálů víme, že na území Kanady se Josef během svých cest pohyboval. Informace se ovšem vztahují pouze k západní části Kanady a nikoliv k lokalitám, které obývají Métisové nebo kanadští lesní indiáni, jejichž předměty se v opočenské sbírce vyskytují. I v tomto případě si Josef exponáty pravděpodobně zakoupil v některém z obchodů s kuriozitami.

Etniku Métisů patřil například kožený kabát s velkým límcem a ursoní výšivkou nebo kožený kabát zdobený třásněmi obtočenými ursoními ostny. Oděvy jsou doplněny párem mokasínů nebo vákem sešitým z kůže zvířecích nohou.

Mezi předměty, u nichž je uvedeno pouze to, že patří kanadským indiánům, patří krabička z březové kůry nebo ze žlutavé slámy, dále také mokasíny ze světlé kůže nebo dýmkový tomahavk. Algonkinové jsou ve sbírce zastoupeny jediným předmětem, modelem kanoe z březové kůry. Z kanadských prérií nebo východních lokalit, které Josef s největší pravděpodobností vůbec nenavštívil, pochází rovněž jediný exponát, pádlo.

Dva předměty sbírky se přímo váží ke kanadskému národnímu parku Banff v kanadské provincii Albertě. Jedná se o závěsné prkénko, na němž je vedle podobizny indiána napsáno „Souvenir of Banff. Alberta,“ a kolorovanou fotografii dakotského náčelníka. Jak se do Josefovy sbírky dostaly tyto suvenýry, zůstává otázkou. Na jedné straně nemáme jakýkoliv archivní důkaz o tom, že by Josef Banff osobně navštívil, proto se zdá, že si je spíše zakoupil někde jinde. Na straně druhé však nedává příliš smysl, že by si Josef tyto suvenýry, jež mají jen malou historickou, kulturní nebo uměleckou hodnotu, koupil s cílem zařadit ho do své po všech stránkách velmi kvalitní sbírky.

10.7 Opočenská etnografická sbírka jako součást českých i zahraničních etnografických expozic

Kulturní areál Afriky a kulturní areál Severní Ameriky v celé jeho obrovské rozmanitosti (v Americe zejména v návaznosti na prekolumbovské obyvatelé a jejich potomky – Native Americans, American Indians, Indigenous people of North America neboli „indiány“) není české veřejnosti neznámý. Do jejího povědomí se dostal skrze odborná díla etnografická (zaměřená primárně na slovesný folklor, oděvní kulturu, umění nebo náboženství), ale především skrze díla populárně naučná a beletristická. Spektrum odborné i populárně naučné literatury k tématu je v současné době velmi široké, odborná veřejnost i další zájemci o danou problematiku mohou vybírat z celé řady domácích i zahraničních titulů. Stejně tak české, evropské i mimoevropské instituce nabízejí svým návštěvníkům řadu stálých etnografických expozic i dočasných výstav zaměřených na kulturní areály Afriky a Ameriky.

Nejvýznamnější domácí institucí shromažďující etnografické sbírky z Afriky a z Ameriky je bezesporu Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur. O dějinách muzea (jehož sběratelské ambice se zpočátku nezaměřovaly na mimoevropské etnografické předměty) byly v českém prostředí napsány desítky textů, z nichž některé se zabývají nejenom dějinami muzea jako instituce, ale také dějinami jeho sbírek. Jednou z novějších publikací, jejímž předmětem jsou africké etnografické sbírky v Náprstkově muzeu, je práce Markéty Tesařové *Hudební nástroje subsaharské Afriky ve sbírkách Náprstkova muzea* z roku 2006. Americkými sbírkami se pak zabývala např. Ing. Markéta Tesařová ve své diplomové práci nazvané *Indiánské kultury v expozici Náprstkova muzea* z roku 2010 nebo Ludmila Misauerová v práci *Hudební nástroje obou Amerik ve sbírkách Náprstkova muzea* z roku 2006. Množství publikovaných prací jen dokazuje jak specifičnost instituce jako takové, tak kulturní a historickou hodnotu vystavovaných sbírek.

Africké a americké etnografické sbírky Náprstkova muzea čítají tisíce až desetitisíce exponátů. Jedná se o nejmohutnější sbírku svého druhu v České republice. Jádrem africké etnografické sbírky spočívá v kolekci „tradičních“ umění a řemesel z 19. a poč. 20. století. Zastoupeny jsou zde projevy

materiální kultury etnik Bété, Dan, Ngere, Fon, Joruba, Zande, Mangbetu, Kuba, Songe, Čokwe, Fulbe, Mandingo, Berti, Núbijců, Jorubů, Pygmejů, Pare, Džaga, Čvana, Kabylů, Ibů, Zulů, Xosů a dalších. Specifickou složku sbírky tvoří předměty ze starověkého Egypta. Americké etnografické sbírky obsahují jak kolekce etnické hmotné kultury shromážděné v rozpětí od konce 18. stol. až do 20. století, tak rozmanitý archeologický materiál. Nejvíce předmětů pochází z jižní a střední Ameriky. Severoamerické sbírky zahrnují oblast severozápadu (etnika Tlingitové, Kwakiutlové, Nutkové, Sališové aj.), oblast Kalifornie a Velké pánve (Hupové), oblast Jihozápadu (Hopi, Zuňi, Navaho aj.), oblast Velkých plání a prérií (Teton Dakotové, Černonožci, Arapahové, Santee Dakotové aj.) a oblast Východních lesů. Středoamerická sbírka obsahuje soubory starověké Mezoameriky a početnou sbírku keramiky kultury Čirikí z Panamy. Novověká kolekce zahrnuje etnografické soubory současných nativních národů Nahuů, Mayů, Mixtéků, Zapotéků, Huicholů ad. Jihoamerické archeologické sbírky dokumentují starověký Ekvádor, Kolumbii, Venezuelu a Peru, další předměty pocházejí z tropických oblastí Chile a Bolívie.¹²³

Po Náprstkově muzeu je největší kolekce afrických a amerických etnografik uložena právě na Státním zámku v Opočně. Ačkoliv její objem je ve srovnání s Náprstkovým muzeem daleko menší, přesto se v České republice nevyskytuje žádná jiná instituce, v níž by byly etnografické sbírky z Afriky a Ameriky koncentrovány ve větších počtech. Zajímavou a významnou skupinu materiálu tvoří sbírky soukromých sběratelů. Mezi ty největší a v současné době nejznámější patří sbírka afrických etnografik Rainera Kreissla, který ji v roce 2004 věnoval Národní galerii¹²⁴. Dalším soukromým sběratelem je Jiří Blata z Opavy, kolekce jeho afrických etnografik čítá více než 1600 kusů. Sběrka je vystavena a zpřístupněna veřejnosti.¹²⁵ Na území České republiky se vyskytuje soukromých afrických etnografických sbírek několik, dvě jmenované jsou v současné době patrně nejznámější. Ve srovnání se soukromými sbírkami africkými jsou sbírky amerických etnografik velmi málo známé a není jisté, kolik se jich v České republice nachází¹²⁶.

Jiný typ srovnání se však nabízí v rámci Evropy. Africké a americké etnografické sbírky je

123 Odstavec je citován a částečně volně přeformulován z kapitoly „Amerika“: Podsbírka mimoevropské etnografie. [citováno 7.12.2013]. Dostupné online z <http://www.nm.cz/Naprstkovo-muzeum/Oddeleni-NpM/Oddeleni-mimoevropske-etnografie/>

124 Národní galerie nebyla jedinou institucí, která od Kreissla obdržela součásti jeho sbírky. Například Náprstkovu muzeu daroval více než jeden tisíc kusů anatolských koberců. Afrika a Orient Rainera Kreissla [citováno 8.12.2013] Dostupné online z <http://www.muzeum-cv.net/index.php/aktualne/archiv/225-afrika-a-orient-rainera-kreissla-216--4102008--kostel-sv-kateiny-radnice>

125 Afrika je poslední mystérium naší planety, říká cestovatel Jiří Blata. [citováno 8.12.2013]. Dostupné online z <http://www.denik.cz/zajimavosti/kultura-pozvanka-rozhovor-jiri-blata-duch-afriky21102013-s3vs.html>

126 Přesněji řečeno není jednoduché zjistit, zda se zde vůbec nějaké vyskytují. Prostřednictvím běžného vyhledávání na internetu o nich totiž není možné vyhledat jakékoli informace.

možné navštívit v řadě institucí (převážně se jedná o muzea) na celém území Evropy. Seznam těch nejznámějších je uveden v poznámce pod čarou.¹²⁷ Americká a africká etnografika jsou umístěna také v mimoevropských institucích, jejich prezentace by však sahala daleko nad rámec této práce. Stejně tak množství soukromých sbírek za hranicemi České republiky už nelze objektivně reflektovat. Důkladná analýza kulturní a historické hodnoty sbírky a její srovnání s kolekcemi domácími i světovými by navíc vyžadovala důkladnou erudici, proto se pro tuto chvíli lze spokojit s tvrzením, že sbírky v Opočně zaujímají mezi českými i zahraničními etnografickými kolekcemi své specifické místo. I přesto, že v domácím prostředí dominuje africkým a americkým etnografickým sbírkám Náprstkovo muzeum a v zahraničí se vyskytuje řada kulturních institucí, v jejichž sbírkách se nalézají desetitisíce exponátů, se sbírky Státního zámku Opočno těší zájmu a oblibě mezi návštěvníky i domácími a zahraničními badateli.

127Mezi nejznámější patří v Německu např. Ethnologisches Museum Berlin-Dahlem, Indiamuseum Bretten, Museum für Völkerkunde Dresden, Museum der Weltkulturen Frankfurt am Main, Museum für Völkerkunde Hamburg, Rautenstrauch-Joest-Museum – Kulturen der Welt Köln, Staatliches Museum für Völkerkunde München, Übersee-Museum Bremen, v Rakousku Museum für Völkerkunde Wien, ve Švýcarsku Museum der Kulturen Basel, Museum Rietberg Zürich, Nordamerika Native Museum Zürich, Völkerkundemuseum der Universität Zürich, ve Francii Musée du quai Branly Paris, v Nizozemí Rijksmuseum Volkenkund, ve Švédsku Etnografiska Museet, v Maďarsku Néprajzi Múzeum a ve Velké Británii Pitt Rivers Museum Oxford a British Museum London.

RESUMÉ

Josef Colloredo-Mannsfeld (1866 – 1957) navštívil Afriku i Severní Ameriku celkem čtyřikrát, na své dvě africké cesty se vydal sám a na dvou několikaměsíčních amerických výpravách jej doprovázela jeho manželka Yvonne (na první cestě, o druhé to nevíme jistě, navíc Yvonnina teta komtesa d'Etchegoyen). První africká cesta probíhala v první čtvrtině roku 1901, druhá na začátku roku 1902. První americká cesta probíhala na podzim a v zimě na přelomu let 1904 a 1905, druhá se odehrála ve stejnou roční dobu, pouze o rok později.

Během dvou afrických cest navštívil Josef Colloredo-Mannsfeld oblast severovýchodní části afrického kontinentu. Procestoval celkem čtyři africké státy – Egypt, Súdán, Abyssinii a Eritreu (dnešní Egypt, Súdán, Jihosúdánskou republiku, Etiopii a Eritreu). Cílem jeho afrických cest byl s největší pravděpodobností především lov divoké zvěře, čemuž odpovídají i trasy, které se svou africkou karavanou procestoval. Nejčastěji se zdržoval v povodí řek (velká část trofejí pochází z povodí řeky Rahad), ačkoliv i v afrických městech se nějakou dobu zdržel. Ze svých afrických expedic si kromě velkého množství zvířecích exponátů dovezl také rozmanité a cenné etnografické sbírky, které jsou v současné době uloženy na Státním zámku Opočno. Většinu těchto exponátů si Josef s velkou pravděpodobností nakoupil na afrických a evropských tržištích nebo na aukcích. Doklady o tom, že bych některé předměty získával přímo od místních obyvatel, k dispozici nemáme.

Během dvou amerických cest procestovali manželé Colloredo-Mannsfeldovi Spojené státy od východu na západ, odkud se vypravili dále na sever do Kanady a na Aljašku. Ačkoliv přesné určení navštívených lokalit není vzhledem k nedostatku archivních materiálů možné, několik detailů k dispozici máme. Během pobytu ve Spojených státech navštívili manželé mnoho amerických i kanadských měst (New York, St. Louis, Vancouver, Montreal nebo Seattle), zajímali se o místní kulturní, přírodní i průmyslové pamětihodnosti. Hlavní motivací Josefova pobytu na Aljašce a Yukonu byl opět především lov divoké zvěře, čemuž odpovídá velké množství zvířecích trofejí. Vedle nich si Josef ze Severní Ameriky dovezl také relativně velké množství etnografického materiálu. Ve sbírce uložené dílem na Státním zámku Opočno, dílem v Náprstkově muzeu, jsou zastoupeny předměty od indiánských etnik Černonožců, Vran, Tlingitů, Haidů, Zuniů, Algonquinů a mnohých dalších. Jedná se jak o předměty denní potřeby (oděvy, nástroje aj.), tak o předměty zhotovené jako suvenýry (modely totemů, modely loděk aj.). U některých exponátů je způsob nabytí nepochybný (exponát má např. cedulku s konkrétní informací), u jiných se lze způsob nabytí pouze domnívat a u řady z nich neexistuje vodítko žádné.

ZÁVĚR, ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝ- ZKUMU

Cílem práce bylo osvětlit příčiny vzniku opočenské africké a severoamerické etnografické sbírky. Prostřednictvím studia exponátů a archivních materiálů bylo možné všechny cesty alespoň přibližně rekonstruovat, čímž byl tento cíl snad alespoň zčásti naplněn. Mezi další záměry patřilo blíže pojednat o jednotlivých exponátech a o dobových etnických, politických a ekonomických poměrech v Africe a Severní Americe. Několik stran bylo věnováno historii cestovatelství a lovecké tradici v Evropě, v Africe a ve Spojených státech.

Výsledky výzkumu splnily prvotní očekávání pouze částečně. Autorku textu badatelský proces velmi zajímal a bavil, v archivu a na zámeckých objektech objevila řadu zajímavých skutečností týkajících se osoby Josefa Colloredo-Mannsfelda. Bohužel jen relativně malé procento souviselo s Josefovým cestovatelstvím. Největším zklamáním byla pro autorku skutečnost, že se jí nepodařilo objevit žádný dokument týkající se konkrétního způsobu nabytí podstatné složky americké etnografické sbírky, předmětů patřících préríjním indiánům. Přímých dokladů o nabytí jakýchkoliv etnografických sbírek bylo v archivu ostatně jen velmi málo, přičemž daleko méně informací máme k dispozici o původu sbírky africké. Stejně tak pohyb Josefa a jeho ženy po Spojených státech není (s výjimkou Aljašky a Yukonu) kvůli nedostatku archivních pramenů zmapován dostatečně.

Ačkoliv bylo množství informací omezené, výsledný obraz Josefových putování se z nich přece jen vytvořit podařilo. Výsledky výzkumu poslouží předně jako obohacení a doplněk průvodcovského textu a jako zdroj informací pro případné zájemce o Státní zámek Opočno. Mimo to by text mohl posloužit také zájemcům o dějiny loveckých a etnografických sbírek nebo o dějiny rodu Colloredo-Mannsfeld. Informace v něm publikované dosud nebyly oficiálně zpracovány a zveřejněny (s výjimkou diplomové práce autorky), proto by mohly penzum dosud známých informací k tématu v mnoha směrech obohatit.

LITERATURA

Primární literatura

Sborník statí k sedmdesátým narozeninám Josefa knížete z Colloredo Mannsfeldu 1866 – 1936. Praha: Úřednictvo Colloredo-Mannsfeldských velkostatků, 1936.

Sekundární literatura

Ženy slavných mužů cestovatelů: sborník příspěvků ze 16. afrického symposia konaného v kulturním domě města Holic: 4. října 2008. Holice: Kulturní dům města Holic, 2009.

BARTOŠ, Josef. *Úvod do metodiky historického bádání a nauky o pramenech.* Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 1999.

DALY, M. W. *Empire on the Nile, The Anglo-Egyptian Sudan 1898 – 1934;* Cambridge 1986.

DALY, M. W. *Imperial Sudan: The Anglo-Egyptian Condominium 1934-1956.* Cambridge University Press 1991.

HOŘEJŠ, Miloš. *Podnikatelské aktivity šlechty v cukrovarnictví na příkladu Colloredo Mannsfeldského cukrovaru v Opočně-Podzámčí.* Národní technické muzeum v Praze. LCaŘ 126, č. 9-10, září-říjen 2010. Dostupné online z www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/317-320.PDF.

HOŘEJŠ, MILOŠ. *Podnikatel z donucení? Podnikatelské aktivity Josefa Jeronýma knížete Colloredo-Mannsfelda (1866-1957).* In: BRŇOVJÁK, Jiří a Aleš ZÁŘICKÝ. *Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století : výstup z mezinárodní konference pořádané ve dnech 8.-9.11.2007 Ostravskou univerzitou v Ostravě a statutárním městem Ostrava.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.

HRACHOVCOVÁ, Eva. *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století.* Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. České Budějovice, 2007.

JINDRA, Zdeněk. *Základy historické heuristiky. Úvod do studia dějepisu II*. Praha, 1982.

KAIZL, Ladislav. *Lidová výživa: Strava v Podkrkonoší : význam lidové stravy, její zvláštnosti, návrat k lidové stravě a dnešní doba*. Grégr, 1944.

KAMÍN, Tomáš a MACHALOVÁ, Tatiana. *Kritika rasy a rasismu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 173 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická; sv. 271. ISBN 80-210-3275-8.

KRANSKY, Walter. *Edward H. Mitchell, His Life and Times*. [citováno 13/9/2012]. Dostupné z <http://www.thepostcard.com/walt/pub/ehm/chkfst/ehmlife.pdf>

LENZ, Mary Jane. *Material: George Heye and His Golden Rule*. [Citováno 6/9/2012]. Dostupné z: <http://anthropology.si.edu/accessinganthropology/alaska/pdf/Lenz%20AIA%20Mag%20Autumn%202004.pdf>

MORRIS, Robert Tuttle. *Nut growing*. The Macmillan Company, 1921. Dostupné z: <http://www.ebooksread.com/authors-eng/robert-t-robert-tuttle-morris/nut-growing-hci/1-nut-growing-hci.shtml>

MORRIS, Robert T. *Padesát let chirurgem: (Fifty years a surgeon)*. Praha: V. Škubal, 1946.

NETKOVÁ, Marie, PAULÍK, Milan: *Sylabus zámku Opočno*. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody východočeského kraje. 1983.

ROVNÁ, Lenka a Miroslav JINDRA. *Dějiny Kanady*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012

SANDERS, Helen Fitzgerald. *A history of Montana (Volume 3)*. The Lewis Publishing Company. Chicago and New York, 1913. Pp. 68. Dostupné online z <http://www.ebooksread.com/authors-eng/helen-fitzgerald-sanders/a-history-of-montana-volume-3-dna/page-68-a-history-of-montana-volume-3-dna.shtml>

SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011

STRINGFELLOW, Robert B. *The standard book of hunting and shooting: an abridgment of the hunters encyclopedia*. New York: Greystone Press-Hawthorn, 1950

STREIT, Vincenc. *S jménem Rosa Afrikou: (žena rovná mužům)*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010.

SVĚŘÁKOVÁ, Kateřina. *Indiánské internátní školy v Severní Americe na sklonku 19. století a vývoj indiánské otázky ve století dvacátém*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. 74 s. Vedoucí práce Oldřich Kašpar.

SVOBODA, Michal. *Biografická metoda v antropologii*. AntropoWEBZIN 2-3/2007.

SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952.

TINDALL, George Brown, SHI, David E. *Dějiny Spojených států amerických*. 4., opr. a dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2000, s. 475.

Internetové stránky

Alaska's Digital Archives. Dostupné z <http://vilda.alaska.edu>.

Alaska area compared to conterminous US. [Citováno 20/1/2013]. Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/File:Alaska_area_compared_to_conterminous_US.svg

Aplikace Google Maps. Dostupná z maps.google.com.

BOJČUK, Lukáš. *Neoficiální stránky zámku Opočno*. [Citováno 6/9/2012]. Dostupné online z: <http://hejkalkovo.opocno.sweb.cz/texty/historie.htm>.

Cambridge Journals. [citováno 16.12.2013]. Dostupné online z <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=6021712>

Canada provinces 1895-1898. [Citováno 20/1/2013]. Dostupné online z <http://en.wikipedia.org/wiki/>

File:Canada_provinces_1895-1898.png

Caribou Crossing. [Citováno 29/08/2012]. Dostupné online z: <http://www.cariboucrossing.ca/>.

Civil War in Sudan: The Impact of Ecological Degradation [citováno 16.12.2013]. Dostupné online z http://www.africa.upenn.edu/Articles_Gen/cvlw_env_sdn.html

Généalogie et histoire locale en Provence et dans les Alpes. *Jane Hading (1859-1940), artiste dramatique marseillaise*. [Citováno 11/08/2012]. Dostupné online z: <http://www.geneprovence.com/2010/01/jane-hading-1859-1940-artiste.html>.

Genealogy index. Colloredo-Mannsfeld. [Citováno 28/1/2013]. Dostupné online z: <http://genealogy-euweb.cz/colloredo/colloredo2.html>.

Gjenvick-Gjonvik Archive. *History of the North German Lloyd Steamship Company of Bremen (1898)*. [Citováno 17/08/2012]. Dostupné online z: <http://www.gjenvick.com/SteamshipLines/North-GermanLloyd/1898-04-NorthGermanLine-History.html>.

Great Unsolved Mysteries in Canadian History. Who Discovered Klondike Gold? Patsy Henderson's Version of the Discovery [Citováno 07/09/2012]. Dostupné z: <http://www.canadianmysteries.ca/sites/klondike/contenders/skookumjim/3333en.html>

Guide to the Fred Carlyon Photographs ca. 1898 - 1903. [Citováno 14/9/2012]. Dostupné z <http://digital.lib.washington.edu/findingaids/view?docId=CarlyonFredPHColl299.xml>

HIS 4300 Twentieth Century World. Sub Saharan Africa (1900-1935). [citováno 15.12.2013]. Dostupné online z <http://www.his4300twentiethcenturyworld.net/africa-below-the-sahara.html>

Historie lovu a myslivosti. Českomoravská myslivecká jednota, o. s. [Citováno 14.1.2013]. Dostupné online z <http://www.cmmj.cz/Charakteristika-organizace/Historie-lovu-a-myslivosti.aspx>

Historie ochrany přírody a krajiny v České republice. [Citováno 11/9/2012]. Dostupné online z http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=historie_ochrany&site=zakladni_udaje_cz

Hunting. [Citováno 13/9/2012]. Dostupné z <http://www.botany.uwc.ac.za/envfacts/facts/hunting.htm>.

Hunting Net, Hunting Community. [Citováno 13/9/2012]. Dostupné z <http://www.huntingnet.com/>
12:42 13.9.2012

Hunting: The Sport of Killing. [Citováno 13/9/2012]. Dostupné z: http://www.thenazareneway.com/vegetarian/hunting_the_sport_of_killing.htm

Farnost Dobříš. *Historie kostela Nejsvětější Trojice v Dobříši*. [Citováno 11/08/2012]. Dostupné online z: http://www.farnostdobris.cz/clanky_detail.php?id=9.

Janbiya. [citováno 7.12.2013] Dostupné online z <http://en.wikipedia.org/wiki/Janbiya>

Kaskara Broadwords of Sudanic Africa. [citováno 7.12.2013] Dostupné online z <http://www.vikingsword.com/ethsword/kaskara/>

Louisiana Purchase Exposition. [citováno 19/1/2013] Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/Louisiana_Purchase_Exposition.

Metropolitan Postcard Club of New York City. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné z <http://www.metropostcard.com/publishersa2.html>

Myslivost. Historie myslivosti. [Citováno 14.1.2013]. Dostupné online z <http://myslivost.host56.com/historie.html>

National Park Service History. *Theodore Roosevelt and the National Park System*. [Citováno 11/9/2012.] Dostupné z <http://www.nps.gov/history/history/hisnps/npshistory/teddy.htm>

Native American People / Tribes. *The Tlingit Nation*. [Citováno 28/08/2012]. Dostupné online z: <http://www.snowowl.com/people/lingit1.htm>merican People / Tribes. *The Tlingit Nation*. [Citováno 28/08/2012].

Native Americans in the United States. Wikipedia. [citováno 15/1/2013] Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/Native_Americans_in_the_United_States

Nomoli. [citováno 8.12. 2013]. Dostupné online z <http://www.sierraleoneheritage.org/>

glossary/word.php?id=nomoli

PBS. Historical Figures. Theodore Roosevelt (1858-1919). [Citováno 11/9/2012]. Dostupné z <http://www.pbs.org/nationalparks/people/historical/roosevelt/>.

Pohled do historie lovu zvěře. Myslivost. [Citováno 14.1.2013]. Dostupné online z <http://www.myslivost.cz/Casopis-Myslivost/Myslivost/2006/Unor---2006/POHLED-DO-HISTORIE-LOVU-ZVERE.aspx>.

Projobs. *Průměrný plat*. [Citováno 16/08/12]. Dostupné online z: <http://www.projobs.cz/prumerny-plat-delnik-480>

Průvodce okolo Brd: Dobříš. *Josef Colloredo-Mannsfeld (1866-1957)*. [Citováno 08/08/2012]. Dostupné online z <http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/okolobrd/dobris/josef.htm>.

Ptejte se knihovny. *Hodnota zlatky v roce 1910*. [Citováno 16/08/12]. Dostupné online z: <http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2012/hodnota-zlatky-v-roce-1910>.

Smithsonian Institution Archives. Roosevelt African Expedition Collects for SI. [Citováno 11/9/2012]. Dostupné z: http://siarchives.si.edu/collections/siris_sic_193.

Southern Lakes Yukon. *Tagish*. [Citováno 29/08/2012]. Dostupné online z <http://www.southernlake-syukon.com/tagish.html>.

Stories and folklore from Skagway, Alaska. Skagway Stories. Mr. Patsy Henderson. [Citováno 07/09/2012]. Dostupné z: <http://www.skagwaystories.org/2011/08/mr-patsy-henderson.html>

Temple Genealogy. Genealogie Covertů. [Citováno 13/1/13] Dostupné online z www.temple-genealogy.com/b375.htm.

Terminology of First Nations, Native, Aboriginal and Metis. Aboriginal Infant Development Programs of BC. 2009. [Citováno 11/9/2012.]. Dostupné online z http://www.aidp.bc.ca/terminology_of_native_aboriginal_metis.pdf

The New Imperialism. [citováno 16.11.2013]. Dostupné online z <http://www.suu.edu/faculty/ping/pdf/>

TheNewImperialism.pdf

The power of 96 elephants: Teaming up to end ivory and poaching. [citováno 16.11.2013]. Dostupné online z: <http://www.csmonitor.com/World/Africa/Africa-Monitor/2013/1023/The-power-of-96-elephants-Teaming-up-to-end-ivory-poaching>

The Rhodes Colossus. [citováno 16.11.2013] Dostupné online z: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Rhodes_Colossus

Theodore Roosevelt Association. Conservationist, Life of Theodore Roosevelt. [Citováno 11/9/2012.]. Dostupné z: <http://www.theodoreroosevelt.org/life/conNatPark.htm>.

Theodore Roosevelt - Hypocrite or Environmentalist? V článku citována kniha Douglase Brinkleyho *The Wilderness Warrior*. [Citováno 13/9/2012]. Dostupné z <http://ericaiello.wordpress.com/2010/10/07/theodore-roosevelt-hypocrite-or-environmentalist/>

United States 1898 – 1907. En.wikipedia.org. [Citováno 20/1/2013] Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/File:United_States_1898-1907.png

Wildlife of South Sudan. [citováno 16.11.2013]. Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/Wildlife_of_South_Sudan

Wikipedia, free encyclopedia. Alaska. [citováno 14/9/2012]. Dostupné z <http://en.wikipedia.org/wiki/Alaska>

Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Mediatizace*. [Citováno 08/08/2012]. Dostupné online z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mediatizace>

Wikipedia. *Métis people (Canada)*. Online [citováno 6/12/2012]. Dostupné z: [http://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tis_people_\(Canada\)](http://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tis_people_(Canada))

Wikipedia, free encyclopedia. *Ramona*. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné online z: [http://en.wikipedia.org/wiki/Ramona_\(sternwheeler_1892\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ramona_(sternwheeler_1892))

Wikipedia, free encyclopedia. *Queen Charlotte Sound (Canada)*. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné

online z: [http://en.wikipedia.org/wiki/Queen_Charlotte_Sound_\(Canada\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Queen_Charlotte_Sound_(Canada))

Wikipedia, free encyclopedia. *Treadwell gold mine*. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné online z: http://en.wikipedia.org/wiki/Treadwell_gold_mine

Wikipedia, free encyclopedia. *Skagway, Alaska*. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné online z: http://en.wikipedia.org/wiki/Skagway,_Alaska

Winter & Pond. Biographical History. [Citováno 27/08/2012]. Dostupné z [http:// socialarchive.iath.virginia.edu/xtf/view?docId=winter--pond-cr.xml](http://socialarchive.iath.virginia.edu/xtf/view?docId=winter--pond-cr.xml)

Rozhlasové pořady

Zrcadlo (Český rozhlas Leonardo). 5.2.2010. Dostupné online z <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/1088616>.

Ostatní

Přednáškový cyklus Náprstkova muzea věnovaný Dr. Emilu Holubovi (přednášející Martin Šámal a Milena Secká), květen a červen 2012

TEXTOVÁ PŘÍLOHA - ETNIKA ZASTOUPENÁ VE SBÍRCE

Africká etnika

Danové¹²⁸

- Danové v současné době žijí v Libérii a v Pobřeží Slonoviny, jejich populace čítá asi 350 000 jedinců, sousedí s etniky Guere, Guno a Mano.
- Jejich jazykem je jazyk Dan (Mande)
- Danové vytvářejí endogamní společnost vedenou náčelníky, kteří si svou pozici získali prostřednictvím zásluh v získávání obživy (práce na poli nebo úspěchy v lovu)
- Tradiční způsob obživy Danů spočíval ve farmaření nebo v lovu divoké zvěře, v současné době byly tyto aktivity nahrazeny prací v diamantových dolech nebo na plantážích, na nichž se sklízí rostliny určené na výrobu gumy.
- Součástí společnosti Danů jsou tzv. leopardní skupiny, které se soustřeďují kolem posvátných duchů „go“, o nichž se domnívají, že jsou zodpovědní za mír. Tyto jednotky vytvářejí politickou strukturu společnosti, každá vesnice má většinou vlastní politickou samosprávu.
- Náboženská víra Danů spočívá v dichotomii mezi vesnicí a buší, v přeneseném smyslu slova mezi kulturou a přírodou. Hranice je pro Dany posvátná a při jejím překročení musí být lidé vždy na pozoru. Danové věří, že všechny bytosti mají duši (du), která je lidem a zvířatům dána bohem Xra při okamžiku narození. Duše je nesmrtelná a rodí se stále znovu, některé duše se ale mezi lidmi mohou vyskytovat v nehmotném těle. Většinou obývají lesy, ale s člověkem mohou navazovat kontakt.
- Hlavním uměleckým vyjádřením Danů jsou masky. Jejich tematika se dotýká všech oblastí každodenního života, masky jsou velmi rozmanité.

128 Dan Information. [citováno 2.11.2013]. Dostupné online z <http://www.uiowa.edu/~af-ricart/toc/people/Dan.html>

Fangové¹²⁹

- Fangové žijí v severním Gabonu a v Kamerunu, jejich populace čítá více než 800 000 jedinců, Fangové sousedí s etniky Kwele, Lumbu a Teke
- Jazyk, kterým hovoří, spadá do skupiny „Equatorial Bantu“
- Fangové přišli na území, v němž v současnosti žijí, ze severovýchodu. V době příchodu se jednalo o malé skupiny nomádských zemědělců, které byly natolik silné, že dokázaly z území vytlačit své slabší sousedy.
- Způsob obživy Fangů tvoří z velké části zemědělství, spočívající v cyklickém vypalování a obdělávání půdy pralesa. Na svých polích pěstují především banánovníky a maniok. Lesní porosty likvidují Fangové velkými noži a půdu obdělávají motykami
- Politický systém Fangů staví na drobnějších politických jednotkách tvořených vesnickými společenstvími. Každá vesnice má svého náčelníka, kterým je většinou významný člen rodiny nebo zakladatel vesnice. Náčelník hraje významnou roli nejenom v oblasti politiky, uznáván je také pro své významné postavení při realizaci rituálů.
- Víra Fangů spočívá ve veliké úctě k vlastním předkům. Lebky a kosti výrazných náčelníků jsou uchovávány na zvláštních místech mimo dosah žen a nezasvěcených jedinců a slouží jako amulety ochraňující rodinu. Na bedny s ostatky předků Fangové umísťují dřevěné, tzv. strážní figury, jejichž funkce spočívá buď v ochraňování duší v předků, nebo v reprezentaci jejich fyzické podoby. Během migrace si Fangové uchovávali především ostatky, strážní figury pro ně neměly takový význam, proto se občas dostaly do rukou obchodníků s uměním.
- Nejvýznamnějším uměleckým projevem Fangů jsou právě zmiňované strážní figury, jejichž funkce však není v první řadě umělecká ani estetická, ale rituální.

Gurové¹³⁰

- Gurové obývají údolí okolo řeky Bandama v Pobřeží slonoviny
- Hovoří skupiny Mande z nigero-konžské jazykové rodiny
- Původní subsistenční aktivitu Gurů tvořil lov a sběr, v současné době je to hlavně zemědělství zaměřené na pěstování banánovníků, rýže a jamů. Kromě těchto plodin ještě Gurové pěstují kávu, kakao a bavlnu. O pole se většinou starají muži, zatímco ženy se zabývají ostatními pra-

129 Fang information. [citováno 2.11.2013]. Dostupné online z <http://www.uiowa.edu/~africart/toc/people/Fang.html>

130 Guro. [citováno 2.11.2013]. Dostupné online z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/249706/Guro>

cemí. Některá soukromá pole Gurů začala být ve 20. století obhospodařována průmyslovými stroji a nahrazena velkými plantážemi.

- Základní sociální a ekonomickou jednotkou gurské společnosti jsou patriline. Ve vesnicích se nevyskytují náčelníci, ale větší vážnost mají významní členové patrilineí, jejich úkolem je např. reprezentace vesnice.
- Gurové si až do dnešní doby uchovali svá vlastní původní náboženství, v rámci nichž uctívají zemi, které oběťují za ochranu pro vesnici a její obyvatele. V každé vesnici se navíc nachází zasvěcená osoba, s níž lidé konzultují před tím, než uskuteční důležitá rozhodnutí.

Hausové¹³¹

- Hausové obývají oblasti v severní Nigérii a v severozápadním Nigeru, jejich populace je velmi početná, dosahuje až 15 milionů jedinců
- Jejich jazykem hauština (Hausa), mezi jejich sousedy patří Kanuri, Fulani, Akan, Songhay, Yoruba
- Organizované hauské státní útvary se začaly formovat mezi lety 500 – 700 našeho letopočtu, ale teprve kolem roku 1200 začali Hausové ovládat okolní regiony. Hauských států bylo podle zakladatelské tradice sedm, každému z nich vládl v době založení jeden ze sedmi synů zakladatele Bayajidda. Politický systém států byl založen na příslušnosti ke královské rodové linii, velké změny v politickém uspořádání přišly až na začátku 20. století, kdy se oblasti obývané Hausy dostaly pod britskou koloniální správu.
- Každý ze sedmi původních hauských států se živil odlišným způsobem v závislosti na jeho poloze a přírodních zdrojích. Některé státy se zabývaly primárně produkcí oděvů a barvením indigem, které pak distribuovaly do dalších hauských provincií, jiné se živily primárně obchodem nebo byly zodpovědné za ochranu lokality v případě vojenského ohrožení
- Hausové jsou především muslimové, islám se zde ale mísí s tradičními náboženstvími
- Nejznámějším hauským uměleckým projevem jsou látky barvené indigem (dodnes vyráběné v hauském státě Kano v severní Nigérii)

131 Hausa information. [citováno 2.11.2013]. Dostupné online z <http://www.uiowa.edu/~africart/toc/people/Hausa.html>

Šilukové¹³²

- Šilukové obývají především oblasti okolo Nilu v Jihoafrické republice, jejich populace čítá asi 1,5 milionu jedinců, v současnosti se jedná o třetí početně nejmohutnější etnikum Jihoafrické republiky (první dvě místa zaujímají Dinkové a Nuerové)
- Mezi lety 1490 – 1865 byli Šilukové organizováni ve státním útvaru nazvaném Šilucké království s centrem ve Fashodě. Během 19. století bylo království oslabeno Osmanskou říší a posléze zaniklo. Na počátku 20. století bylo území obsazeno britskou koloniální správou.
- Šilukové (ve vlastním jazyce Chollo) hovoří jazykem Dhøg Cøllø (v překladu „jazyk Šiluků“) spadajícím do nilo-saharské jazykové rodiny
- Šilukové jsou zemědělci, ale také pastevci (dobytek, ovce, kozy), přičemž o pastvu, dojení a obecně o péči o dobytek se starají muži, obě pohlaví se zabývají zemědělskou činností
- Většina Šiluků konvertovala ke křesťanství, menšina k islámu, přičemž v některých případech se křesťanství i islám prolínají s tradičními náboženstvími

Tuaregové¹³³

- Tuaregové obývají oblasti Alžír, Lybie, Nigeru, Nigérie, Burkiny Faso, Senegalu a Mali, jejich sousedy jsou etnika Hausa, Fulani, Tebu nebo Berber
- Jazyk Tuaregů patří mezi jazyky berberské, hovoří jím asi 1,2 miliony mluvčích, z čehož asi polovina hovoří východními dialekty
- Tuaregové patří mezi nomádské obyvatelstvo. Do první poloviny 20. století hrály jejich putující karavany primární roli v trans-saharském obchodu, důležitost jejich spojení upadla až ve chvíli, kdy Evropané začali skrze Saharu stavět železnice a propojovat je s přístavy.
- V minulosti platilo, že obchod byl výsadou bohatší vrstvy, elity, zatímco zemědělstvím se živili lidé nižších společenských tříd. Během úpadku vlivu Tuaregů na trans-saharský obchod se situace začala obracet a usedlí jedinci mohli začít kumulovat větší bohatství. Také v dnešní době někteří Tuaregové žijí částečně usedlým způsobem života ve městech na okraji Sahary.
- Hlavní složku ekonomiky Tuaregů tvořil po tisíce let trans-saharský obchod, a to zejména putování po pěti hlavních cestách vedoucích přes severní středomořská střediska skrze Saharu

132 Shilluk people. [citováno 2.11.2013]. Dostupné online z http://en.wikipedia.org/wiki/Shilluk_people

133 Tuareg Information. [citováno 2.11.2013]. Dostupné online z <http://www.uiowa.edu/~africart/toc/people/Tuareg.html>

do velkých měst na hranici pouště a poté, i se zbožím, stejnou cestou zpět. Tuaregové byli nositeli velké materiální zodpovědnosti, předměty z různých částí Afriky museli dopravit stovky kilometrů na sever, odkud byly distribuovány do různých částí světa. Vzhledem k limitovanému prostoru v karavaně bylo tímto způsobem převažováno především luxusní zboží, které nezabralo mnoho místa, ale profit z jeho prodeje byl vysoký. Stejným způsobem Tuaregové mnohdy přepravovali otroky pro Evropany a lidé žijící na Středním Východě.

- Tuaregové jsou většinou vyznavači islámu, jejich náboženství je však obohaceno o víru v duchy (djinn). Mnoho mužů nosí přívěšky s úryvky z Koránu, které slouží jako ochranné amulety. Jakmile muži dosáhnou věku 25 let, začnou svůj obličej skrývat do závoje, který překrývá celý jejich obličej a který je možno si sundat pouze před členy rodiny. Ženy se nezařezávají.
- Mezi umělecké projevy Tuaregů patří výrobky z bižuterie, kovem zdobená sedla a zručně vyrobené meče

Americká etnika

Algonkinové (angl. Algonquin, v orig. Algonquin)¹³⁴

- Algonkinové jsou součástí východní odnože většího etnického celku *Chippewa*
- Sami sebe dělí na menší dílčí skupiny, například *Abitibi* (okolo jezera Abitibi), *Barrère* (okolo jezer Barrière a Kakabong), *Dumoine* (okolo řeky Dumoine a jezera Ontario), *Kichesipirini* (na ostrově Allumette a řece Ottawě), *Kipawa* (na řekách Kipawa, Maganasibi a na severním břehu řeky Ottawa naproti Mattawě) a mnohé další
- Podle Algonkinů byla pojmenována velká a významná jazyková rodina
- Obývají oblasti kolem řeky Ottawy, především kolem jejich severních přítoků
- Nejvíce bojovných střetů prodělali Algonkinové s Evropany. Po válce mezi Francouzi a Irokézy byli někteří Algonkinové vyhnáni za hranice domovských teritorií (zejména na sever a východ), ale po utichnutí největších sporů se zase postupně navraceli zpět. Od té doby již na tomto území zůstali, i když kontakt s Evropany pro ně byl nevyhnutelný. Algonkinská a evropská kultura a způsob života se na základě dlouhodobého kontaktu vzájemně ovlivňovaly.

¹³⁴SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 544 - 545

- Podle odhadů Mooneyho (1928) bylo v roce 1600 ve skupinách Algonquin a Ottawa dohromady asi 6000 členů, v roce 1900 bylo součástí Algonkinů 1536 jedinců

Černonožci (angl. Blackfeet, v orig. Siksika)¹³⁵

- Název skupiny vznikl na základě charakteristického zbarvení mokasín, které dle některých výkladů zbarvil popel z prérijních ohňů. Podle jiných názorů byly tyto mokasínky záměrně barveny načerno.
- Pro Černonožce existuje celá řada dalších označení, například *Ah-hi'-ta-pe* (dřívější název znamenající „lidé krve“, „blood people“), *Ayatchinini* (chippewský název), *Ayatchiyiniw* (označení Černonožců etnikem Vran, znamená „cizinec, nepřítel“), *I tsi sí pi sa* (Hidatské označení, znamená „black feet“), *Ka-wi-'na-han* (arapažské označení, znamená „black people“), *Saha'ntla* (Kutenajské označení, znamená „bad people“) a mnohá další, jež se většinou váží k černé barvě
- Černonožci se dělí do tří základních podskupin, z nichž každá se skládá z řady dílčích etnik
 - vlastní Černonožci (severní část celého teritoria, jak je vymezeno níže)
 - Etnika *Apikaiyiks*, *Emitahpahksaiyiks*, *Motahtosiks*, *Saiyiks*, *Siksinokaks* aj.
 - *Kainah* nebo *Bloods* (jižnější část teritoria)
 - Etnika *Ahkaiksumiks*, *Anepo*, *Isokasimiks*, *Memeoya*, *Nitikskikřs* aj.
 - Piegan (jižní část teritoria ve Spojených státech)
 - Etnika *Inuksiks*, *Kahmitaiks*, *Kiyis*, *Kutaiimiks*, *Mokumiks*, *Nitawiyiks* aj.
- Černonožci hovoří jazykem patřícím do algonkinské skupiny
- Obývají teritorium rozpínající se vertikálně od řeky Saskatchewan v Kanadě až po hlavní tok Missouri v Montaně a horizontálně od 105° západní délky až k Rocky Mountains na východě
- Podle tradice se Černonožci dostali na své území ze severovýchodu, jejich postup na západ byl dán mimo jiné odchytem divokých prérijních koní. Černonožci byli v bojovném sporu téměř se všemi svými sousedy, relativně dobře však vycházeli s Angličany sídlícími u Hudsonova zálivu v Kanadě, neboť skrze ně získávali zbraně a munici. Několikrát je sužovali plané neštovice, nikdy ne však v takové míře jako jejich sousedy, kteří byli zdroji nákazy, Evropanům, blíž. Nikdy nebyli násilně nuceni k odchodu ze svého domácího teritoria, kulturu a způsob života Evropanů přijímali (a přijímají) pozvolně.
- Populace Černonožců je odhadována následovně: rok 1780 - 15 tisíc, rok 1858 – 7300, rok

¹³⁵SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 395 - 398

1909 – v USA 2195, v Kanadě 2440 (dohromady 4635), rok 1923 – 5360 jedinců v USA i v Kanadě

- Černonožci jsou známí jako jedno z největších a nejbojovnějších etnik Velkých plání. Evropská cestovatelé a obchodníci je poznali jako horlivé ochránce svého území.

Čipevové / Odžibvejové (angl. a v orig. Chippewa / Ojibwa)¹³⁶

- Originální pojmenování lze přeložit jako „to roast until puckered up“ (volně přeloženo „opékat až do chvíle, než se svraští“), což odkazuje ke svraštělým obrubám a švům jejich mokasín
- Mezi další domácí pojmenování Čipevů patří např. *An-ish-in-aub-ag* („spontánní lidé“). Tsattinové říkali Čipevům *Bedzaqetcha* („dlouhé vlasy“), Huroni *Eskiaeronnon* („lidé vodopádů“), Hidatové *Hahatonway* („vyskakující“), Vrány (Cree) *Né-a-ya-og* („ti, kteří mluví stejným jazykem“). Ve výčtu podobných názvů by bylo možné dále pokračovat.
- V rámci celého společenství se vyděluje deset hlavních podskupin, jež se dále dělí na menší celky. Mezi hlavní podskupiny patří např. *Betonukeengainubejig* (severní Wisconsin), *Kechegummenwininewug* (jižní břeh jezera Superior), *Kechesebewinewug* (horní tok Mississippi v Minesotě), *Wahsuaangunewinewug* (řeka Wisconsin) a mnohé další.
- Čipevové jsou mluvčí algonkinské jazykové rodiny
- Čipevové obývali region Sault Sainte Marie, později se přesunuli k jezeru Huron, kde se rozšířili po celém severním pobřeží a dále po obou březích jezera Superior. Jejich rozšíření lze sledovat až k Želvím horám (Turtle Mountains) v Severní Dakotě.
- K jezeru Superior přišli Čipevové z východu, i když jak daleko na východě a ve které konkrétní oblasti se jejich původní domov vyskytoval, jasné není. Během 18. století se Čipevové rozšířili dále do severní Minnesoty a severní Manitoby až k Želvím horám. Během 19. století byli postupně shromažďováni v rezervacích na obou stranách hranice mezi Spojenými státy a Kanadou (tzv. International Boundary).
- Velikost populace Čipevů je odhadována následovně: rok 1650 – 35 tisíc, 1764 - 25 tisíc, rok 1843 – 30 tisíc, rok 1851 – 28 tis., rok 1923 – 45 tisíc (včetně tisíců míšenců)
- Čipevové stáli vždy v zájmu evropských spisovatelů a učenců. Díky jejich vysoké početnosti a rozlehlosti území, které obývali, se snadno dostali do centra pozornosti. Díky záznamům Henryho M. Schoolcrafta, který se zabýval čipevským folklorem a mytologií, se jim dostalo velké popularity. Schoolcraftovými záznamy se inspiroval např. Longfellow ve své slavné

¹³⁶SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 260 – 264.

básni Hiawatha, která, ač vybudována přednostně na irokézských zdrojích, má s čipevským slovesným folklorem spoustu společného. Čipevská označení se dochovala v řadě místních názvů na mnoha různých místech (Chippewa Falls, Chippewa Lake apod.)

Dakotové (angl., v orig. Dakota)¹³⁷

- Podle knihy *Indian Tribes of North America* označují etnonyma **Dakota**, **Lakota**, **Nakota** a **Sioux** tutéž skupinu, rozdíl spočívá pouze v jazyce, kterým je daná skupina označována.
 - *Dakota* („spojenci“) je označení etnika v jazycích Santee a ve východních dialektech
 - *Nakota* (rovněž „spojenci“) je označení v jazycích Yankton a Assiniboin
 - *Lakota* (také „spojenci“) je označení v jazyce Teton
 - *Sioux* je zkratka označení *Nadouessioux*, kterým toto etnikum označovali Chippewové a které vychází z francouzštiny a znamená „zmije“, v přeneseném smyslu slova „nepřítel“. V současné době se pravděpodobně jedná o nejnámější a nejužívanější etnonymum.
- Kromě výše zmíněných (a nejnámějších) etnonym se užívá celá řada dalších označení, např. *Ita ha'tski* (Hidatské jméno znamenající „dlouhé šípy“), *Pambizimina* (Šošonské jméno znamenající „ti, kteří stínají hlavu“), *O-o'-ho-mo-i'-o* (čejenský název znamenající „ti zvenčí“) apod.
- Dakotové bývají někdy děleni na východní-stromovou a západní-prérijní skupinu. Tato klasifikace je však spíše než na etnicitě nebo jazyku založena na způsobu života a ekonomických faktorech. Dle etnických kritérií se Dakotové běžně rozlišují na sedm podskupin, které se poté nadále dělí.
- Siouanská jazyková rodina, nejbližší jazykové vztahy je pojí s kmenem Hidatsa
- Nejstarší známé osídlení se vztahuje k lokalitám blízko řeky Mississippi v jižní Minnesotě, severozápadním Wisconsinu a v přiléhajících částech Iowy. Po roce 1825 se Dakotové přesunuli dále na západ, až se nakonec dostali až na území mezi Yellowstonem a řekami Platte.
- První konkrétní písemná zmínka týkající se Dakotů pochází z roku 1640. Jejimi autory jsou jezuité, kteří se pravděpodobně dostali do východní části dakotského území. Dakotové prodělali několik střetů s Čipevy, v roce 1862 se pak uskutečnilo velké střetnutí s bělochy, při němž bylo dohromady zabito asi 800 lidí a po němž byli Dakotové nuceni opustit část svého země a stáhnout se do Dakoty a Nebrasky. Dakotové se rovněž dne 25. června 1876 zúčastnili bitvy u Little Big Hornu a později, v roce 1890, se stali součástí masakru u Wounded Knee Creek.

¹³⁷SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 280 - 284.

- Velikost populace je odhadována na 25 tisíc jedinců v roce 1780, přes 27 tisíc v roce 1904 a necelých 26 tisíc v roce 1930
- Dakotové patří mezi nejznámější severoamerická indiánská etnika. Může za to jejich početnost a také četné střety s Evropany. Dakotové jsou rovněž často uváděni v souvislosti s novým náboženským synkretickým hnutím, tzv. Ghost Dance cult. Jejich jméno je uchováno v mnoha místních názvech, přičemž nejznámější jsou pojmenování dvou amerických států (Severní a Jižní Dakota)

Haidové (Haida)¹³⁸

- Jejich vlastní pojmenování Haida znamená „lidé“
- Haidové se dělí na drobnější skupiny, přičemž určující je především hledisko geografické (tj. například část ostrova nebo vesnice)
- Haidové hovoří jazyky Skittagetanské jazykové rodiny. Jejich jazyk je podobný jazyku Tlingitů a Athapascanovů (Sapir pro tyto jazyky vytvořil samostatnou skupinu, kterou nazval Na-déné)
- Původně sídlili na Ostrovech královny Charlotte (Queen Charlotte Islands), na počátku 18. století se část Haidů usídlila v jižní části Ostrova Prince Walesu (Prince of Wales Island) na Aljašce, kde byli známí jako Kaigani.
- Haidské osídlení na Aljašce se datuje na začátek 18. století. První Evropan, který ostrovy navštívil, byl Španěl Juan Perez, jenž na území obývané Haidy vstoupil v roce 1774. Styky s Evropany byly pro Haidy celkem nekonfliktní, avšak v několika ohledech nešťastné. Haidové se od Evropanů nakazili neštovicemi a tuberkulózou a začali od nich nakupovat lihoviny.
- V roce 1780 žilo na Ostrovech královny Charlotte a na Aljašce dohromady asi 9800 Haidů, v roce 1836 něco přes 8300 jedinců. V roce 1889 populace Haidů drasticky klesla, při sčítání bylo napočítáno pouze 637 lidí. Nejdramatičtější byla situace v roce 1904, kdy byla populace Haidů určena pouze na 587 lidí. Od té době jejich zastoupení rostlo jen velmi pomalu.
- Haidové jsou známí především díky své řezbářské a umělecké zručnosti. Své totemy i dekorativní předměty vyřezávali ze dřeva, menší předměty pak z argilitu, zvláštního typu břidlice.

¹³⁸SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 570 - 573.

Lakotové (angl., v orig. Lakota) – viz. výše

Métisové (angl., v orig. Métis)¹³⁹

- Označení Métisové je užíváno pro míšence tzv. prvních národů (First Nations) s Evropany či jejich potomky. Zprvu se termínu užívalo pro všechny potomky takového spojení, postupem času se však z Métisů začala utvářet homogenní skupina s vlastními kulturními tradicemi a vlastním uvědoměním. V současnosti jsou Métisové považováni za jednu z tzv. „aboriginal groups“ podobně jako třeba Inuité.
- Předky Métisů jsou příslušníci různých severoamerických etnik (např. Cree, Ojibwe, Algonquin, Saulteaux, Menominee, Mi'kmaq nebo Maliseet). Zprvu se rozlišovalo mezi potomky frankofonních a anglofonních rodičů, v současnosti se již od tohoto dělení upustilo
- Nejčastěji užívanými jazyky v minulosti byly (a dodnes jsou) tzv. métiská francouzština (Métis French) nebo jazyk míšenců zvaný Michif.
- Métisové obývají především různé lokality v Kanadě a některé státy USA, především Montanu, Severní Dakotu a Minnesotu
- Vzhledem ke skutečnosti, že Métisové od mládí vyrůstali v kontaktu s oběma kulturními tradicemi, se jejich schopnost porozumět jak evropskému, tak domorodému způsobu myšlení často úspěšně uplatňovala v praxi. Díky svým schopnostem se Métisové často angažovali v obchodu, například v obchodu s kožešinami. V roce 1885 Métisové vytvořili tzv. The Métis provisional government, ve 30. letech 20. století pak vedli spory s vládou o nároky na půdu, v roce 1938 se jim podařilo své požadavky ukotvit v zákonu, jež byl přeměněn v roce 1990.
- Podle sčítání z roku 2006 se k Métisům přihlásilo celkem 389 780, což činí 1,25% celkové kanadské populace.

Navahové (angl. a v orig. Navajo)¹⁴⁰

- Název *Navajo* vznikl z označení *Tewa Navahú*. To odkazuje k původnímu pueblu Tewa, do nějž Navahové, u Španělů tehdy známí jako „Apaches de Navajó“, vnikli a částečně jej obsadili.
- Členové jiných etnik nazývali Navahy svými vlastními názvy. Některé jsou neutrální (např.

¹³⁹Wikipedia. *Métis people (Canada)*. Online [citováno 6/12/2012]. Dostupné z: [http://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tis_people_\(Canada\)](http://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tis_people_(Canada))

¹⁴⁰SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 334 – 336.

apačský název *Yoetahá*, „ti, kteří žijí na hranici s Ute“), jindy je v nich patrné silné nepřátelství (jako např. v případě hopijského označení *Tasámewé*, „bastardi“).

- Navahové hovoří spolu s Apači jazyky Athapascanské jazykové rodiny
- Území obývané Navahy se rozkládá v severním Novém Mexiku a Arizoně s přesahem do Colorado a Utahu.
- První zmínka o Navazích pochází z roku 1629. Další zprávy pak podali misionáři, kteří mezi Navahy pobývali v průběhu 18. století. Časté spory s bílými usedlíky i se sousedními pueblanskými indiány se upokojily v 19. století, kdy se Navahové začali věnovat chovu ovcí a koz, což jim poskytovalo dostatečné zdroje obživy.
- V roce 1680 se počty Navahů odhadovaly na 8000 jedinců, od té doby se jejich populace konstatně zvětšovala. V roce 1900 jich bylo již 20 tisíc, v roce 1923 30 tisíc a zpráva z roku 1937 píše o 44 tisících.
- O Navazích se často hovoří v souvislosti s rychlým přechodem na dobytkářství a s jejich úspěchy v této oblasti. Pro sběratele jsou velmi cenné tkané navažské deky.

Pueblané (Pueblos)¹⁴¹

- „Pueblanští indiáni“ či „indiánské kmeny Pueblo“ je souhrnným označením indiánů ze severozápadu Severní Ameriky obývajících kamenné budovy, které Španělé nazývali městy, vesnicemi, ve španělštině pueblo. Nejedná se tedy o označení založené na etnicitě, ale na společném rysu týkajícím se způsobu života.
- Pueblanské kmeny jsou tvořeny čtyřmi základními skupinami, které se dále dělí. (Ani toto dělení není zcela vyčerpávající, hranice mezi jednotlivými pueblanskými etniky nejsou vždy úplně přesné a závisí také na jazykových faktorech.)
 - *Kiowa* (v roce 1937 jich bylo 340 jedinců)
 - *Keresové* (do jejich západní podskupiny spadá i vesnice Acoma, z níž je v opočenském zámku jeden exponát), v roce 1937 jich bylo 5781
 - *Zuniové* (v roce 1937 jich bylo 2080)
 - *Šošoni* (šošonskými jazyky hovoří i relativně známí *Hopiové*, kterých bylo v roce 1937 přes 3248), Šošonů bylo v roce 1930 téměř 4 tisíce
- Výše uvedené dělení je také dělením lingvistickým, tj. v rámci pueblanských kmenů lze rozlišit 4 hlavní lingvistické skupiny

¹⁴¹SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 339 – 340.

- Pueblanští indiáni obývají Nové Mexiko, Colorado, Nevadu a Texas
- Nejznámější skutečností týkající se života a kultury pueblanských indiánů je jejich usedlý způsob života. Na rozdíl od všech svých sousedů obývají Pueblané kamenné domy a zabývají se chovem dobytka.

Tlingitové (angl. a v orig. Tlingit)¹⁴²

- *Tlingit* znamená „lidé“
- Tlingitové žijí v ostrovních a pobřežních vesnicích, do žádných větších etnických celků se dále nedělí
- Tlingitové hovoří jazyky Skittagetanské jazykové rodiny. Jejich jazyk je podobný jazyku Haidů a Athapascansovů (Sapir pro tyto jazyky vytvořil samostatnou skupinu, kterou nazval Nadené)
- Pobřeží a ostrovy Aljašky od Yakutatského zálivu směrem na jih, přičemž jižní část Ostrovů Prince z Walesu, Dallských ostrovů (Dall Islands) a Annettského ostrova (Annette Island) byla osídlena až ve 20. století
- V roce 1741 se do oblasti obývané Tlingity dostali Chirikoff a Bering, po nich se tam pak dostala celá řada dalších cestovatelů a průzkumníků. V roce 1799 postavili Rusové pevnost poblíž tlingitské vesnice Sitka, což vedlo k mnoha povstáním místních obyvatel. Mezi lety 1836 – 1840 byli Tlingitové postiženi epidemií neštovic, při níž zemřelo na sto indiánů. V roce 1867 připadla Aljaška pod správu Spojených států amerických.
- Velikost tlingitské populace se v roce 1740 odhadovala na 10 tisíc jedinců. V roce 1835 se jejich počty o polovinu snížily, ale od té doby se již dále výrazně nesnižovaly. Podle sčítání v roce 1930 žilo v Severní Americe 4462 Tlingitů.
- Většina politických záležitostí týkajících se Aljašky se nějakým způsobem dotýkala i Tlingitů. Když byla Aljaška pod ruským politickým vlivem, jejím hlavním městem se stala Sitka, původní tlingitská lokalita. Ta zůstala hlavním městem Aljašského teritoria i pod správou Spojených států až do doby, kdy se správním centrem Aljašky stalo Juneau, dříve rovněž tlingitská osada. Během zlaté horečky, kdy na Aljašku a Yukon přijížděli ve velkém zástupy zlatokopů, se mnoho Tlingitů (zejména z území Chilkat) hledání zlata aktivně účastnilo.

¹⁴²SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 540 – 543.

Vrány (angl. Crow, v orig. Absároke)¹⁴³

- Sami sobě říkají *Absároke* neboli „vrání / krahujčí / ptačí lidé,“ ve francouzštině *gens des corbeaux*, anglické *crow* je tedy překlad
- Existuje řada dalších pojmenování, z nichž většina má v překladu nějakou souvislost s vránami
- Vrány se běžně dělí do dvou hlavních (i když ne přímo etnických) skupin, tzv. „River Crow“ a „Mountain Crow.“ V tradičním rodinném uspořádání existovalo 12 klanů sdružených do dvojic, tzv. *moiet*.
- Stejně jako Hidatsové hovoří Vrány jazykem se Siouanské lingvistické skupiny
- Mezi území obývané Vránami patřila ředevším řeka Yellowstone a její přítoky, přibližná hranice pak bylatořena na severu řekou Musselshell a na jihu řekou Platte
- Podle tradičních výkladů se Vrány oddělily od skupiny Hidatsa. Doklady o jimi obývaném území pocházejí z roku 1804, od té doby Vrány tuto lokalitu nijak výrazně nezměnily.
- V roce 1780 žilo v Severní Americe asi 4000 příslušníků etnika Crow, od té doby jejich počty postupně klesaly. Při sčítání v roce 1937 se k této etnické příslušnosti přihlásilo 2173 jedinců.
- Vedle Dakotů a Černonožců jsou Vrány jedním z nejznámějších nativních etnik Ameriky.

Zuniové (angl. Zuni, v orig. Keresan Sunyyitsi)¹⁴⁴

- Označení Zuni je španělskou adaptací jména neznámého významu Keresan Sunyyitsi. Sami Zuniové si ještě říkají *A'shiwi*, což znamená „blesk“, označení Zuniů jinými etniky jsou poměrně bohatá a různorodá.
- Zuniština je součástí Zunijské jazykové skupiny
- Zuniové obývají především distrikt Valencia v Novém Mexiku
- V roce 1539 navštívil oblast obývanou Zuniy Fray Marcos de Niza. Při prozkoumávání území byl jeho pomocník a průvodce Estevanico zabit lidmi „Cibola“ neboli Zuniy. Marcos se pak přiblížil k zunijskému etniku, ale nedostal se až do jeho středu. Po návratu do Mexika začal šířit zprávu o velkolepém „království Cibola“ („Kingdom of Cibola“). Na základě těchto zkazek se příští rok do oblasti vypravil Francisco Vasquez de Coronado, který byl tím, co nalezl, zklamán. V roce 1629 byla mezi Zuniy založena první misie, v roce 1632 však Zu-

143SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 390 - 391.

144SWANTON, John R. *The Indian Tribes of North America*. Smithsonian institution bureau of American ethnology. Washington, 1952, s. 546 - 548.

niové zabili tamější misionáře a skryli se v nedalekých oblastech. To se několikrát opakovalo, až se definitivně usídlili v místech dnešního zunijského puebla.

- Data týkající se velikosti zunijské populace sahají poměrně hluboko do minulosti. V roce 1630 Zunijské etnikum čítalo pravděpodobně něco okolo 10 tisíc jedinců, od té doby jejich počty klesaly až do roku 1805, kdy jich bylo zaznamenáno 1470. V roce 1937 se populace rozrostla na 2080 jedinců.
- Pueblanské etnikum Zuniů proslavili především antropologové, mezi nejznámější patří Kroeber. Ti se do oblasti vypravili jednak kvůli zkazkám o království Cibola, jednak kvůli jazyku a příbuzenskému systému.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 1 (JOSEF COLLOREDO-MANNSFELD)







13



14

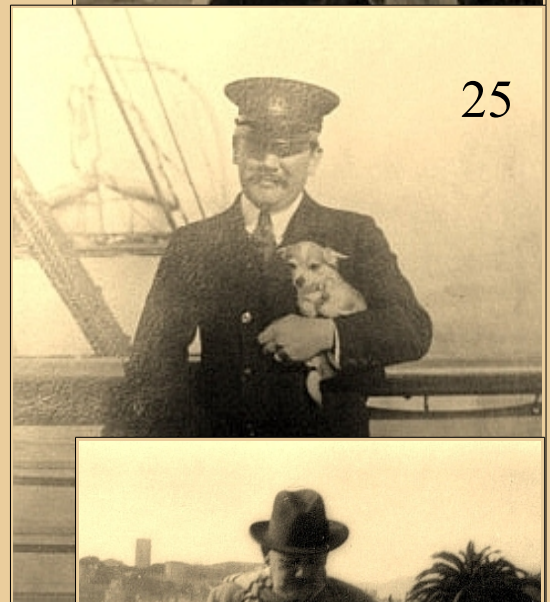


15









| | | |
|-----------|---|---|
| 1 | Josef s matkou, r. 1866 (Josefovi necelý rok) | SOA Praha, C-M ÚŘ, ¹⁴⁵ i.č. 134, sign. IB/1, kt. 32 - 37 |
| 2 | Josef s otcem, r. 1868 (Josefovi 2 roky) | ibid. |
| 3 | Josef, r. 1872 (6 let) | ibid. |
| 4 | Josef s otcem, r. 1874 (Josefovi 8 let) | ibid. |
| 5 | Mladý Josef s jedním ze svých psů | ibid. |
| 6 | Josef (zcela vpravo) se sourozenci, r. 1877 (11 let) | ibid. |
| 7 | Josef s mladším bratrem Jeronýmem, r. 1881 (15 let) | ibid. |
| 8 | Josefovy sestry | ibid. |
| 9 | Josef během diplomatických služeb | ibid. |
| 10 | | |
| 11 | Josef s Charliem, Jackem a Paddym, r. 1893 (23 let) | ibid. |
| 12 | Josef s Dolly, říjen 1915 | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 126, sign. IA/7, kt. 28 |
| 13 | fotografie z období Josefova vojenského působení, na obr. č. 14 se jedná o koláž (Josef hraje karty sám se sebou), u fotografie se nachází komentář „Verfettet und verblödet“) | ibid. |
| 14 | | |
| 15 | | |
| 16 | Josef s manželkou (a další neznámou ženou), pravděpodobně svatební foto z r. 1903 | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 134, sign. IB/1, kt. 32 - 37 |
| 17 | Josef s manželkou Yvonne a psem na první arkádě opočenského zámku | ibid. |
| 18 | Josef na vyhlídce | ibid. |
| 19 | Josefova první manželka Yvonne | ibid. |
| 20 | | |
| 21 | Druhá Josefova manželka Marie Sidonie de Smit | Sbírky Státního z.Opočno, inventární číslo OP 13506 |
| 22 | Josef v pozdějším věku s druhou manželkou na lodi | ibid. |
| 23 | Defilé Josefových psů (část fotografií, na nichž je Josef zachycen ve společnosti svých psů) | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 134, sign. IB/1, kt. 32 - 37 Sbírky Státního zámku Opočno, inventární číslo OP 13506 |
| 24 | | |
| 25 | | |
| 26 | | |
| 27 | | |
| 28 | | |

¹⁴⁵„SOA Praha, C-M ÚŘ“ = Státní oblastní archiv v Praze, fond Colloredo-Mannsfeldské ústřední ředitelství.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 2 (CESTY DO AFRIKY)





6

Kudu . Geb. Abu Halawa, 21st April . 02



Mein erstes Löwe Sherif Sakub 15^{te} februar 1902



8, 9



10

11



12

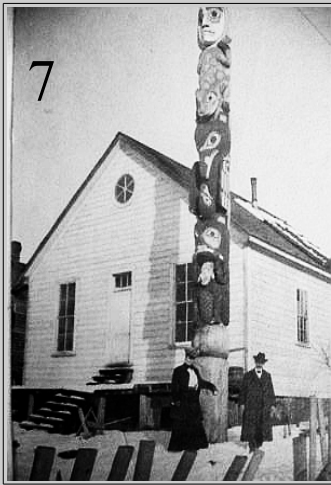


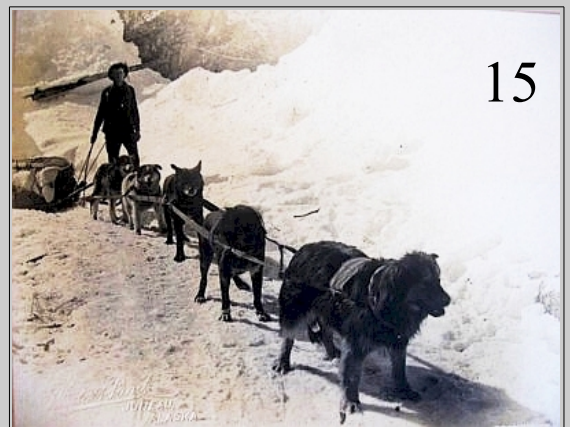
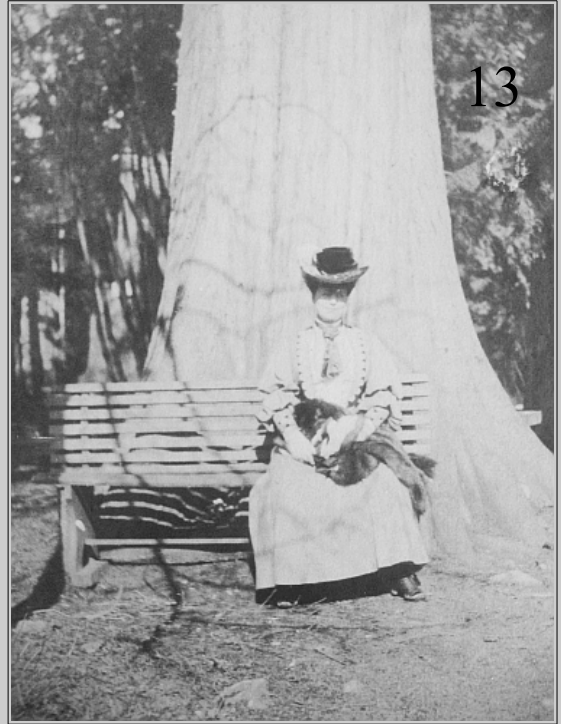


| | | |
|-----------|---|--|
| 1 | Josefova africká karavana 1. část | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 135 IB/2 38 - 43 fasc. (položky nečíslovány), album fotografií |
| 2 | Josefův průvodce Ali (vpravo) | Ibid. |
| 3 | Josefova africká karavana 2. část | Ibid. |
| 4 | Josef pózuje u skoleného slona | Ibid. |
| 5 | Místní obyvatelé u uloveného buvola kaferského | Ibid. |
| 6 | Fotografie antilopy kudu s popiskem: „Kudu. Geb. Abu Halawa 21ten April 02“ | Ibid. |
| 7 | Lev a skupina místních obyvatel. Na popisku stojí „Meiner erster Löwe Sherif Jakub 13ten februar 1902“ | ibid. |
| 8 | Přeprava uloveného lva | Ibid. |
| 9 | Josef (vpravo) s lovci u řeky Rahad s čerstvě uloveným buvolem kaferským | Ibid. |
| 10 | Druhý Josefův lev (Luessa Dinder) | Ibid. |
| 11 | Josef opřený o strom, s lovci, puškou a uloveným lvem, přesněji lvcí, 8. března 1902, Dinder | Ibid. |
| 12 | Josef v kempu Sheriff Jakub, s lovci a vydělanou kůží svého prvního lva | Ibid. |
| 13 | Josefova manželka Yvonne s živou opicí (pravděpodobně na Dobříši) | Ibid. |
| 14 | Nádvoří zámku Opočno - Josef, doprovod a cizokrajná fauna | Ibid. |

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 3 (CESTY DO AMERIKY)

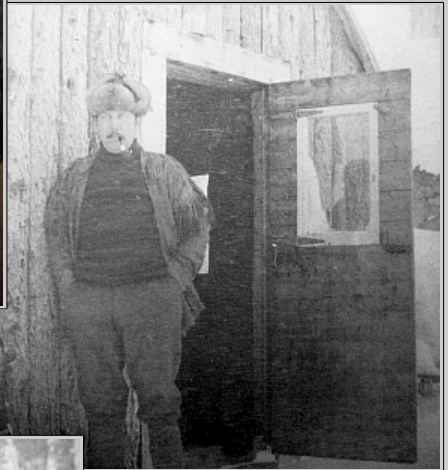


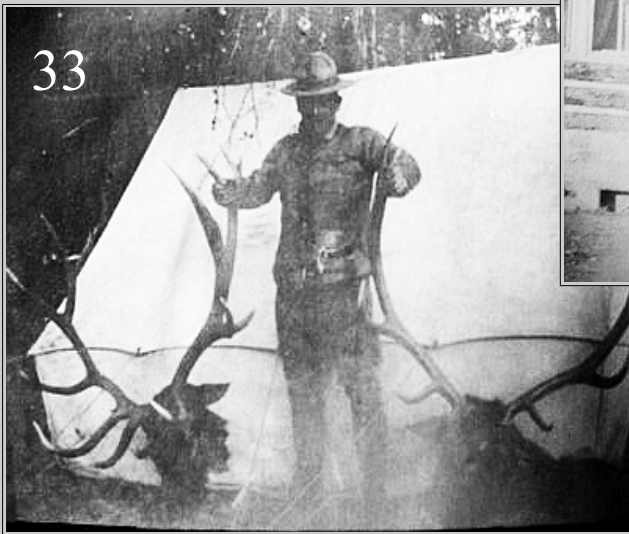
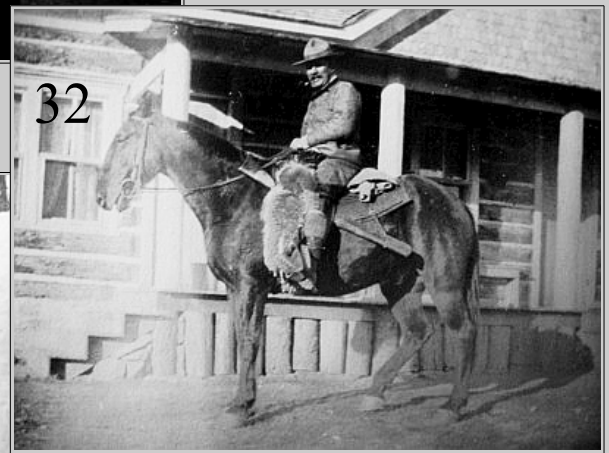


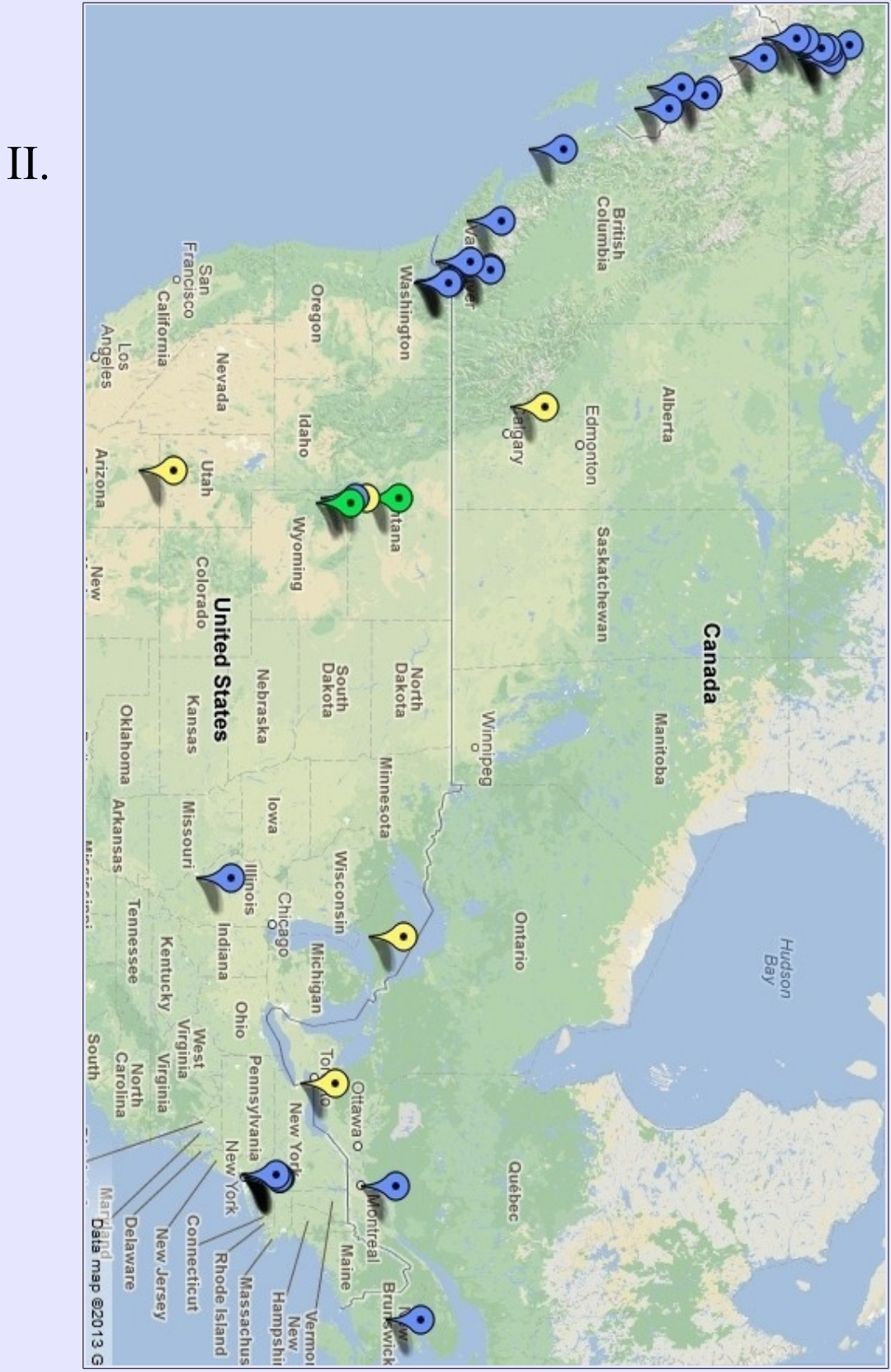












II.

| | | |
|----|--|---|
| 1 | trénování polárnické výbavy nanečisto | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 135, sign. IB/2, fasc. 38 - 43 |
| 2 | Fotografie z cesty do New Yorku, na lodi je Josef (zcela vlevo), Yvonne (zcela vlevo) a její teta komtesa d'Etchegoyen v doprovodu dvou dalších mužů (uprostřed pravděpodobně kapitán lodi) | Sbírky Státního zámku Opočno, inventární číslo OP 13506 |
| 3 | Loďní lístky společnosti Lloyd Bremen s vyobrazeními lodí (jeden na cestu do Ameriky, druhý na cestu zpět) | ibid. |
| 4 | | ibid. |
| 5 | fotografie zavazadel | ibid. |
| 6 | Yvonne v kožichu na palubě lodi | ibid. |
| | 7 - 28 fotografie týkající ce 1. cesty 1904 - 1905 | |
| 7 | Josef a Yvonne vyfocení u totemového sloupu (pravděpodobně Wrangell) | ibid. |
| 8 | totemové sloupy ze západního pobřeží Severní Ameriky | ibid. |
| 9 | Yvonne s doprovodem na ubytovně | ibid. |
| 10 | Yvonne (vpravo v bílé košili) vyfocená s indiány severoamerického pobřeží (Tlingity a Haidy) | ibid. |
| 11 | totemové sloupy ze západního pobřeží Severní Ameriky | |
| 12 | fotografie z cesty po Severní Americe (možná Stanley park v Seattle) | ibid. |
| 13 | | |
| 14 | Hlavní dopravní prostředek pro cesty skrze Ameriku | ibid. |
| 15 | Psí spřežení, na obr. č. 17 pravděpodobně Josefův doprovod - Partridge, George a Patsy | ibid. |
| 16 | | ibid. |
| 17 | | |
| 18 | Josef s Yvonne na sněžnicích - Aljaška, Yukon | ibid. |
| 19 | lovci s kořistí | ibid. |
| 20 | Yvonne a lokomotiva | ibid. |
| 21 | Pravděpodobně George před srubem | ibid. |
| 22 | Yvonne pózující se sněžnicemi před srubem | ibid. |
| 23 | „paní domu“ Yvonne před srubem | ibid. |
| 24 | George braiking trail („George prorážející stopu“) | ibid. |
| 25 | Josef před srubem s úlovkem | ibid. |
| 26 | Yvonne s hlavou ovce - budoucí lovecká trofej | ibid. |
| 27 | Momentka z cesty | ibid. |
| 28 | Josef před srubem | ibid. |

| | | |
|--------------------|--|--|
| 29 - 34 | fotografie z druhé cesty (1905 - 1906) | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 135, sign. IB/2, fasc. 38 - 43 |
| 29 | Josef s trofejí jelena wapiti | ibid. |
| 30 | transport trofejí - na koni | ibid. |
| 31 | transport trofejí - na voze | ibid. |
| 32 | Josef na koni před srubem | ibid. |
| 33 34 | další úlovky vysoké zvěře | ibid. |
| I. II. | mapy Josefových amerických cest: modrá - 1. cesta zelená - 2. cesta žlutá - místa, odkud má Josef suvenýry, ale neexistuje žádný písemný doklad o tom, že by tato místa skutečně navštívil červená - Valdez na Aljašce (ačkoliv je tento nápis na exponátu, Josef toto místo pravděpodobně nenavštívil) | maps.google.com |

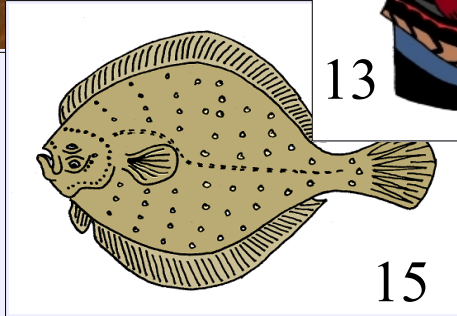
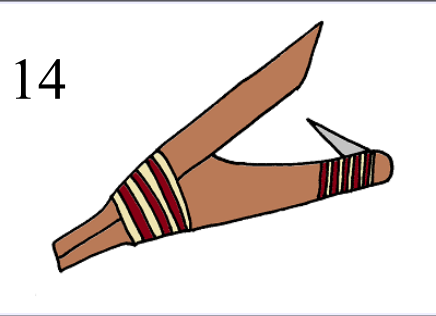
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 3 (SBÍRKY)



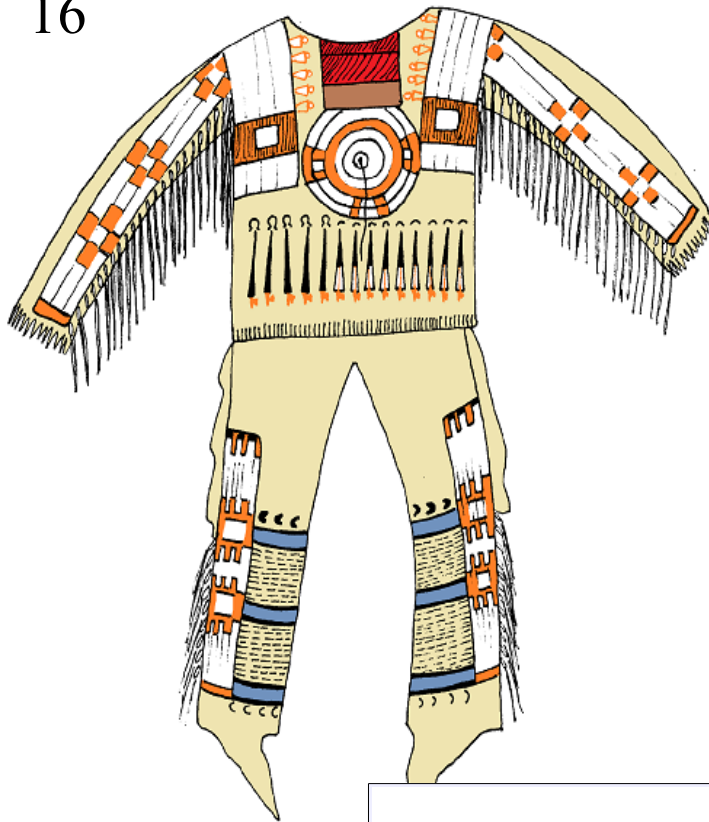




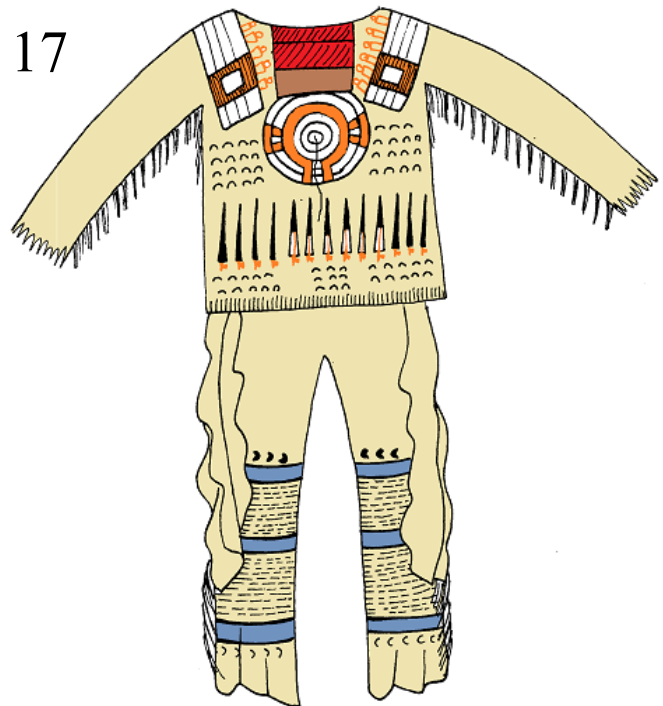




16



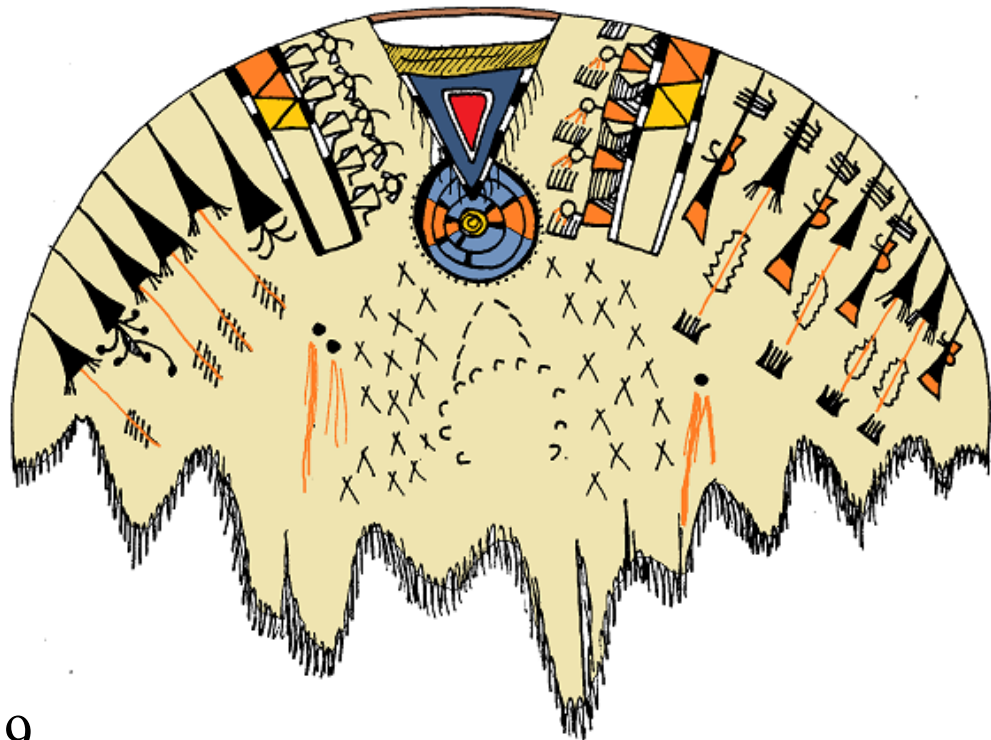
17



18

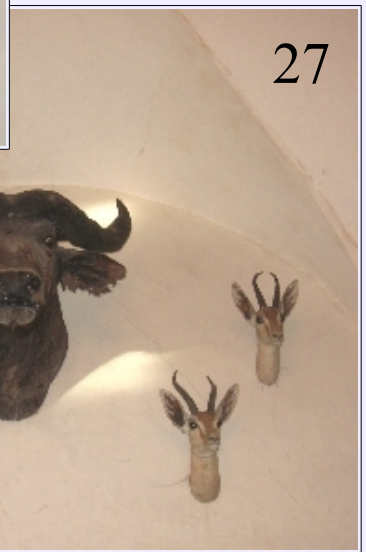


19











| | | |
|----|---|--|
| 1 | instalace krátce po návratu z cest: americké lovecké i etnografické sbírky byly uloženy v přízemí opočenského zámku | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 134 - 137 |
| 2 | | |
| 3 | další instalace amerických sbírek: etnografické exponáty byly uloženy v zadní části hery (tj. v nové přístavbě z r. 1914) | archiv Státního zámku Opočno, fotodokumentace |
| 4 | | |
| 5 | prostor, v němž jsou americké etnografické sbírky umístěny dnes (část tzv. africké haly) a kde byly zprvu vystaveny exponáty z Afriky | ibid. |
| 6 | současné umístění amerických etnografických sbírek (pohled, odkud je prostor focen, není totožný s pohledem na fotografii výše) | ibid. |
| 7 | trofej jelena wapiti nad krbem v nové zámecké přístavbě, kolem roku 1914 | ibid. |
| 8 | trofej jelena nad krbem - současná podoba | foto A. J. |
| 9 | pohled do hery, kde jsou v současnosti umístěny americké lovecké trofeje | foto A. J. |
| 10 | „etnografický sál“ v současnosti - pohled na vitríny, v nichž jsou vystaveny etnografické sbírky (na fotografiích je zachycena pouze část celé sbírky) | foto A. J. |
| 11 | | |
| 12 | | |
| 13 | model totemu - kresba podle předlohy, jež se nachází ve sbírkách Státního zámku Opočno | kresba A. J. |
| 14 | halibut hook - hák určený k lovu platýsů - kresba dle předlohy ze Státního zámku Opočno | kresba A. J. |
| 15 | platýs | kresba Jiří Hůlka |
| 16 | rub a líc indiánského oděvu - kresba dle předlohy ze Státního zámku Opočno | kresba A. J. |
| 17 | | |
| 18 | líc a rub indiánského oděvu (etnika Crow - Vrány) - kresba dle předlohy ze Státního zámku Opočno | kresba A. J. |
| 19 | | |
| 20 | Interiér „africké haly“ se zvířecími trofejemi a etnografickým materiálem, pravděpodobně v době po roce 1913 | SOA Praha, C-M ÚŘ, i.č. 134 - 137 |
| 21 | | |
| 22 | | |
| 23 | Trofej antilopy kudu | Sbírky Státního zámku Opočno (jednotlivé exponáty mají svá vlastní inventární čísla), všechny vyfocené předměty jsou vystaveny v expozici patřící do prohlídkové trasy |
| 24 | Vitrína s rituálními a dekorativními předměty (zleva odshora strážní figura, maska lesního ducha, ženská figura, dekorativní figurka písaře) | |
| 25 | | |
| 26 | Africké zvířecí trofeje (na fotografiích jsou zachyceny různé druhy gazel, kozorožec nubijský, lvice a buvol kaferský) | |
| 27 | | |
| 28 | | |
| 29 | Etnografické předměty pocházející od nilotských etnik (dnešní Jihosúdánská republika) | |
| 30 | Současná podoba „africké haly“ | |

